

THE BOY

PROBLEM

Genderverchillen in onderwijsloopbaan
op de eilanden van de Nederlandse Antillen

Een onderzoek in opdracht van de
Nationale Unesco Commissie Ned. Antillen

Netherlands Antilles National Commission for UNESCO

Netherlands Antilles National Commission for UNESCO

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Netherlands Antilles National Commission for UNESCO

THE BOY PROBLEM:

Gendersverschillen in onderwijsloopbaan
op de eilanden van de Nederlandse Antillen

*Een onderzoek in opdracht
van de Nationale Unesco
Commissie Ned. Antillen
December 2009*

Uitgegeven door:

Nationale Unesco Commissie Nederlandse Antillen,
Schouwburgweg 24-26, APNA-building, Willemstad
Curaçao, Nederlandse Antillen

Tel: ++599-9- 434-3712

Fax: ++599-9- 434-3788

e-mail: marvabrowne@yahoo.com

Samenstellen en

onderzoekskoördinator: Dr. Goretti Narain

e-mail: goretti_narain@yahoo.com

Omslagontwerp en Lay-out: Taylor Productions, P. J. Fuenzalida

Druk- en bindwerk: De Curaçaosche Courant N.V.

Eerste druk juli 2010

© 2010, Nationale Unesco Commissie Nederlandse Antillen

Alle rechten voorbehouden. Niets betreffende de redactionele tekst van deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opname, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISBN 978-99904-1-297-0

Verslag van het onderzoek
Gendersverschillen in onderwijsloopbaan
op de eilanden van de Nederlandse Antillen

Een onderzoek in opdracht van de Nationale Unesco Commissie
Nederlandse Antillen (NUC-N.A.)

dr. G. Narain
Onderzoekscoördinator
Curaçao, december 2009

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD

SAMENVATTING	12
1. Inleiding	16
1.1 Aanleiding	16
1.2 Definiëring van begrippen	17
1.2.1 Gender	17
1.2.2 Drop-out	18
1.2.3 Startkwalificatie	20
1.3 Leeswijzer	21
2. Achtergrond	23
2.1 MDG	23
2.2 EFA en Gender	24
2.3 Internationale trends in genderverschillen	25
2.3.1 Caribische regio	25
2.3.2 Westerse landen	26
2.3.3 Voortijdig schoolverlaten	27
2.3.4 Gescheiden scholen	28
3. Onderzoeksoepzet Genderverschillen in schoolloopbaan	29
3.1 Doelstelling	29
3.2 Onderzoeksvragen	29
3.3 Methode	30
3.4 Werkwijze	30
3.4.1 Deskresearch	30
3.4.2 Thema's en subthema's	32
3.4.3 Interviews	32
3.4.4 Informanten	33
3.4.5 Onderzoeksteam	34
4. Sekseverschillen in het Onderwijs in de Nederlandse Antillen	35
4.1 Voorschoolse Educatie	35
4.2 Basisonderwijs	37
4.2.1 Participatiegraad	37
4.2.2 Speciaal onderwijs	39

4.3	Voortgezet Onderwijs	41
4.4	Hoger onderwijs	45
4.5	Voortijdig schoolverlaten	48
4.6	Conclusie	52
5.	Factoren die genderverschillen in het onderwijs beïnvloeden	54
5.1	Verklaringen van de verschillen	54
5.2	Feminisering	56
5.3	Tempoverschillen	57
5.4	Beleving van de basisschool	60
5.5	Beleving van het Voortgezet Onderwijs	67
5.6	Achtergronden Voortijdig Schoolverlaten	72
5.6.1	Onderzoek naar VSV	72
5.6.2	Overheidsmaatregelen	73
5.6.3	Schoolbeleving	74
5.6.4	Motivering	77
5.7	Conclusie	79
6.	Genderverschillen op de arbeidsmarkt	82
6.1	Arbeidsmarktparticipatie	82
6.2	Werkhouding	85
6.3	Conclusie	86
7.	Gender en opvoeding	88
7.1	Enkele opvoedingsaspecten	88
7.2	Ouders aan het woord	88
7.2.1	Betrokkenheid bij school	89
7.2.2	Kennis van de school	90
7.2.3	Mening over de school	92
7.2.4	Contact met school	92
7.3	Opvattingen over opvoeding	96
7.4	De factor Sociaal Milieu	100
7.5	Rol van de vader	101
7.6	Normen en waarden	103
7.7	Conclusie	104
8.	Conclusies	106
9.	Aanbevelingen	113
	Geraadpleegde literatuur	116
	Bijlagen	118

VOORWOORD

Het initiatief van de Nationale Unesco Commissie om een onderzoek te laten uitvoeren naar de achterblijvende onderwijsresultaten van Antilliaanse jongens, is een resultante van een onderwijsbeleid dat gelijke kansen wil creëren voor alle schoolgaande jongeren.

Dat onderwijsbeleid kwam tot stand vanuit een grote bezorgdheid over het onderwijsrendement dat een onaanvaardbaar hoog drop-out percentage liet zien en een hoog werkloosheidscijfer onder jongeren. Het aantal probleemjongeren op de eilanden van de Nederlandse Antillen was dan ook schrikbarend groot.

Omvangrijke onderwijsvernieuwingstrajecten zijn in de afgelopen decennia ingezet om genoemde problemen terug te dringen en de kansen van jongeren op school en op de arbeidsmarkt te vergroten. Bij mijn aantreden als Minister van Onderwijs in 2006 was de grootste uitdaging te komen tot een betere coördinatie van de verschillende onderwijs- en zorgtrajecten met een efficiëntere inzet van beschikbare capaciteit en middelen en daarbij ook onderbelichte aspecten in het beleid te identificeren en aan te pakken.

Het heeft geresulteerd in een Deltaplan voor het Onderwijs, een plan ter verbetering van het toekomstperspectief van Antilliaanse jongeren door integratie en concentratie van beleidsinspanningen op het gebied van de leerplicht, sociale vorming, onderwijsvernieuwingen, opvoedingsondersteuning, meertaligheid en inzetbaarheid op de arbeidsmarkt.

Een punt van zorg is de genderongelijkheid in ons onderwijs. Zoals in meer Caribische landen is geconstateerd, zagen ook wij dat steeds meer van onze jongens slechter scoren in het onderwijs dan meisjes, veel eerder de school de rug toekeren en de kansen die worden geboden in het vernieuwde onderwijs niet optimaal benutten.

Dat is een onwenselijke situatie omdat die sekseongelijkheid niet overeenkomt met onze onderwijsdoelstellingen waarin conform de Millennium Development Goals, gelijke kansen voor alle jongeren wordt voorgestaan. Bovendien hebben wij op al onze eilanden goed opgeleide jongeren nodig, vrouwen én mannen, die onze kleine economieën verder kunnen uitbouwen. En opleidingsniveau is nu eenmaal nauw verbonden met maatschappelijke participatie.

Het is dan ook een dringende noodzaak om een goed beeld te hebben van het jongensprobleem in het onderwijs en op basis van empirische data, op beleidsniveau passende maatregelen te nemen om op onderwijsgebied genderongelijkheid te elimineren.

Ons voorstel vanuit de nationale UNESCO commissie om een onderzoek naar de genderverschillen in het onderwijs te laten doen, werd vrijwel onmiddellijk ondersteund door UNESCO die vanuit haar Participation Programme het project heeft medegefinancierd. De nationale commissie is zeer erkentelijk voor die steun.

Dit rapport legt de bevindingen vast van het onderzoek dat op de Antilliaanse eilanden is uitgevoerd. Niet alleen kan het helpen een beter besef te creëren van de verschillen in ons onderwijs, maar het biedt ook voldoende basis voor de discussie over beleidsmaatregelen om die verschillen te bestrijden en om datadriven beleid te voeren.

Omayra Leeftang
Voorzitter van de
Nationale Unesco Commissie
Nederlandse Antillen

SAMENVATTING

Gelijke onderwijskansen, ongeacht afkomst of sekse, is het doel van het onderwijsbeleid in de Nederlandse Antillen. In de loop der jaren zijn vele onderwijsvernieuwingen doorgevoerd ter verbetering van die kansen voor allen. Een van de tot nu toe onderbelichte aspecten in het democratiseringsproces van het onderwijs is echter de *boy problem*, het fenomeen van achterblijvende onderwijsprestaties van jongens in vergelijking met meisjes.

De Nationale Unesco Commissie van de Nederlandse Antillen heeft het initiatief genomen de genderproblematiek in het onderwijs op de eilanden in kaart te brengen en daarmee ook bespreekbaar te maken. De uitvoering van het onderzoek werd mogelijk gemaakt dankzij financiering vanuit Unesco's Participation Program en het Ministerie van Onderwijs van de Nederlandse Antillen.

In het onderzoek is niet alleen gezocht naar genderverschillen in schoolloopbaan, maar ook naar de onderwijsgerelateerde factoren die die verschillen beïnvloeden. Verder is gekeken naar het verschijnsel van voortijdig schoolverlaten en is onderzocht welke aspecten van opvoeding en educatie een rol spelen in seksestereotype attitudes en keuzes. Omdat onderwijsresultaten directe gevolgen hebben voor de participatie aan het economisch leven, is in het onderzoek ook aandacht besteed aan de genderverdeling in arbeidsmarktparticipatie.

Genderverschillen in de onderwijsloopbaan op de eilanden van de Nederlandse Antillen beginnen zich al af te tekenen in het basisonderwijs en worden zichtbaarder in het voortgezet onderwijs. Hoe hoger het onderwijsniveau, hoe groter de genderverschillen in onderwijsparticipatie, in het voordeel van vrouwen.

Er zijn sterke aanwijzingen dat bij aanvang van het lees- en schrijfonderwijs, meisjes reeds een voorsprong hebben op jongens voor wat betreft fijnmotorische vaardigheden en mondelinge communicatieve vaardigheden. Meisjes leren daardoor veel eerder lezen en schrijven dan jongens. Jongens lopen al aan het begin van de schoolloopbaan een achterstand op die in veel gevallen moeilijk wordt ingehaald. Aangenomen wordt dat de aversie die de meeste jongens hebben tegen lezen, is opgebouwd in de basisschoolperiode.

Een oververtegenwoordiging van jongens in het speciaal onderwijs is geconstateerd waarbij is gebleken dat de meeste jongens worden

verwezen wegens gedragsproblemen gerelateerd aan leerachterstanden. Meisjes die het speciaal onderwijs instromen, kampen voornamelijk met leermoeilijkheden.

Jongeren stromen na de basisschool overwegend door naar het VSBO. Daar zijn jongens in de meerderheid. In de hogere vormen van onderwijs, SBO, HAVO en VWO zijn vrouwelijke studenten in de meerderheid.

Bij gebrek aan een gedegen registratiesysteem kan slechts vermoed worden dat een aanzienlijk aantal mannelijke VSBO-leerlingen niet veel verder komt dan een al dan niet afgeronde VSBO en vervolgens de arbeidsmarkt instroomt. Het verschijnsel van voortijdig schoolverlaten (drop out) doet zich ook in het VSBO het sterkste gelden, zowel voor jongens als meisjes. De kritische periode verschilt evenwel tussen de seksen: de meeste mannelijke drop outs haken af in het 3de of 4de jaar van het VSBO. Vrouwelijke afhakers komen in alle leerjaren voor.

Op basis van de gevonden data kan geconcludeerd worden dat er grote genderverschillen zijn in de onderwijsloopbaan op de eilanden en dat mannen minder gebruik blijken te maken van de kansen die het onderwijs biedt, waardoor een onderbenutting van hun potentieel kan ontstaan.

De slechtere schoolprestaties van jongens kunnen worden toegeschreven aan een aantal factoren. In ieder geval zijn er geen seksegebonden intelligentieverschillen aangetoond in de vele onderzoeken naar biologische en cognitieve ontwikkelingsaspecten van vrouwen en mannen

Reeds is bekend dat het sociaal milieu een bepalende invloed heeft op het startniveau en het verloop van het onderwijstraject van leerlingen. Het betreft de materiële en inhoudelijke ondersteuning die thuis kan worden geboden aan het ontwikkelingsproces van jongens en meisjes. Toch weten meisjes in een moeilijke sociaal-economische thussituatie zich beter te redden in het onderwijs dan jongens in dezelfde situatie.

Naast sociale omgeving, kunnen ook leerlingkenmerken een rol spelen in de verschillen in schoolsucces tussen vrouwen en mannen. De houding ten opzichte van leren, prestatiegerichtheid en doorzettingsvermogen zijn daar voorbeelden van.

Attitudekenmerken zoals belangstelling, motivatie en ambities worden echter in de meeste gevallen gevoed door maatschappelijke

verwachtingen, opvoeding en de schoolcultuur en kunnen op zich niet genderspecifiek worden genoemd.

Wat doorgaans als typisch jongens- resp. meisjesgedrag wordt betiteld, wordt al vroeg in de opvoeding meegegeven. Die genderspecifieke opvoeding brengt jongens vaak in de problemen omdat zij te maken hebben met tegenstrijdige maatschappelijke verwachtingen. Enerzijds wordt het socialiseringsproces van jongens beïnvloed door de verwachting dat zij stoer, machogedrag en zelfs agressie vertonen, terwijl anderzijds op school en op de arbeidsmarkt dat gedrag juist wordt afgekeurd. Met name in het voortgezet onderwijs vertonen puberende jongens en ook sommige meisjes, onder invloed van *peers*, het z.g. machogedrag waaronder ook een anti-school houding. Docenten, maar ook ouders, weten vaak niet hoe zij daarmee moeten omgaan.

Er is een duidelijk tempoverschil geconstateerd tussen jongens en meisjes in de ontwikkeling op school. Meisjes verwerken de leerstof sneller dan jongens en bepalen vaak ook het leertempo van de klas. De school houdt echter te weinig rekening met deze tempoverschillen en er wordt te weinig kans geboden om eventuele achterstanden tijdig in te halen.

De relatie tussen de achterstand in schoolprestaties van jongens en de feminisering van het onderwijs is lange tijd een populaire hypothese geweest. Inmiddels heeft onderzoek uitgewezen dat de sekse van de leerkracht geen rechtstreeks effect heeft op de onderwijsprestaties van leerlingen.

Wel is in ander onderzoek komen vast te staan dat door het grotendeels vrouwelijke docentenkorps, de schoolcultuur overwegend feminien is geworden. Dat houdt in dat de school zich meer richt op het ontwikkelingstempo, de leerstijl en het gedrag van meisjes en te weinig rekening houdt met de specifieke leer- en ontwikkelingsbehoeften van jongens.

De schoolcultuur gaat uit van vaardigheden en gedrag die veel meer eigen zijn aan meisjes dan aan jongens. Die vaardigheden worden al vroeg in het primaire socialisatieproces thuis ontwikkeld. Meisjes worden door de opvoeding thuis discipline en doorzettingsvermogen geleerd, terwijl jongens over het algemeen minder worden aangemoedigd en vrijer worden gelaten in hun keuzes.

Bewust of onbewust worden meisjes al vanaf de basisschool door ouders en verzorgers veel meer beschermd en gestimuleerd dan jongens.

Moeders vinden financiële onafhankelijkheid een belangrijk levensdoel voor hun dochters die dat via een goede opleiding moeten nastreven. Over de latere verantwoordelijkheden van hun zoons zijn ouders minder expliciet.

Seksestereotype beroepskeuzes die in het onderwijs worden gemaakt, zijn van invloed op de arbeidsmarktparticipatie. Mannen kiezen in de meeste gevallen voor technische beroepen, terwijl vrouwen over het algemeen juist niet voor een technische opleiding kiezen.

De eisen die steeds meer werkgevers stellen aan arbeidskrachten zijn naast diplomabezit ook goede communicatieve vaardigheden, een sterke werkmotivatie, plichtsbesef en discipline. Een positieve werkhouding wordt zelfs boven werkervaring gesteld en werkgevers menen dat vrouwen over het algemeen niet alleen communicatief betere maar ook betrouwbaardere werknemers zijn dan mannen.

Deze positieve beoordeling en de betere papieren van vrouwen, hebben echter nog niet geleid tot een betere positie van vrouwen op de arbeidsmarkt. Niet alleen blijken meer vrouwen dan mannen werkzoekend te zijn, de beloning van vrouwen is in de meeste beroepen ook minder dan van mannen. In de leeftijd van 15-24 jaar gaan jonge mannen al op zoek naar werk en worden meestal ook zonder startkwalificatie aangenomen, terwijl vrouwen zonder startkwalificatie veel minder kans hebben op de arbeidsmarkt. Overigens zijn vrouwen in genoemde leeftijdscategorie meestal nog schoolgaand.

De technische achtergrond van mannen geeft hen voorlopig nog een voorsprong op de arbeidsmarkt, doch de verwachte ontwikkelingen in de richting van een kenniseconomie zullen ook verschuivingen op de arbeidsmarkt teweeg brengen wanneer kennis een grotere rol gaat spelen. De voorsprong die vrouwen hebben op dit gebied, zal waarschijnlijk een omslag teweeg brengen in de arbeidsmarktparticipatie op de eilanden van de Nederlandse Antillen.

1. INLEIDING

1 1. Aanleiding

“Het Ministerie van Onderwijs en Cultuur stelt zich ten doel te verzekeren dat alle kinderen in de Nederlandse Antillen op gelijke en efficiënte wijze toegang hebben tot en kunnen profiteren van kwalitatief goed onderwijs zodat alle ingezetenen gelijke mogelijkheden hebben om zich ten volle te ontwikkelen en deel te nemen aan de economische en algemeen maatschappelijke ontwikkeling”¹.

Het overheidsbeleid ten aanzien van gendergelijkheid in het onderwijs is terug te vinden in de visie en missie van het Ministerie van Onderwijs en Cultuur van de Nederlandse Antillen waar al geruime tijd grote zorg bestaat over het onderwijsrendement. Uit beschikbare data blijkt dat de doorstroom naar hogere vormen van onderwijs ver achterblijft bij de verwachtingen en dat bovendien al decennialang sprake is van een hoog drop-outpercentage onder jongeren. Het grootste deel van deze voortijdige schoolverlaters (vsv-ers) bestaat uit jongens tussen de 15 en 18 jaar. Meisjes blijven over het algemeen veel langer deelnemen aan het onderwijsproces waardoor in de hogere vormen van onderwijs een oververtegenwoordiging is ontstaan van vrouwen. Maar het genderprobleem in het onderwijs op de Nederlandse Antillen begint al veel eerder. In het basisonderwijs doubleren vele meer jongens dan meisjes, jongens worden vaker wegens leeftijd bevorderd en in het speciaal onderwijs zijn jongens oververtegenwoordigd vooral wegens gedragsproblemen. Over deze genderkloof wordt al enige tijd met zorg bericht door diverse onderwijsinstanties, maar het probleem is lange tijd op de Antillen onvoldoende onderkend en daardoor onbesproken gebleven.

De constatering dat meisjes het op school beter doen dan jongens heeft in vele landen geleid tot debatten en onderzoeken naar de oorzaken van de *boy problem* en levert nog steeds diverse hypothesen op over het gendersverschil in het onderwijs.

¹ Website Ministerie van Onderwijs & Cultuur van de Nederlandse Antillen: www.minoc.an

In het kader van het gendergelijkheidsbeginsel zoals in de Millenniumverklaring 2000 is opgenomen, besloot de Nationale Unesco Commissie van de Nederlandse Antillen in 2007 een onderzoek te laten verrichten om de genderverschillen in onderwijsparticipatie op de eilanden van de Nederlandse Antillen zichtbaar te maken. De bevindingen van het onderzoek zouden moeten leiden tot het bespreekbaar maken van de genderproblematiek in het onderwijs en tot beleidsaanbevelingen ter uitvoering van het gendergelijkheidsbeginsel in de Nederlandse Antillen.

Een uitgewerkt onderzoeksvoorstel werd voor medefinanciering ingediend als een van de projecten in het *Participation Programme* van Unesco. Op basis van dit Unesco-programma kunnen buiten de reguliere programmaonderdelen, activiteiten worden gefinancierd die bijdragen aan de doelstellingen van Unesco. Het gaat daarbij om activiteiten op het gebied van onderwijs, cultuur, sociale wetenschappen, natuurwetenschappen en communicatie. Het onderzoek '*Genderverschillen in onderwijsparticipatie op de eilanden van de Nederlandse Antillen*' werd voor Unesco-financiering goedgekeurd en medegefinancierd door de Minister van Onderwijs van de Nederlandse Antillen.

Het onderhavige onderzoek heeft zich gericht op het zichtbaar maken van de verschillen tussen jongens en meisjes ten aanzien van het onderwijsrendement met speciale aandacht voor die onderwijsfactoren die kunnen leiden tot de verschillen in schoolloopbaan.

Er wordt niet nader ingegaan op verschillen in onderwijsprestaties tussen beide geslachten omdat die aspecten niet vielen binnen de reikwijdte van dit onderzoek.

1.2 Definiëring van begrippen

In de literatuur wordt telkens weer gewezen op de problematiek waarop comparatief onderzoek regelmatig stuit, n.l. verschillende invulling van gehanteerde begrippen wat vergelijkbaarheid van resultaten in de weg kan staan. Het is daarom zinvol enkele in dit rapport gebruikte sleutelbegrippen te definiëren.

1.2.1 Gender

Het woord *Gender* wordt gebruikt om de maatschappelijk bepaalde rollen en verantwoordelijkheden van mannen resp. vrouwen aan te

geven. Het gaat daarbij niet om de biologische verschillen tussen de twee seksen, maar eerder om de verwachtingspatronen ten aanzien van hun functioneren in een bepaalde maatschappelijke context. Gender is een relatief begrip, gebonden aan tijd en cultuur, en verandert aan betekenis naar gelang de maatschappelijke context verandert. Zo is b.v. in de loop der tijden door technische en economische vooruitgang, ook het verschil tussen mannelijke en vrouwelijke beroepen steeds kleiner geworden. Omdat in vele landen nog steeds seksestereotype keuzes worden gemaakt in het onderwijs resulteert dat vaak in een naar beroep seksege-segregeerde arbeidsmarkt. In de hedendaagse kenniseconomie is echter een evenwichtige arbeidsmarktdeelname van mannen én vrouwen zeer gewenst voor de ontwikkeling en distributie van kennis. In navolging van de Wereldbank die aantoonde dat genderongelijkheid de ontwikkeling van een land in de weg staat, passen diverse landen *gendermainstreaming* toe. Dat is een beleidsstrategie die erop gericht is gendergelijkheid mogelijk te maken op alle terreinen en op alle niveaus. Gendermainstreaming gaat veel verder dan een juridische gelijkstelling van geslachten en vereist maatregelen en voorzieningen om een gelijke participatie aan het maatschappelijk leven mogelijk te maken voor mannen én vrouwen .

“Gender equality can exist only when women and men enjoy the same level of power, when the different roles they play and the different work they do are equally valued, and when they both can equally contribute to and benefit from political, economic, social and cultural development”.

Framework for Mainstreaming Gender into key Caricom programmes. p. 8 Guyana, 2003.

1.2.2 Drop-out

In de wetenschappelijke literatuur wordt de term drop-out een beladen begrip genoemd omdat daarmee het fenomeen onterecht wordt geïndividualiseerd, met een negatieve stereotypering tot gevolg. De drop-out is een mislukking die zich niet in het onderwijssysteem kan handhaven. De term werkt vooroordelen in de hand en zou inferioriteitsgevoelens voeden.

Dat blijkt ook uit de gesprekken die wij hebben gevoerd met een groot aantal drop-outs op de Nederlandse Antillen. Zonder uitzondering geven zij aan de kwalificatie ‘drop-out’ als negatief te ervaren.

Maar er kleven meerdere bezwaren aan de term ‘drop-out’. Zo menen vele onderzoekers dat de betekenis van *drop-out* beperkt is omdat slechts een uitvaller van het onderwijssysteem wordt bedoeld en er voorbij wordt gegaan aan het maatschappelijk karakter van het fenomeen. De omvang en de gevolgen van het verschijnsel worden immers bepaald door een veel bredere maatschappelijke context. Verder suggereert de term een min of meer bewuste keuze van het individu om van school weg te gaan, terwijl er ook sprake kan zijn van verwijdering van school. Daarop zou dan de term *push-out* eerder van toepassing zijn.

Om de relatie met de school expliciet uit te drukken wordt steeds meer gesproken van een voortijdige schoolverlater (vsv-er). Door de term te koppelen aan de eisen van de arbeidsmarkt wordt een verband gelegd tussen school en werk en wordt de grens bepaald van een maatschappelijk (on)gewenste situatie. De consequenties van uitval uit het VWO is b.v. maatschappelijk minder ernstig dan uitval uit het VSBO.

In dit rapport wordt zoveel mogelijk het begrip voortijdige schoolverlater (vsv) gebruikt. Omdat in de Engelstalige literatuur nog steeds de term drop-out wordt gebruikt, zal in dit rapport voor de herkenbaarheid in voorkomende gevallen gebruik worden gemaakt van beide termen.

Er zijn in de loop der jaren verscheidene definities gebruikt voor drop-outs oftewel voortijdige schoolverlaters, resulterend in een even grote verscheidenheid in de cijfers.

Drop-outcijfers worden bepaald door de definitie van een drop-out. Hoe ruimer het begrip, hoe meer ruis wordt meegenomen en hoe hoger het cijfer zal uitvallen. Er bestaat tot nu toe geen algemeen geldende definitie die een betrouwbare kwantitatieve vergelijking van het drop-out verschijnsel in internationaal perspectief mogelijk maakt.

Het CBS van de Nederlandse Antillen werkt op basis van een z.g. toestandindicator om het voortijdige schoolverlaten op de Antillen te kwantificeren. Op basis van de censuscijfers van 1992 werden alle jongeren die de hoogst opgegeven opleiding niet hadden afgerond, aangemerkt als een drop-out. Deze definitie gaf echter een vertekend beeld aangezien ook hogere opgeleiden die b.v. een academische studie

niet afgerond hadden, onterecht als voortijdige schoolverlater werden bestempeld. Het CBS heeft de definitie later zodanig bijgesteld dat slechts een niet-schoolgaande die geen enkele diploma bezit van het voortgezet onderwijs als drop-out wordt aangemerkt. Onder voortgezet onderwijs wordt verstaan het VSBO, het SBO en het HAVO/VWO. Toepassing van deze definitie betitelt b.v. een VWO-er die de opleiding afbreekt doch wel een diploma van het HAVO heeft, dus niet als drop-out.

De drop-outcijfers van 1992 zijn achteraf op basis van deze herdefiniëring door het CBS herberekend. Ook de directie Jeugd en Jongeren (DJJO, voorheen Taskforce Antilliaanse Jongeren) hanteert in haar beleidsnota 1996 als definitie van een drop-out de jongere met een onvoltooide basisschool of onvoltooide voortgezette opleiding.

In dit rapport wordt uitgegaan van de meest recente definitie van het CBS waarbij als drop-out (vsv-er) wordt aangemerkt degene die niet meer naar school gaat en het voortgezet onderwijs niet heeft afgerond. Omdat het VSBO niet geldt als eindonderwijs geldt volgens deze definitie een student die het VSBO wel heeft afgerond maar het SBO niet afmaakt, ook als een voortijdige schoolverlater. De laatste beschikbare cijfers van het CBS dateren van de census van 2001. Op sommige eilanden van de Nederlandse Antillen wordt gewerkt aan een registratiesysteem voor scholen waardoor o.m. vroegtijdige schooluitval eerder wordt waargenomen.

1.2.3. Startkwalificatie

Met startkwalificatie wordt het minimale opleidingsniveau aangeduid dat in een land geldt om als werknemer te kunnen starten op de arbeidsmarkt. Dat minimumniveau kan per land verschillen. Zo geldt in Nederland als startkwalificatie een havo- of vwo-diploma of een mbo-diploma op niveau 2 of hoger. De leerling met een vmbo-diploma die niet verder is gegaan in zijn schoolloopbaan, wordt gekwalificeerd als een voortijdige schoolverlater.

De term startkwalificatie bestaat in de Antilliaanse context niet lang en werd voor het eerst gebruikt in het kader van de strijd tegen het drop-out verschijnsel op de eilanden. In 2006 werd de Sociale Vormingsplicht ingesteld gericht op jongeren tussen de 16 en 24 jaar die de school hebben verlaten zonder voldoende kwalificatieniveau (de z.g. voortijdige schoolverlaters). Door middel van een vormings- en

opleidingstraject wordt hen een tweede kans geboden om tot de arbeidsmarkt toe te treden of in het beroepsonderwijs in te stromen.

Als minimale kwalificatie voor toetreding tot de arbeidsmarkt geldt op de Nederlandse Antillen formeel het Secundair Beroepsonderwijs (SBO) niveau 1. Het VSBO geldt als voorbereidend traject en is dus geen eindonderwijs. In de praktijk is gebleken dat jongeren met een al dan niet afgeronde VSBO als lager opgeleiden wel werk vinden op de arbeidsmarkt. Dit geldt met name voor jonge mannen.

1.3 Leeswijzer

In dit rapport worden de werkwijze en de resultaten van het onderzoek *Genderverschillen in Schoolloopbaan op de Nederlandse Antillen* gepresenteerd.

In hoofdstuk 2 wordt nader ingegaan op de achtergrond van het gendergelijkheidsprincipe dat aan het begin van deze eeuw is opgenomen als een van de doelstellingen van de Millenniumverklaring. Die verklaring is door alle lidstaten van de Verenigde Naties – waaronder ook het Koninkrijk der Nederlanden – geratificeerd. De doelstellingen die betrekking hebben op het onderwijs, zijn door Unesco verder uitgewerkt als onderdeel van het EFA-programma (Education for All). Door regelmatig te rapporteren over de stand van zaken met betrekking tot gendergelijkheid, worden internationale trends zichtbaar die vergelijking met de lokale situatie mogelijk maken.

De opzet van het onderzoek op de Nederlandse Antillen wordt in hoofdstuk 3 nader uitgelegd.

Literatuurstudie, analyse van bestaande databestanden en beschikbare documentatie en de verzameling van kwalitatieve data vormen onderdeel van het onderzoek. Voor het laatste onderdeel zijn interviews afgenomen op Curaçao, Bonaire, Saba en St. Eustatius onder verschillende informantengroepen.

De participatie aan de voorschoolse educatie, het basisonderwijs, het voortgezet onderwijs en het hoger onderwijs komen achtereenvolgens aan bod in hoofdstuk 4. In dit hoofdstuk wordt ook duidelijk dat al vroeg in het voortgezet onderwijs genderspecifieke beroepskeuzen worden gemaakt. Ook het drop-out cijfer (het aantal voortijdige schoolverlaters) wordt nader geanalyseerd in dit hoofdstuk waarbij gezocht wordt naar een kritische periode waarin jongeren het onderwijs voortijdig verlaten.

Hoofdstuk 5 behandelt een aantal factoren die als verklaring kunnen dienen van de genderverschillen in het onderwijs. Met name onderwijsgerelateerde factoren worden belicht waarbij onder meer de beleving van de school door jongens en meisjes wordt beschreven. In een aparte paragraaf komen vsv-ers aan het woord over hun beleving van de school en de reden waarom zij besloten hun schoolcarrière af te breken.

De participatie aan de arbeidsmarkt en de verschillen tussen mannen en vrouwen komen aan de orde in hoofdstuk 6. Daarbij wordt ook aandacht besteed aan de mening van werkgevers ten aanzien van de werkhouding van mannen en vrouwen.

Hoofdstuk 7 is gewijd aan opvoedingsaspecten. Ouders worden aan het woord gelaten over verschil in opvoeding van zonen en dochters en over hun betrokkenheid bij de schoolloopbaan van hun kinderen. Behalve ouders, komen ook jongeren en schoolleiders aan het woord over seksestereotype opvoeding, over de rol van de vader en over normen en waarden.

Conclusies en aanbevelingen zijn opgenomen in resp. hoofdstuk 8 en 9 die tot stand zijn gekomen op basis van terugkoppeling met het veld.

2. ACHTERGROND

2.1 MDG

Alle lidstaten van de Verenigde Naties, waaronder ook Nederland namens het Koninkrijk der Nederlanden, ondertekenden aan het begin van deze eeuw de zogeheten Millenniumverklaring. In de Millenniumverklaring van het jaar 2000 zijn de prioriteiten voor de 21ste eeuw vastgelegd in concrete doelstellingen, waaronder ontwikkelingsdoelstellingen gericht op de duurzame bestrijding van armoede. Het streven is dat deze Millennium Development Goals (MDG's) worden bereikt in het jaar 2015. Voor elk van de doelstellingen zijn indicatoren geformuleerd gekoppeld aan een tijdlijn om de realisering van de doelstelling te kunnen evalueren.

Millennium Development Goals :

1. Eradicate extreme poverty and hunger.
2. Achieve universal primary education.
 - * ensure that children everywhere, boys and girls alike, will be able to complete a full course of primary schooling.
 - * ensure that girls and boys will have equal access to all levels of education by that same date.
3. Promote gender equality and empower women
 - * eliminate gender disparity in primary and secondary education, preferably by 2005 and in all levels of education no later than 2015.
4. Reduce child mortality.
5. Improve maternal health.
6. Combat HIV/AIDS, malaria and other diseases.
7. Ensure environmental sustainability.
8. Develop a Global Partnership for Development.

Doelstelling nummer 2 van de MDG's gaat expliciet over het onderwijs. Doelstelling nummer 3 is gericht op het gendergelijkheidsbeginsel. In een beleidsstrategie ter uitvoering van de MDG's licht de Wereldbank het belang toe van gendergelijkheid.

Gender equality is an issue of development effectiveness, not just a matter of political correctness or kindness to women. New evidence demonstrates that when women and men are relatively equal, economies tend to grow faster, the poor move more quickly out of poverty, and the well-being of men, women, and children is enhanced.

Integrating gender into the World Bank's work: A Strategy for Action. (World Bank 2002, p.1)

Vanuit de Caricom-landen zijn inmiddels alternatieve voorstellen gepresenteerd met betrekking tot de specifieke probleemsituatie in de Caribische regio. Met name MDG3 wordt inadequaat genoemd voor de Caribische situatie waar vanwege culturele en ideologische belemmeringen geen gendergelijkheid bestaat in het politieke en economische leven, ondanks een voorsprong die vrouwen hebben in opleidingsniveau. (ECLAC², 2009).

2.2 EFA en gender

De onderwijsdoelstelling van de MDG's werd door Unesco tijdens een wereldconferentie in Dakar in het jaar 2000 aangescherpt in het kader van het Education for All (EFA) programma. De Nederlandse Antillen zijn reeds 25 jaar geassocieerd lid van Unesco.

Volgens de Millennium doelstellingen zouden in 2005 de gendersverschillen in participatie aan het basis- en voortgezet onderwijs moeten zijn geëlimineerd en moet in 2015 de onevenredigheid in onderwijsparticipatie aan de overige vormen van onderwijs zijn opgeheven. De doelstelling van 2005 is niet gehaald. Wel is wereldwijd een toename geregistreerd van kinderen in het basisonderwijs. Volgens Unesco-onderzoek worden veel meer kinderen in de basisschoolleeftijd naar school gestuurd.

Maar de ongelijkheid in deelnamecijfers bestaat nog steeds en is met name te vinden in het secundair onderwijs waar internationaal bekeken meisjes veel minder aan het (secundair) onderwijs deelnemen dan jongens. Deze cijfers worden vooral beïnvloed door de maatschappelijke positie van vrouwen in Zuid-Aziatische en Zuidelijk Afrikaanse landen waar meisjes over het algemeen niet naar school gaan of in ieder geval niet doorstromen naar het secundair onderwijs. In

² United Nations Economic Commission for Latin America and the Caribbean

de Latijns Amerikaanse regio vallen landen als Guatemala en Peru op, waar nog veel meisjes in een ongunstige positie verkeren voor wat betreft hun onderwijsparticipatie. In de meeste Caribische landen daarentegen zijn juist meisjes in de meerderheid in het secundair en tertiair onderwijs. In een tussenevaluatie van de MDG-doelstellingen stellen de Verenigde Naties in 2008 vast dat er sprake is van een zorgelijke achterblijvende prestatieniveau van jongens in het onderwijs van Latijns Amerika en het Caribisch Gebied.³ Deze zorg was al eerder verwoord, o.a. in het EFA rapport van 2003/2004 waarin met name worden genoemd Brazilië, de Dominicaanse Republiek, de Nederlandse Antillen, Nicaragua, St. Lucia, Suriname, Uruguay en Venezuela. Op basis van de zelfrapportage van de landen concludeert Unesco dat in deze landen de genderongelijkheid in het onderwijs vooral te wijten is aan achterblijvende prestaties van jongens. Zij doubleren veel vaker dan meisjes en vertonen een aanzienlijk hoger drop-out percentage. De rapportage van de ECLAC (2009) meldt echter dat de voorsprong van meisjes in het onderwijs, niet is omgezet in sociale en economische vooruitgang van vrouwen. (Eclac, 2009). Vanuit de Caribische regio is kritiek geleverd op de formulering van de MDG's die als limitatief en onrealistisch voor de regio worden beschouwd, terwijl ook de indicatoren van de millennium doelstellingen onvoldoende specifiek worden geacht voor het Caribisch gebied.

2.3 Internationale trends in genderverschillen

2.3.1 Caribische regio

Meisjes blijken in de hele Caribische regio onderwijskansen beter te benutten dan jongens.

De GPI⁴ van Caricom-landen toont aan dat in de jaren '90 jongens in de meerderheid waren in het primair onderwijs in 12 Caribische landen⁵. Deze verschillen konden worden verklaard vanuit de bevolkingcijfers die een groter aantal geboorten van jongens te zien gaven. Bovendien

³ "Boys' under-achievement is a particular concern in Latin America and the Caribbean. In contrast, where girls' primary education enrolment lags behind boys', the gender gap widens in secondary and tertiary education." Millennium Development Goals Report 2008, p. 17.

⁴ Gender Pariteit Index

⁵ Het betreft de volgende landen: Bahamas, Belize, Dominica, Grenada, Guyana, Jamaica, Montserrat, St. Kitts, St. Lucia, St. Vincent, Suriname, Trinidad & Tobago.

bleken meisjes langer in de voorschoolse educatie achter te blijven, waardoor zij dus later instroomden in het primair onderwijs.

Tenslotte toonde onderzoek ook aan dat meisjes sneller dan jongens de basisschool doorliepen en daardoor sneller uit de participatiecijfers verdwenen. Dat was de oorzaak van de scheve verhouding in het basisonderwijs met een oververtegenwoordiging van jongens (Bailey, 2007).

Met uitzondering van de Bahamas, zijn meisjes in alle overige Caribische landen in de meerderheid in het secundair onderwijs. Hetzelfde geldt voor het tertiair onderwijs dat in hoge mate wordt gedomineerd door vrouwelijke studenten. Aan de University of the West Indies (Mona, Jamaica) bestond de studentenpopulatie in het collegejaar 2005/2006 voor ruim 70 procent uit vrouwelijke studenten.

De voorsprong die Caribische vrouwen in Engelssprekende landen hebben na het primair onderwijs, wordt door Bailey toegeschreven aan betere onderwijsprestaties van meisjes en de keuze van vele jongens om na het secundair onderwijs de arbeidsmarkt op te gaan. Tenslotte zou in vele Caribische gezinnen met financiële problemen, een voorkeur bestaan om de meisjes naar school te sturen en de jongens te laten werken.

2.3.2 Westerse landen

De bevindingen van achterblijvende resultaten van jongens, zijn geen typisch fenomeen voor de Caribische regio. Uit een vergelijkende studie van het ITS (2006) naar sekseverschillen in onderwijsloopbanen in 9 verschillende Westerse landen blijkt in het afgelopen decennium een grotere deelname te zijn opgetreden van meisjes aan het hoger onderwijs. De studie constateert een internationaal verticale onderwijsongelijkheid naar sekse in het nadeel van jongens. (A. van Langen /Geert Driessen, ITS-Nijmegen, 2006).

Ook in de Nederlandse Emancipatiemonitor 2008 (SCP/CBS) wordt melding gemaakt van de verbeterde positie van meisjes in hun schoolloopbaan. Zij stromen vaker dan jongens door naar de HAVO en het VWO, blijven minder vaak zitten en vertonen minder voortijdige schooluitval. Vrouwen zijn in Nederland ook in de meerderheid in het HBO en aan de universiteiten en studeren sneller af dan hun mannelijke medestudenten.

Verder rapporteerde het Britse Onderwijsdepartement in 2007 aanzienlijke verschillen in onderwijsprestaties tussen jongens en meisjes. Die verschillen blijken het grootst te zijn op het gebied van taal en minder groot op het gebied van rekenen, maar meisjes blijken over het algemeen betere prestaties te leveren op school.

Een bekende internationale toets waarin leerlingresultaten van vele landen worden vergeleken is het PISA-programma⁶ van het OECD. Aan het eind van de leerplichtperiode worden in vele landen (zowel OECD-landen als niet-OECD-landen) leerlingvaardigheden getoetst. In alle landen scoren meisjes veel hoger op leesvaardigheid dan jongens, terwijl de scoreverschillen veel kleiner zijn op het gebied van rekenen, met een lichte voorsprong voor jongens.

2.3.3 Voortijdig schoolverlaten

In de Verenigde Staten wordt op grond van censusdata met zorg geconstateerd dat in de drop-out cijfers van jongeren tussen de 16 en 24 jaar, jongens met 58 procent een meerderheidspositie innemen ten opzichte van meisjes (Child Trends Databank⁷).

Onderzoek in Jamaica wijst als belangrijkste factor van het vsv-verschijnsel bij jongens de financiële problematiek, naast geweld op school en daarbuiten. (Bailey & Brown 1999).

Dat sociale klasse een belangrijke, zo niet de belangrijkste factor is in het vsv-verschijnsel wordt onderstreept in het EFA Monitoring Rapport van 2007. Als voorbeeld worden genoemd Nicaragua, Peru en Venezuela waar kinderen uit de armste gezinnen drie keer zoveel kans lopen om voortijdig de school te verlaten dan kinderen uit de hogere sociale milieus.

Ook het opleidingsniveau van de Caribische moeder wordt in het monitoring report geïdentificeerd als belangrijke factor in de ontwikkeling van de schoolloopbaan van kinderen.

Ongeschoolde ouders worden in vele onderzoeken en in vele landen genoemd als een verhoogde risicofactor voor vsv. De verklaring hiervan moet worden gezocht in de thuissituatie met een weinig stimulerende informeel leerproces, de verschillen tussen de thuis- en schoolcultuur en de vrijwel ontbrekende ondersteuning door ouders. ((SCP, 2008).

⁶ Programme for International Student Assessment Zie www.pisa.oecd.org

⁷ www.childtrendsdatabank.org

2.3.4 Gescheiden scholen

Ervan uitgaande dat er grote genderverschillen bestaan in leerstijl wordt er steeds meer gepleit voor gesegregeerde scholen waarin het leeraanbod kan worden aangepast aan genderspecifieke leerwijze en leertempo. Experimenten in de V.S. en in Canada met gescheiden scholen en klassen rapporteren een positief effect op zowel docenten als leerlingen. Docenten menen dat zij betere lesplannen kunnen maken waarbij constante activiteit een integraal deel van het op jongens gerichte programma vormt. Jongens zouden op die wijze veel meer de aandacht bij de les kunnen houden. Door het gescheiden instrueren van jongens en meisjes, wordt volgens de voorstanders een veiligere leeromgeving geboden en meer ruimte gecreëerd voor de ontwikkeling van een positief zelfbeeld van jongens. Het zelfvertrouwen van jongens komt in gemengde klassen vaak onder druk te staan als zij minder scoren dan of worden uitgelachen door meisjes.

Tegenstanders van scheiding van seksen op school argumenteren dat een belangrijke taak van de school is jongeren te leren socialiseren. Het leren omgaan met de andere sekse en tolerantie ten aanzien van de verschillen, zijn daarvan een belangrijk onderdeel. Het is vooral dit argument geweest dat zo'n halve eeuw geleden heeft geleid tot het geleidelijk aan integreren van jongens en meisjes op school.

Hoewel over het algemeen enthousiast wordt gereageerd op de scheiding van seksen, zijn er tot nu toe weinig effectief betere leerresultaten gerapporteerd van gendergescheiden scholen in vergelijking met gemengde scholen.

3. ONDERZOEKSOPZET GENDERVERSCHILLEN IN SCHOOLLOOPBAAN

3.1 Doelstelling

Op basis van de constatering dat ook op de Nederlandse Antillen steeds meer jongens achter raken bij meisjes in hun schoolcarrière en uitgaande van het gendergelijkheidsbeginsel zoals nagestreefd in de MDG's, is onderzoek gedaan naar de genderverschillen in onderwijsparticipatie en het voortijdig afbreken van de schoolcarrière. Uitgangspunt is dat jongens en meisjes evenveel potentieel hebben en dus evenveel kansen verdienen in het onderwijs.

Het onderzoek is toegespitst op onderwijsgerelateerde factoren die mede van invloed zijn op de verschillende schoolloopbanen van vrouwen en mannen. De bevindingen van het onderzoek zijn richtinggevend voor beleidsaanbevelingen die kunnen bijdragen tot uitvoering van het gendergelijkheidsbeginsel op de eilanden.

3.2 Onderzoeksvragen

De kernvraag van het onderzoek kan als volgt worden geformuleerd:

Welke aan het onderwijs gerelateerde factoren kunnen worden geïdentificeerd die de verschillen beïnvloeden in de schoolloopbaan van vrouwen en mannen op de Nederlandse Antillen. Op grond van literatuurstudie en gesprekken met sleutelinformanten is de kernvraag opgesplitst in de volgende subvragen.

1. Hoe groot zijn de genderverschillen in de onderwijsloopbaan op de Nederlandse Antillen;
2. Welke onderwijsgerelateerde factoren zijn van invloed op de genderverschillen in de schoolloopbaan;
3. Welke onderwijsgerelateerde factoren spelen mee in het voortijdige afbreken van de schoolcarrière.
4. Welke aspecten van opvoeding en educatie dragen bij aan seksestereotype attitudes.
5. Welke gevolgen heeft de genderongelijkheid in onderwijsparticipatie voor de arbeidsmarkt.

3.3 Methode

Het onderzoek is uitgevoerd in drie onderdelen: literatuurstudie, een nadere analyse van beschikbare gegevens en tenslotte verzameling van empirische data.

Analyse en bewerking van kwantitatieve gegevens van bestaande databestanden en beschikbare documentatie leverden kwantitatieve data op. Daarnaast zijn kwalitatieve data verzameld onder informanten op de eilanden Curaçao, Bonaire, Saba en St. Eustatius.

Bij kwalitatief onderzoek gaat het minder om aantallen en meer om het verkennen en inzichtelijk maken van een thema. Bij deze vorm van onderzoek wordt gewerkt met relatief kleine steekproeven en wordt vanuit verschillende invalshoeken een specifiek onderwerp benaderd. Een beperking van dit soort onderzoek is dat de conclusies vaak betrekking hebben op de onderzochte populatie en niet altijd kunnen worden toegepast op de hele schoolgaande bevolking. Deze beperking is in het onderhavige onderzoek opgevangen door een relatief groot aantal jongeren zelf aan het woord te laten, aangevuld met informatie van ouders, schoolleiders en werkgevers. Op deze wijze geeft het onderzoek wel een gedetailleerd beeld van de onderwijssituatie en de onderwijsbeleving van jongeren en kunnen aandachtsgebieden worden geïdentificeerd voor mogelijke interventies.

3.4 Werkwijze

3.4.1. Deskresearch

De uitgevoerde deskresearch omvatte naast een studie van de literatuur over het onderwerp, ook een uitgebreide analyse van ruwe censusdata van de Nederlandse Antillen alsmede een studie van onderwijsgegevens en bestaande publicaties en evaluatierapporten. Daarbij is expliciet gezocht naar informatie over de verschillen tussen jongens en meisjes resp. mannen en vrouwen.

Op basis van literatuurstudie is een theoretisch kader gevonden voor de te onderzoeken relevante factoren. Het gaat om elkaar beïnvloedende factoren op het niveau van de leerling of ex-leerling, de gezinssituatie, de invloed van vrienden en de onderwijssituatie. Een samenvatting van deze factoren is opgenomen in tabel 3.1

Tabel 3.1: Factoren die schoolloopbanen beïnvloeden

Factoren	Voorbeelden	Gegevens
Leerlingfactoren	Achtergrondkenmerken	Leeftijd
		geslacht
	Affectieve factoren	Motivatie
		Leerhouding en -stijl
Cognitieve factoren	Onderwijsprestaties	
Sociale omgeving	Gezinssituatie	Samenstelling
		Inkomen
	Vrienden	Invloed
Schoolgebonden factoren	Vakinhoud	Interesse
	Relatie met Docenten	Begeleiding
	Schoolklimaat	Beleving

Met sleutelinformanten is overlegd over de voor de Antilliaanse context relevante thema's en is vastgesteld welke informanten het beste benaderd kunnen worden. Een overzicht van de geselecteerde thema's en subthema's is opgenomen in tabel 3.2. Kwantitatieve data over genderverschillen in onderwijsprestaties waren niet beschikbaar en konden daarom niet worden meegenomen in dit onderzoek.

3.4.2 Thema's en subthema's

Om een antwoord te vinden op de vraag welke factoren op het niveau van de school hebben bijgedragen tot genderverschillen in onderwijsloopbanen in Antilliaanse context, zijn de volgende thema's gedefinieerd en benaderd vanuit verschillend perspectief.

Tabel 3.2. Thema's, subthema's en informanten

Thema	Subthema's	Informanten
Genderverschillen op de basisschool	Beleving	Jongeren
	Onderwijssituatie	Schoolleiders
Genderverschillen in het v.o.	Beleving mstoriëntatie	Jongeren
	Onderwijssituatie	Schoolleiders
Genderverschillen in voortijdig schoolverlaten	Achtergrond en directe aanleiding	Jongeren Schoolleiders
	Schoolbeleid	Schoolleiders
Genderverschillen in opvoeding	Opvoedingsstijlen en attitudes	Jongeren Ouders
	Doorwerking in onderwijs	Schoolleiders
Genderschillen in de omgeving	Vrije tijdsbesteding en vrienden	Jongeren Ouders
Genderverschillen op de arb.markt	Participatie Werkhouding	Vertegenwoordigers arbeidsmarkt

3.4.3. Interviews

Bij de informatieverzameling voor het kwalitatief onderzoek is gebruik gemaakt van 2 methoden, n.l. individuele interviews en groepsessies. De meeste data zijn verzameld op basis van uitgebreide semi-structureerde mondelinge interviews. De groepsessies zijn beperkt gebleven tot minisessies met basisschoolleerlingen van 10-12 jaar, met wie in groepjes van 5 jongens resp. 5 meisjes groepsgesprekken zijn gevoerd. Daarnaast is naast individuele gesprekken met ouders, ook een groepsgesprek gevoerd met leden van een oudervereniging. Leerkrachten en schoolleiders van basisscholen en van verschillende scholen in het voortgezet onderwijs werden individueel geïnterviewd aan de hand van een themalijst. Eenzelfde aanpak is toegepast in de interviews met vertegenwoordigers van de arbeidsmarkt. Alle

gesprekken werden in de landstaal gevoerd (resp. Papiamentu en Engels).

3.4.4 Informanten

De thema's en subthema's zijn verwerkt in uitgebreide vragenlijsten die in individuele mondelinge interviews zijn voorgelegd aan diverse informantengroepen. Gekozen is voor drie typen jongere informanten te weten voortijdige schoolverlaters, jongeren die nog schoolgaand zijn in het primair en secundair onderwijs, en jongeren die een opleiding hebben afgerond en niet langer op school zitten. Daarnaast is gebruik gemaakt van informatie afkomstig van schoolleiders, ouders en vertegenwoordigers van de arbeidsmarkt.

In tabel 3.3 staat het aantal per eiland afgenomen interviews. Selectie van informanten vond plaats op basis van informatie van onderwijs- en overheidsinstellingen en van ngo's, aangevuld met informatie verkregen via persoonlijke netwerken.

Bij de selectie van jongeren is zorgvuldig gelet op een evenredige verdeling van aantal mannelijke en vrouwelijke informanten per opleidingsniveau. De ouders zijn willekeurig gekozen op basis van informatie van scholen (voortgezet onderwijs) en van ouderverenigingen. Daarbij is wel een geografische spreiding nagestreefd. De schoolleiders zijn geselecteerd naar schooltype en instelling.

Tabel 3.3 Totaal afgenomen interviews

	Totaal	Cur	Bon	Saba	St Eus
Voortijdige schoolverlaters	97	45	40		12
Schoolgaanden v.o.	88	51	20	10	7
Niet schoolgaanden	21	8	10		3
Schoolgaanden basisonderwijs*	30	20	4	2	4
Ouders	64	30	20	5	9
Schoolleiders	21	13	4	2	2
Vertegenwoordigers arbeidsmarkt	8	3	2	1	2

**De basisschoolleerlingen zijn in groepjes van 5 geïnterviewd.*

De cijfers geven het aantal groepen weer.

3.4.5 Onderzoeksteam

Naast een klankbordgroep die inhoudelijk ondersteuning gaf is er op elk eiland onder supervisie van de algemeen coördinator een onderzoeksteam gevormd met een eilandelijke coördinator. Op Curaçao is een samenwerking tot stand gekomen met de Algemene Faculteit van de Universiteit van de Nederlandse Antillen waarbij studenten werden ingezet voor de dataverzameling. In totaal werkten 27 externe onderzoeksassistenten mee aan het onderzoek. Ter voorbereiding op de dataverzameling zijn trainingen verzorgd door de Universiteit van de Nederlandse Antillen en het Institute for Gender and Development Studies van de University of the West Indies. De interviewers maakten aan de hand van een uitgebreide vragenformulier zelf een verslag van het vraaggesprek.

Tabel 3.4 Overzicht van onderzoeksassistenten per eiland

Totaal aantal interviewers					
	Totaal	Cur	Bon	Saba	St Eus
Aantal afgenomen interviews	329	170	100	20	39
Aantal onderzoeksassistenten*	27	16	8	1	2

* *Exclusief coördinatoren*

4. SEKSEVERSCHILLEN IN HET ONDERWIJS IN DE NED. ANTILLEN

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de vraag welke verschillen zijn waar te nemen in de onderwijsloopbaan van jongens en meisjes in het Antilliaanse onderwijs. De analyse beslaat achtereenvolgens de participatie aan de geïnstitutionaliseerde voorschoolse educatie, het basisonderwijs, het voortgezet onderwijs en het hoger onderwijs.

4.1 Voorschoolse educatie

Omdat op de Antillen tot de introductie van het Funderend Onderwijs, het primair onderwijs officieel aanving op 6-jarige leeftijd, is de periode van 4 – 6 jaar tot nu toe als voorschoolse leeftijd geregistreerd in het EFA Global Monitoring Report. Met de geleidelijke invoering van het Funderend Onderwijs in 2001/2002 en wettelijk vastgelegd in 2008, is het begin van het primair onderwijs in de Nederlandse Antillen formeel vervroegd en start nu op 4-jarige leeftijd. Voor 0 tot 4 jarigen bestaat de mogelijkheid van voorschoolse educatie (oftewel vroegkinderlijke zorg en ontwikkeling) in kindercentra waarvoor wel minimumeisen zijn vastgelegd, maar geen formeel vastgestelde programma's bestaan. Deelname aan voorschoolse educatie is vrijwillig en niet geheel kosteloos. Gesubsidieerde en niet-gesubsidieerde organisaties op de verschillende eilanden bieden kinderopvang aan waartoe eisen en bevoegdheden van de uitvoerders van voorschoolse programma's wettelijk zijn vastgelegd. Dat geldt ook voor de vroegere kleuterschool, waardoor de Nederlandse Antillen samen met Aruba, Bermuda, en Montserrat de enige Caribische landen zijn die volledig bevoegde krachten inzetten in de educatie van kinderen tot 6 jaar.

In de rest van het Caribisch Gebied verschillen de voorzieningen per land. Zo kent Haïti officiële programma's voor kinderen van 0 tot 3 jaar waarna zij doorstromen naar de educatie voor 3 tot 6 jarigen, terwijl in Jamaica kinderen vanaf 3 jaar naar school gaan zonder een voorprogramma te hebben doorlopen. In Trinidad en Tobago start het primair onderwijs op 5-jarige leeftijd en bestaan er formele educatieve programma's voor kinderen van 0 – 5 jaar.

Omdat onderzoek heeft aangetoond dat ontwikkelingsachterstanden opgelopen in de voorschoolse periode van 0 tot 4 jaar zeer moeilijk zijn in te halen, is de Curaçaose overheid overgegaan op een subsidieregeling voor kinderen die voldoen aan bepaalde criteria,

waaronder inkomensniveau van de ouder(s). Toch bezoekt minder dan de helft van alle kinderen in de leeftijd van 0-4 jaar de voorschoolse faciliteiten op het eiland. Dat geldt overigens voor alle eilanden. Op Bonaire en St. Eustatius ligt de participatiegraad op resp. 45 en 46 procent volgens de laatste beschikbare data. Op Curaçao bezoekt gemiddeld 39 procent van alle 0- 4 jarigen een van de bestaande kindercentra. (Dienst Cultuur en Educatie, 2006), terwijl op Saba melding wordt gemaakt van een bezetting van 36 procent in de opvang van alle kinderen in genoemde leeftijdscategorie.

Inkomensniveau en de aanwezigheid van gesubsidieerde crèches zijn de belangrijkste criteria voor ouders om hun kinderen aan een voorschools programma te laten participeren. Hoe lager het gezinsinkomen hoe groter de kans dat kinderen niet worden gezonden naar een kindercentrum.

Dit blijkt in het bijzonder te gelden in de z.g. risicowijken waarin veel gezinnen voorkomen met lage tot zeer lage inkomens, hoge drop-outcijfers, veel tienermoeders en slechte huisvesting.

Ten aanzien van deelname aan educatieve programma's in de voorschoolse periode, is een redelijk evenwichtige genderpariteit te zien op de Antillen vergeleken met andere Caribische landen⁸. Als kinderen op de Antilliaanse eilanden naar een kinderopvang worden gezonden, wordt er geen voorkeur getoond voor dochters of zonen. Dat blijkt in andere landen wel het geval te zijn. De grootste verschillen in het voordeel van jongens zijn gerapporteerd in de Cayman eilanden, terwijl de index in het voordeel van meisjes in Dominica het hoogste uitvalt vergeleken met de rest van het Caribische gebied.

Op de Antillen wordt - evenals in de meeste Caribische landen - de voorschoolse educatie uitsluitend verzorgd door vrouwen. Dit gegeven heeft een belangrijke impact op het genderperspectief van het jonge kind, dat al vroeg buiten het gezin geconfronteerd wordt met stereotype rolpatronen. Met speciale aandacht voor gendervrije activiteiten in educatieve programma's gericht op het jonge kind, kan dat stereotype beeld worden vermeden.

⁸ Het betreft hier de door de Unesco gehanteerde Gender Parity Index (GPI), dat het aandeel van jongens en meisjes in een bepaalde onderwijspopulatie aangeeft. De waarde van 1 staat voor volledige pariteit, -1 duidt op een overschot van jongens en alles boven de 1 geeft een overschot van meisjes aan. Vwb de Nederlandse Antillen geeft de GPI voor 0-6 jarigen een waarde aan van 0.97.

4.2 Basisonderwijs

De basisschoolperiode heeft een blijvende invloed op de gehele schoolcarrière van de leerling. In dit onderzoek is dan ook veel aandacht besteed aan verschillende aspecten van het basisonderwijs en zijn aan huidige en oud-leerlingen vragen voorgelegd over hun beleving van de basisschooltijd. Leerkrachten van de basisschool gaven tijdens interviewsessies hun visie over en ervaring met diverse gendergerelateerde aspecten in het onderwijs.

4.2.1 Participatiegraad basisonderwijs

Schoolbezoek vanaf de kleuterleeftijd is op alle eilanden een traditie. Dat blijkt vooral voor het basisonderwijs te gelden. De censusgegevens van 2001 tonen een hoge participatiegraad aan het basisonderwijs op alle eilanden van de Nederlandse Antillen.

In de Caribische regio geldt voor de meeste landen een leerplicht die van toepassing is op kinderen in de leeftijdsgroep 5 – 16 jaar. Dat betekent dat in deze landen de leerplicht nog enkele jaren na de basisschool doorloopt. Uitzondering hierop zijn Jamaica, Haïti en Suriname. In deze landen loopt de leerplichtige leeftijd parallel aan de basisschoolleeftijd, n.l. van 6 tot 11 jaar.

Op de Nederlandse Antillen gold tot voor kort een leerplicht voor de leeftijd van 6–15 jaar. Omdat onderzoek had uitgewezen dat in de periode 15–18 jaar een verhoogd risico bestond voor voortijdig schoolverlaten (drop out zonder startkwalificatie) en in het kader van een onderwijsvernieuwing waarin het primaire onderwijs start op 4-jarige leeftijd, is de leerplichtleeftijd onlangs uitgebreid. Op alle eilanden van de Nederlandse Antillen zijn alle kinderen en jongeren in de leeftijd van 4 tot 18 jaar leerplichtig. Hiermee is de leerplichtleeftijd op de Nederlandse Antillen de meest uitgebreide van het Caribisch Gebied en Latijns Amerika, het dichtste benaderd door Anguilla (5–17 jaar), Barbados en de Turks en Caicos eilanden (beide 4–16 jaar).

Niet slechts onder dwang van de leerplicht, maar ook vanwege een bij wet vastgesteld verbod op kinderarbeid, is de traditie ontstaan dat kinderen, jongens én meisjes, op de Antilliaanse eilanden op 4-jarige leeftijd naar school worden gestuurd en op z'n minst de hele basisschool doorlopen.

Dat blijkt ook uit de bevolkingsgegevens zoals verzameld door het CBS van Nederlandse Antillen. De participatiegraad aan het primaire

onderwijs is op de eilanden van de Nederlandse Antillen zeer hoog en bereikt NER-waarden⁹ tussen de 98 en 99.

Tabel 4.1 Participatiegraad (%) primair onderwijs per eiland

Leeftijd	Cur	Bon	St.Maarten	Saba	St. Eust.
4	96	94	86	95	92
5	99	99	94	100	100
6	98	100	99	100	100
7	100	100	99	100	100
8	100	100	99	100	100
9	100	100	98	100	100
10	100	100	100	100	100
11	100	100	98	100	100
12	100	100	99	100	100

Bron: Censusdata 2001 CBS Ned. Antillen

In het Caribisch Gebied geven de Turks en Caicos eilanden, Grenada en de Bahamas de laagste NER-scores te zien (onder de 85), maar volgens het regionaal EFA-rapport van 2007 doen de Caribische en Latijns Amerikaanse landen het internationaal gezien bijzonder goed wat betreft de participatie aan het basisonderwijs.

Wettelijk is geregeld dat voor het basisonderwijs op de Nederlandse Antillen geen schoolgeld wordt geheven. Dat is volgens het EFA Regionaal Rapport van 2003/2004 niet in alle Caribische landen het geval.

Ten aanzien van de deelname aan het primaire onderwijs ligt de ratio van jongens en meisjes in alle Caribische landen tussen de 0.95 en 1.00. Uitschieters zijn Suriname, Anguilla en de Turks en Caicos eilanden waar meisjes in de meerderheid zijn in het primaire onderwijs.

Op de Antillen wordt een waarde bereikt van 0.98, wat duidt op een kleine meerderheid van het aantal jongens in het basisonderwijs en gerelateerd kan worden aan het aantal geboorten.

Een belangrijke ontwikkelingsindicator van het onderwijs is de onderwijsloopbaan van jongens en meisjes in de basisschool. Het onderwijssysteem in de Nederlandse Antillen kent geen verwijdering

⁹ De NER (Net enrolment ratio) staat voor het percentage leerlingen dat participeert aan een bepaald onderwijsniveau, afgezet tegen de bevolkingsgroeps grootte in die leeftijds categorie.

van kinderen uit de basisschool, waardoor alle kinderen vroeg of laat de basisschool afmaken. Wel kent het systeem nog steeds het fenomeen van doubleren in het basisonderwijs. Zoals ook elders is geconstateerd blijven jongens vaker zitten dan meisjes en worden zij vaker wegens leeftijd doorgestuurd naar een hogere klas.

Tabel 4.2 : Gegevens basisonderwijs Curaçao schooljaar 2005-2006

	Aantal	Jongens	Meisjes	%
Bevorderd	8.444	4.095	4.349	86
Gedoubleerd	956	539	417	8
Wegens leeftijd bevorderd	739	462	277	5
Totaal	10.139	5.096	5.043	100

Bron: Onderwijsverslag 2006 Onderwijsinspectie Nederlandse Antillen

4.2.2 Speciaal Onderwijs

Het Speciaal Onderwijs is bedoeld voor lichamelijk en geestelijk gehandicapten, doven en slechthorenden en zwakbegaafden. Volgens rapportages worden steeds meer kinderen, met autisme maar ook ADHD verwezen naar het Speciaal Onderwijs. Leerkrachten in het Speciaal Onderwijs constateren dat het vooral om jongens gaat, maar dit aspect is niet nader onderzocht. Het is moeilijk na te gaan of er inderdaad een toename is opgetreden in het aantal gevallen of dat door de toegenomen belangstelling voor autisme en ADHD, het fenomeen eerder wordt gediagnosticeerd dan vroeger het geval was.

Verwijzing naar het Speciaal Onderwijs vindt plaats volgens vastgestelde procedures. Indien daarvoor aanwijzingen zijn, wordt de leerling psychologisch getest door een onafhankelijke instantie. De uitslag van de test in combinatie met een analyse van de leerprestaties zijn doorslaggevend in het verwijzingsadvies.

In vele landen wordt gerapporteerd dat jongens sterk zijn oververtegenwoordigd in het speciaal onderwijs. Dat is ook het geval op de Nederlandse Antillen.

In het Rapport van de Onderwijsinspectie Ned. Antillen 2006 wordt vermeld dat driekwart van de populatie van het speciaal basisonderwijs

uit jongens bestaat. Dat geldt voor alle eilanden waar speciaal onderwijs wordt gegeven, te weten Curaçao, Bonaire en St. Maarten.

Tabel 4.3: Deelname m/v aan het speciaal onderwijs op Curaçao, Bonaire en St. Maarten

	Totaal	Proportie Mannen	Proportie Vrouwen	
Curaçao				
BSO	1229	71.6	28.4	100
VSO	676	54.5	45.5	100
Bonaire				
BSO	55	76.4	23.6	100
St.Maarten				
BSO	120	66.6	33.4	100

BSO= basis speciaal onderwijs; VSO = voortgezet speciaal onderwijs.

Bron: *Inspectie Onderwijs 2006*

Voor wat betreft de verwijzing naar en deelname aan het speciaal onderwijs op Curaçao zijn de genderverschillen nog eviderter. Uit het Onderwijsverslag 2008 van het Ministerie van Onderwijs van de Nederlandse Antillen, blijkt dat nog steeds ook vanuit het Funderend Onderwijs ruim drie keer zoveel jongens (76.4%) als meisjes (23.6%) worden overgeplaatst naar het Speciaal Onderwijs. Die verwijzing vindt overwegend plaats vanuit Cyclus 1 van het Funderend Onderwijs naar het (Z)MLK¹⁰ en het LOM¹¹ onderwijs (respectievelijk 55 en 34 procent).

Wegens plaatsgebrek worden niet alle leerlingen die daarvoor in aanmerking komen, ook geplaatst op de scholen voor SO, met groeiende wachtlijsten tot gevolg. Ook op die wachtlijsten zijn jongens ver in de meerderheid.

¹⁰ Onderwijs voor Moeilijk Lerende Kinderen en Zeer Moeilijk Lerende Kinderen

¹¹ Speciaal Onderwijs voor kinderen met Leer- en Opvoedingsmoeilijkheden.

Tabel 4.4: Wachtlĳst Speciaal Onderwijs Curaçao 2008-2009

	Totaal	Mannen	Vrouwen
Geplaatst	286	207	79
Wachtlĳst	540	424	116
Totaal	826	631	195

Bron: Verslag 2008Onderwijsinspectie N.A.

Hoewel het nieuwe onderwijssysteem op de Nederlandse Antillen zich tot doel stelt minder kinderen te verwijzen naar het Speciaal Onderwijs, klagen leerkrachten van het basisonderwijs en van het Speciaal Onderwijs erover dat leerkrachten in het Funderend Onderwijs onvoldoende zijn opgeleid om het speciale kind adequaat op te vangen. Het kind dreigt daardoor in de problemen te raken, met alle mogelijke negatieve gevolgen voor zijn/haar schoolcarrière. In de praktijk hebben sommige scholen toch niveauklassen ingevoerd zodat er onderscheid wordt gemaakt tussen leerlingen. Het is niet duidelijk of aan de laagste niveauklassen binnen het Funderend Onderwijs ook speciale aandacht wordt gegeven.

De achtergrond van de oververtegenwoordiging van jongens in het Speciaal Onderwijs is nog nauwelĳks onderzocht. Volgens leerkrachten in het Speciaal Onderwijs is er in de meeste gevallen sprake van een combinatie van leer- en gedragsproblemen.

4.3 Voortgezet Onderwijs

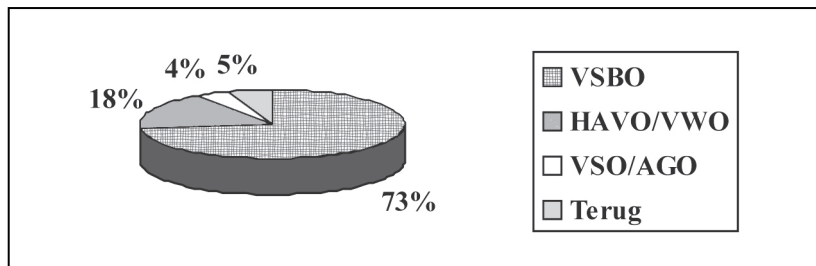
Op basis van twee toetsen (gecoördineerde proefwerken), een overzicht van de schoolcarrière in het basisonderwijs en een advies van het schoolhoofd, worden leerlingen aan het einde van het primaire onderwijs verwezen naar een van de vormen van het secundair onderwijs op de Antillen.

Op Curaçao wordt bijna driekwart van de basisschoolleerlingen die tot het voortgezet onderwijs worden toegelaten, geplaatst op een VSBO-school. Nog geen 20 procent stroomt door naar het HAVO/VWO. Plaatsingscapaciteit speelt hierbij een rol, maar de meeste leerlingen die scoren op een HAVO/VWO-niveau zijn meisjes.

De onderwijsinspectie meldt in haar jaarverslag dat in het schooljaar 2006/2007 over de hele breedte genomen jongens in de meerderheid zijn in het VSBO op Curaçao. De voormalige jongensscholen

(technische scholen) worden nog steeds voornamelijk door jongens bezocht.

Figuur 4.1 Doorstroming op Curaçao na de basisschool 2006-2007

Bron: Jaarverslag Inspectie 2007

Min of meer eenzelfde verdeling is waar te nemen op Bonaire terwijl ook op St.Maarten volgens rapportage van de Onderwijsinspectie bijna driekwart van de populatie die doorstroomt naar het voortgezet onderwijs, geplaatst wordt in de basisvorming van het VSBO. Hoewel het om geringe aantallen gaat op St.Eustatius vwb de doorstroming naar het secundair onderwijs, is de verhouding VSBO- HAVO/VWO ook vergelijkbaar met de overige eilanden. Op Saba kiezen de meeste leerlingen voor een CXC-opleiding op de enige school op het eiland dat secundair onderwijs biedt. De doorstroommogelijkheden binnen het VSBO zijn er zeer beperkt. Op de overige eilanden zijn er relatief meer keuzemogelijkheden binnen het VSBO. Het VSBO kent een structuur met drie leerwegen en verschillende richtingen op verschillend niveau.

Structuur VSBO

Richtingen	TKL	PKL	PBL
Techniek	Techniek	- bouw - instalelectro - metaal - motorvoertuigen-techniek	- bouw - instalelectro - metaal - motorvoertuigen-techniek
Zorg en Welzijn	Verzorging algemeen	- Algemene mensverzorging - Uiterlijke verzorging	- Algemene mensverzorging - Uiterlijke verzorging
Economie	Administratie & commercie	- Administratie & commercie - Hospitality	- Administratie & commercie - Hospitality

TKL= Theoretisch Kadergerichte Leerweg → gericht op vervolgonderwijs SBO + evt. HAVO

PKL= Praktisch Kadergerichte leerweg

PBL= Praktisch Basisgerichte Leerweg

De meeste leerlingen die naar het VSBO doorstromen, komen terecht in de theoretisch kadergerichte leerweg (TKL) die gericht is op vervolg in het beroepsonderwijs of - op basis van een speciaal vakkenpakket - op doorstroming naar het HAVO.

Programmakeuze

Het is niet duidelijk of de keuzes die in het VSBO en SBO worden gemaakt bewuste seksestereotype keuzes zijn, dan wel zijn ingegeven door het beschikbare programma-aanbod.

Vrouwen gaan over het algemeen meer voor de administratieve en op de handel gerichte programma's naast de programma's die opleiden voor de verzorgende beroepen. Mannen lijken traditioneel vast te houden aan technische opleidingen (instalelectro en bouw) en kiezen wel voor administratieve maar zeker niet voor verzorgende beroepen.

Binnen de TKL leerweg kiezen verreweg de meeste vrouwen voor het sectorprogramma Administratie en Commercie terwijl de meeste mannen gaan voor techniek. Administratie & Commercie, maar ook

Algemene Mensverzorging zijn de programma's die het meest in trek zijn bij vrouwen in de praktisch kadergerichte leerweg (PKL) van het VSBO. De mannen kiezen in deze leerweg ook voor het administratieve programma en daarnaast voor de technische programma's Instalectro en Bouw. Vrijwel dezelfde keuzes zijn te zien in de praktisch basisgerichte leerweg (PBL), een leerweg die leidt tot een opleiding tot beginnend beroepsbeoefenaar. Vrouwen kiezen binnen deze praktijkgerichte opleiding vooral voor het programma Algemene Mensverzorging en op de tweede plaats voor het administratieve programma. De mannen kiezen binnen deze leerweg primair voor Instalectro.

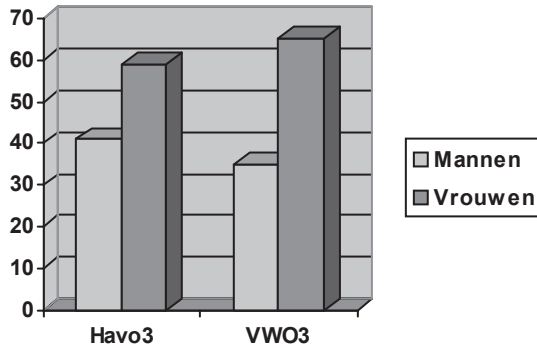
Daarnaast zijn Administratie & Commercie maar ook het technisch programma Bouw populair onder de mannen in deze leerweg. Bij gebrek aan een gedegen digitale leerlingadministratie is de schoolloopbaan van de VSBO-ers moeilijk na te trekken. Een onderzoek naar het VSBO-rendement¹² geeft een indicatie dat de meeste VSBO-studenten na het examen doorstromen naar een vervolgopleiding terwijl de niet geslaagden over het algemeen het na een jaar weer proberen of overstappen op een andere opleiding.

HAVO/VWO

Hoe hoger het onderwijsniveau, hoe duidelijker de participatieverschillen worden tussen mannelijke en vrouwelijke leerlingen. Zo is het verschil in het eerste jaar van de basisvorming van het Havo/VWO bijna 10 procentpunten in het voordeel van de vrouwen. Dit verschil loopt in het tweede jaar op tot 28 procentpunten met een duidelijke voorsprong van de vrouwen. Na 2 jaar basisvorming vindt doorstroming plaats naar het derde jaar van het HAVO of het VWO. Ook hier zijn vrouwen in beide onderwijsvormen in de meerderheid.

¹² Rendementsonderzoek VSBO 2004 en 2005 Nederlandse Antillen i.o.v. BPO, december 2007

Figuur 4.2 Doorstroming naar HAVO3/VWO3

Bron: Verslag Onderwijsinspectie 2006

4.4 Hoger Onderwijs

De oververtegenwoordiging van vrouwen in het Havo/Vwo zet zich voort in het hoger onderwijs. Een deel van de Antilliaanse studenten vertrekt na het voortgezet onderwijs voor verdere studie naar Nederland, terwijl een deel de studie voortzet op Curaçao of St.Maarten. In de cijfers van verstrekte beurzen is er weinig verschil te zien in het aantal mannen en vrouwen dat voor een MBO-studie naar Nederland vertrekt. Die verschillen worden duidelijker als naar het aantal bursalen wordt gekeken dat voor een hogere vervolgstudie in Nederland kiest.

Tabel 4.5 Aantal Curaçaose bursalen dat in 2006 naar Nederland vertrok

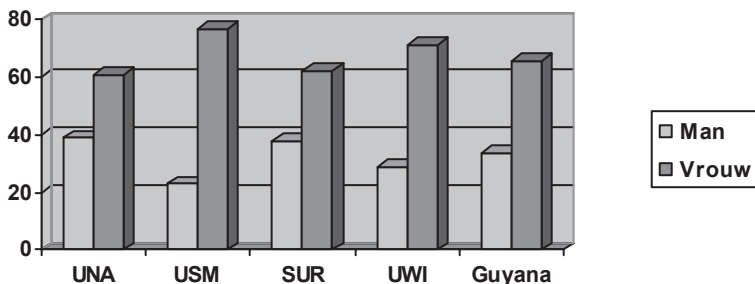
	MBO	HBO	WO	Totaal
Mannen	32	88	22	142
Vrouwen	31	118	41	190
Totaal	63	206	63	332

Bron: SSC afdeling Nederland

Hoewel ook in andere landen verschillen zijn geconstateerd tussen mannelijke en vrouwelijke studenten op HBO en WO niveau, blijken die verschillen niet zo groot te zijn als in de Caribische regio. Zo meldt de Emancipatiemonitor 2008 van het SCP in Nederland dat het verschil tussen mannelijke en vrouwelijke studenten zowel op het hbo als op de universiteit zo'n 2 procentpunten bedraagt, met een kleine voorsprong van vrouwen.

De sekseverschillen ten aanzien van participatie aan het hoger onderwijs op de Antillen zijn van grotere omvang. Er zijn wat dat betreft grote overeenkomsten te zien met de Caribische regio waar ook op dit hoger niveau de voorsprong van meisjes evident is. Het aantal jongens dat in Suriname, Jamaica, Guyana op Curaçao en St. Maarten staat ingeschreven voor een opleiding aan de universiteit, blijft ver achter het aantal meisjes. Aan de USM (St.Maarten) blijken de verschillen het grootst, in het voordeel van vrouwen. De cijfers beslaan het collegejaar 2005. Ook van de studenten die in 2005 staan ingeschreven aan de University of the West Indies is 71 procent van het vrouwelijk geslacht. De verdeling aan de Anton de Kom Universiteit (Suriname 2000) komt overeen met de studenten aan de UNA (2007) met bijna 62 procent vrouwelijke studenten. In Guyana bestaat de studentenpopulatie aan de universiteit voor 66 procent uit vrouwen.

Figuur 4. 3 Populatie hoger onderwijs in het Caribisch gebied (%)

Diverse bronnen: UNA-administratie, Onderwijsverslag 2007, Bailey 2007

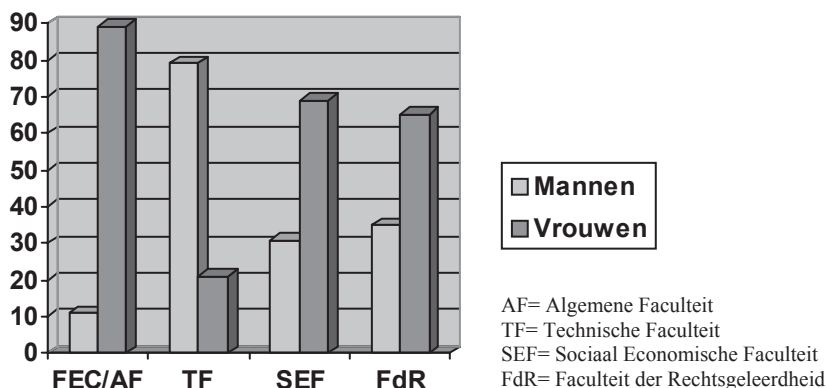
Beroepskeuze

Caribische vrouwen kiezen in het algemeen nog steeds voor traditioneel vrouwelijke beroepen zoals onderwijs, sociale wetenschappen, humaniora, dienstverlenende en verzorgende (gezondheid) beroepen. De EFA-rapportage van 2008 verschilt hierin weinig van eerdere rapporten, wat erop wijst dat eventuele verschuivingen in beroepskeuze zeer langzaam zullen plaatsvinden. Hetzelfde traditioneel patroon is te zien op Curaçao waar op VSBO-niveau de meerderheid van de mannelijke studenten voor een technische opleiding kiest, terwijl vrouwen eerder kiezen voor opleidingen in de verzorgende en educatieve sfeer. Dit patroon herhaalt zich in het SBO waar opvallend veel vrouwen kiezen voor een beroep in de economische en toeristische sector, naast de verzorgende en pedagogische beroepen. De studentenpopulatie van het technische SBO bestaat in meerderheid uit mannen met slechts 18 procent vrouwelijke studenten. (Inspectierapport 2006).

Deze traditionele beroepskeuze is ook terug te vinden in het hoger onderwijs. Zoals in figuur 4.4 is weergegeven, bestaat de studentenpopulatie aan de Universiteit van de Nederlandse Antillen op Curaçao in meerderheid uit vrouwen. Van de in 2007 totaal 1880 studenten is niet minder dan 61 procent vrouw. Met uitzondering van de Technische Faculteit is er een overrepresentatie van vrouwen in alle faculteiten. De populairste studie onder de vrouwen is Accountancy (SEF) op de voet gevolgd door Business Communication en International Business (beide SEF-studies).

Onder de mannelijke studenten scoort tevens Accountancy (SEF) als meest populaire studie aan de UNA, gevolgd door de technische studies Elektrische Systemen en ICT. (TF). De meeste vrouwen die aan de Technische Faculteit (TF) van de UNA studeren, volgen een studie op het gebied van informatie- en communicatie technologie (ICT). Ook International Business scoort hoog onder de mannen, maar zij blijven ver in de minderheid vergeleken bij de vrouwelijke studenten. Bij de rechtenfaculteit zijn er bijna twee keer zoveel vrouwen als mannen die de studie op Bachelor- en Masterniveau volgen.

Figuur 4.4 Samenstelling studentenpopulatie (%) UNA 2006/2007

Bron: Onderwijsverslag Nederlandse Antillen 2007

4.5 Voortijdig schoolverlaten (drop out)

Zoals eerder is vastgesteld, is de uitval in het basisonderwijs (resp. funderend onderwijs) vrijwel nihil op alle eilanden. De meeste kinderen tussen de 4 en 12 jaar gaan naar school en maken het hele traject van het basisonderwijs af. De problemen starten in het voortgezet onderwijs en uit de censusdata blijkt dat het knelpunt gezocht moet worden rond het 15de jaar.

Tabel 4.6: Proportie onderwijsparticipatie 12-18 jarigen op Curacao, Bonaire, St.Maarten, Saba en St. Eustatius

Leeftijd	Cur	Bon	St. Maarten	Saba	St. Eust
12	100	100	99	100	100
13	99	99	98	100	100
14	99	98	97	100	98
15	97	92	90	94	94
16	92	88	81	100	94
17	84	66	70	64	77
18	68	46	48	11	48

Bron: censusdata 2001 CBS

Duidelijk is te zien dat een aantal leerlingen het onderwijs de rug toekeert zodra zij niet meer onder de wettelijke leerplicht vallen. Niet in alle gevallen is er sprake van drop-out¹³.

Dropout (vsv) cijfers geven in feite de efficiëntie van het onderwijssysteem weer en worden doorgaans per schooljaar bijgehouden. Op de Antillen zijn schooladministraties nog onvoldoende accuraat om er betrouwbare dropout cijfers aan te ontleen en moet een beeld van het drop-out verschijnsel worden gevormd op basis van censusdata. Die data geven weliswaar een totaal beeld van de gehele bevolking, maar het nadeel is dat de census een momentopname is met een interval van 10 jaar.

Voor een totaaloverzicht van voortijdige schooluitval worden censusgegevens over schoolbezoek en diplomabezit gekoppeld aan een bepaalde leeftijdscategorie. Daaruit blijkt dat op Curaçao, Saba en St. Eustatius de meerderheid van 15-24 jarigen nog op school zit.

Tabel 4.7: Schoolgaande en niet-schoolgaande jongeren in de leeftijdsgroep 15-24 jaar

	Cur N=15.230	Bon N=1.094	St.M N=3.673	Saba N=182	St.Eust N=277
Schoolgaand	62%	39%	43%	63%	52%
Niet schoolgaand	38%	61%	57%	37%	48%

Bron: censusdata 2001 CBS

In haar analyse van het fenomeen van het voortijdige schoolverlaten op de Antillen, gaat het CBS uit van de groep 15-24 jarigen die niet-schoolgaand is en ook niet over een diploma beschikt van het voortgezet onderwijs. Die cijfers kunnen worden afgezet tegen het totaal aantal niet schoolgaande jongeren in die leeftijdsgroep of tegen de hele leeftijdsgroep (schoolgaand én niet-schoolgaand).

¹³ Het CBS N.A. hanteert in haar cijfers de volgende definitie van een voortijdige schoolverlater: En dropout is een persoon die niet schoolgaand is en geen diploma bezit van het voortgezet onderwijs

Tabel 4.8 Drop out cijfers 15-24 jarigen op basis van censuscijfers 2001

Drop outs	Cur N=2592	Bon N=285	St.M N=830	Saba N=15	St.Eust N=61
Gerelateerd aan niet-schoolgaande bevolking 15-24 jaar	45.2%	42.6%	39.8%	22.1%	43.5%
Gerelateerd aan totale bevolking 15-24 jaar	17%	26%	22.5%	8%	22%

Bron: censusdata 2001 CBS

Uit de cijfers kan worden vastgesteld dat meer dan de helft van de niet schoolgaande bevolking van 15-24 jaar geen drop out is. De percentages zijn echter in alle gevallen hoog te noemen.¹⁴

In absolute aantallen is er over een periode van 10 jaar wel een daling te zien in het drop out cijfer, doch gerelateerd aan de grootte van de bevolkingsgroep blijkt het drop out cijfer constant te zijn gebleven in die 10 jaar. De daling in absolute cijfers is m.a.w. toe te schrijven aan een daling van het aantal niet-schoolgaande jongeren in die leeftijdscategorie en kan niet verklaard worden aan de hand van onderwijsinterventies ter bestrijding van het verschijnsel van voortijdig schoolverlaten.

¹⁴ Vanwege het gebruik van verschillende definities en indicatoren, is het bijzonder moeilijk om interlandelijke vergelijkingen te trekken van drop-out cijfers. De Child Trends Databank van de VS rapporteert een drop-out percentage van 9.4 procent onder 16-24 jarigen, terwijl in Canada een drop-out cijfer van 9.1procent wordt gemeld onder 20-24 jarigen. In Nederland is er volgens de Jeugdmonitor sprake van gemiddeld 4 procent uitval van leerlingen tot 23 jaar in het voortgezet onderwijs en het MBO. In alle gevallen zijn jongens in de meerderheid.

Tabel 4.9: Twee meetmomenten van drop-out cijfers gerelateerd aan niet schoolgaande bevolking van 15-24 jaar

	1991		2001	
	Aantal	%	Aantal	%
Curacao	5355	45.3	2592	45.2
Bonaire	395	43.5	285	42.6
St.Maarten	1738	53.1	830	39.8
Saba	45	51.7	15	22.1
St.Eustatius	69	52.7	61	45.9

Bron: censusdata 1992 en 2001 CBS

Het hoge percentage van jongeren tussen de 15 en 24 jaar die voortijdig de school verlaat zonder een startkwalificatie, heeft geleid tot een hoog werkloosheidscijfer onder jongeren op de eilanden van de Nederlandse Antillen. Door interventies van overheidswege met name op onderwijsgebied lijkt recentelijk een neerwaartse trend te zijn ingezet in de jeugdwerkloosheidscijfers op de eilanden.

Evenals uit rapportages uit de meeste Caribische landen blijkt, zijn het ook op de eilanden van de Nederlandse Antillen de mannen in de leeftijdsgroep van 15-24 jaar die in meerderheid het onderwijs vroegtijdig verlaten.

Tabel 4.10 Proportie vrouwen en mannen in drop-outcijfers per eiland

	Cur N=2592	Bon N=285	St.M N=830	Saba N=15	St.Eust N=61
Mannen	55	51	54	60	49
Vrouwen	45	49	46	40	51

Bron: censusdata 2001 CBS

Hoewel het lastig is een scherp beeld te schetsen van de situatie na de basisschool, zijn er wel voldoende aanwijzingen dat de kritische periode voor wat betreft uitval uit het onderwijssysteem, ontstaat in de beginjaren van het VSBO. In een analyse van de database van het Rendementsonderzoek VSBO 2004-2005 berekent het Quality

Development-rapport¹⁵ dat het aantal voortijdige schoolverlaters in het 3de en 4de jaar van het VSBO in het schooljaar 2005/2006 zo'n 6 procent bedroeg. Het betreffende rendementsonderzoeksrapport dat in opdracht van het BPO is opgesteld, vermeldt dat in de periode 2002 – 2005 een daling is waar te nemen van het aantal leerlingen dat het vsbo heeft verlaten zonder dit onderwijs te hebben afgerond met een diploma. Ook de instroom in het tweede kanstraject (Sociale Vormingsplicht, SVP) blijkt grotendeels te bestaan uit jongeren die uit het VSBO zijn gestapt.

Maar om een accuraat beeld te vormen van het verschijnsel van voortijdig schoolverlaten, moeten in-, uit- en doorstroomcijfers van scholen kunnen worden geraadpleegd evenals gegevens van de omvang van de voortijdige uitval per cohort van leerlingen. Adequaat ingrijpen kan slechts geschieden op basis van recente data die de grootste knelpunten in het onderwijs zichtbaar kunnen maken. Consistente rapportage vanuit het onderwijs met betrekking tot leerlingenbestanden is essentiële informatie om in kaart te brengen hoeveel en wanneer jongeren jaarlijks zonder diploma uit de verschillende onderwijstypen vertrekken. Op de Antillen ontbreekt het echter nog aan systematische registratie en verwerking van dergelijke data. Het is de bedoeling dat met de introductie van een nieuw onderwijsregistratiesysteem, spoedig actuele en specifiekere data over schooluitval beschikbaar zullen zijn.

4.6 Conclusie

Zoals uit voorgaande cijfers valt af te leiden worden de sekseverschillen in onderwijsloopbaan steeds groter ten gunste van vrouwen naarmate het onderwijsniveau stijgt.

Bevolkingsstatistieken van alle eilanden tonen een evenwichtige verdeling van vrouwen en mannen, in het bijzonder in de leeftijdsgroep van 0 – 24 jaar. De geobserveerde gendersverschillen in het onderwijs kunnen dus niet worden toegeschreven aan een oververtegenwoordiging van een der seksen in de bevolkingscijfers.

De geconstateerde scheve genderverhoudingen in participatie aan het Antilliaanse onderwijs zijn niet nieuw en ook niet typisch voor het Caribisch gebied. Inmiddels wordt in steeds meer Westerse landen met

¹⁵ Resultaten Een-meting ten behoeve van samenwerkingsprogramma Onderwijs en Jongeren. Quality Development in opdracht van Usona. November 2008

zorg gerapporteerd over achterblijvende onderwijsresultaten van jongens, in vergelijking met de opvallende vooruitgang van meisjes.

5. FACTOREN DIE GENDERVERSCHILLEN IN HET ONDERWIJS BEÏNVLOEDEN

Er worden in de onderwijsliteratuur diverse elkaar wederzijds beïnvloedende factoren genoemd die van invloed zijn op de onderwijsprestaties van jongens en meisjes. Persoonlijke, onderwijsgerelateerde en socio-economische factoren krijgen daarbij de meeste aandacht.

In deze paragraaf wordt ingegaan op de literatuur waarin verklaringen worden geboden voor geconstateerde gendersverschillen in onderwijsprestaties. Daarnaast wordt een aantal factoren belicht op basis van de gevonden onderzoeksgegevens.

5.1 Verklaringen van gendersverschillen in het onderwijs

De verschillen in onderwijsprestaties tussen jongens en meisjes zijn inmiddels uitvoerig onderzocht in vele landen. Die onderzoeken hebben geleid tot uiteenlopende verklaringen van gevonden gendersverschillen in het onderwijs. (voor een overzicht zie o.m. Van Langen & Driessen, 2006). Onderzoek naar biologische en cognitieve ontwikkelingsaspecten heeft in ieder geval geen seksegebonden intelligentieverschillen aan het licht gebracht

Leerlingkenmerken, de sociale omgeving en de school zijn de meest belangrijke factoren die het schoolsucces bepalen van jongens en meisjes. Het sociaal milieu van de leerling is daarbij van doorslaggevende invloed. Het sociaal-cultureel klimaat op scholen sluit immers beter aan bij de cultuur van de midden- en hogere sociale klassen waarvan de kinderen meestal de bagage en ondersteuning meekrijgen die de schoolcarrière succesvol beïnvloeden. Kinderen uit de lagere sociale milieus verkeren wat dat betreft in een ongunstigere positie en lopen een groter risico een achterstand op te lopen in hun schoolcarrière.

In sommige landen worden de onderwijsverschillen tussen sociale klassen (verticale onderwijsongelijkheid) van groter belang geacht dan gendersverschillen in het onderwijs.

In een zogenoemd gender debat menen sommige onderzoekers dat niet de sekse maar sociale klasse de belangrijkste voorspeller is van succes in het onderwijs. Volgens analyses van de censusdata van verschillende Caribische landen hebben woonomgeving, gezinsinkomen en ook het opleidingsniveau van de moeder, een significante invloed op

schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten van kinderen. (EFA Regional Monitoring Report 2007).

Ook Bailey (2009) die de genderproblematiek in het Engelstalige Caribisch gebied heeft onderzocht, noemt het probleem van achterblijvende onderwijsprestaties van Caribische jongens eerder een structureel probleem gerelateerd aan sociale klasse, dan een individueel of collectief probleem van jongens

Ter verklaring van de sekseongelijkheid in het onderwijs wordt meestal gewezen op het verschil in attitudekenmerken. Belangstelling, motivatie en ambities kunnen worden gerangschikt onder de noemer attitudekenmerken. Maar ook daarbij spelen allerlei contextuele factoren een rol, zoals maatschappelijke verwachtingen, opvoeding en de schoolcultuur.

Gender geldt daarbij wel als een belangrijke voorspeller van gedrag: jongens vertonen in grote meerderheid dwars door alle sociale klassen heen, een ander gedrag dan meisjes.

Uit onderzoek is gebleken dat gedragsverschillen tussen jongens en meisjes al op zeer jonge leeftijd zichtbaar zijn. Jongens lijken al vroeg rivaliserend, overactief, impulsief, ongeconcentreerd en soms zelfs agressief gedrag te vertonen terwijl meisjes over het algemeen juist rustiger zijn, volgzamer, verbaler, nadenkend. Op school worden meisjes beloond voor hun gedrag, terwijl jongens als lastig worden ervaren en in problemen met de schoolleiding raken.

Dat zou ook de oververtegenwoordiging van jongens in het speciaal onderwijs kunnen verklaren, waar verwijzing van jongens vooral geschiedt op basis van deviant gedrag.

Er zijn verder steeds meer aanwijzingen dat jongens oververtegenwoordigd zijn in autisme- en dyslexie statistieken, doch er zijn nog onvoldoende onderzoeksgegevens om genderverschillen op dit gebied aan te tonen en te verklaren.

De voorsprong die meisjes hebben in het onderwijs wordt door sommige onderzoekers toegeschreven aan hun leesgedrag omdat de meeste schoolvakken een goede leesvaardigheid veronderstellen. Zoals eerder omschreven, halen meisjes over het algemeen een hoger leesvaardigheidniveau dan jongens. Dit komt overeen met de verschillen in interesse, leermotivatie en -houding: meisjes houden over het algemeen veel meer van lezen dan jongens, terwijl jongens veel meer interesse hebben in rekenen. Meisjes zijn over het algemeen ook

veel ijveriger, zelfstandiger, communicatiever en hebben meer greep op hun eigen leerproces. Jongens zijn over het algemeen veel minder gemotiveerd, spijbelen vaker, hebben concentratieproblemen en kunnen slecht plannen en samenwerken.

Het onderwijssysteem houdt echter onvoldoende rekening met deze verschillen en gaat uit van vaardigheden en een leerhouding die eigen zijn aan meisjes.

5.2 Feminisering

Het feit dat het docentenkorps in het basisonderwijs voor het overgrote deel uit vrouwen bestaat, roept de vraag op of deze vorm van feminisering van het onderwijs een factor is die de schoolloopbaan van jongens nadelig beïnvloedt. Er zijn geen aanwijzingen dat er sprake is van verschil in pedagogische aanpak tussen mannelijke en vrouwelijke leerkrachten, hoewel er wel beweringen zijn dat mannen zich meer als leider opstellen en actiegericht zijn, terwijl vrouwen zich meer proberen aan te sluiten bij het niveau van de leerlingen en vandaar uit verder werken.

De leerkracht als rolmodel wordt ook wel eens genoemd als motiverende factor. Schoolleiders op verschillende eilanden menen dat jongens te weinig mannelijke rolmodellen hebben omdat zij zowel thuis als op school vrijwel alleen door vrouwen worden omringd. Wetenschappelijk onderzoek in diverse landen waarin het effect van feminisering is gemeten, heeft echter geen aantoonbaar verband gevonden tussen de proportie vrouwelijke dan wel mannelijke leerkrachten en de onderwijsprestaties van leerlingen. Wel zouden mannelijke rolmodellen op school een positieve invloed hebben op de leerhouding van jongens en op hun gedrag. Dat geldt vooral in situaties met weinig mannen in de leefwereld van jongens. Aan jongeren die meededen aan dit onderzoek is de vraag voorgelegd wie voor hen een belangrijke rolmodel is. Geen van de respondenten noemde een leerkracht als rolmodel.

Ook feminisering in de materiaalkeuze kan volgens sommigen een rol spelen in de het gebrek aan motivatie bij jongens. Deze mening wordt slechts gedeeltelijk teruggevonden in de antwoorden van jongeren over het schoolmateriaal. In de meeste gevallen noemen mannen de (voor)leesboeken op school saai en meisjesachtig.

Kritiek op veel schoolmateriaal is afkomstig van onderzoekers die menen dat schoolboeken te zeer een stereotype rolverdeling

benadrukken, wat van invloed kan zijn op de beeldvorming van jongens en meisjes ten aanzien van de maatschappelijke rolopvatting. Deze stereotype beeldvorming schijnt al op zeer jonge leeftijd te worden gevoed.

In het onderhavige onderzoek is aan jongens en meisjes op de basisschool gevraagd of zij liever een meneer of een juffrouw voor de klas hadden. Alle meisjes willen liever een juffrouw voor de klas, omdat die meer geduld heeft dan een mannelijke leerkracht. Jongens zouden zo nu en dan liever een mannelijke leerkracht willen hebben, maar dan voor sportlessen.

De preferentie van basisschoolleerlingen voor een juffrouw ligt voor de hand omdat de leerlingen vanuit hun eigen belevingswereld antwoorden en de meeste leerlingen weinig tot geen ervaring hebben met mannen voor de klas.

Op de vraag of op school jongens dan wel meisjes worden voorgetrokken, ontkennen vrijwel alle meisjes dat daar sprake van is. Jongens vinden echter wel dat de juf meisjes begunstigt omdat de jongens volgens hen vaker en zwaarder gestraft worden dan meisjes.

Jongens ervaren sommige onderdelen van het leerprogramma als typisch meisjesvakken. Zo worden taal en onderdelen van taalvakken (dictie) als typisch meisjesvakken gezien. Ook lezen vinden jongens echt iets voor meisjes, vooral aan voorlezen hebben ze een hekel. Meisjes hebben geen moeite met het vakkenpakket op de basisschool en noemen als typische jongensvak het voetballen. Sommige jongens vinden de handenarbeidles teveel een meisjesvak omdat er vaak moet worden geknipt en geplakt.

Overigens is ook aan leerlingen en ex-leerlingen van het voortgezet onderwijs de vraag voorgelegd of er naar hun mening een verschil is tussen mannelijke en vrouwelijke leerkrachten. Vrijwel alle respondenten reageerden ontkennend.

5.3 Tempoverschillen en gedrag

Het startniveau van leerlingen in het basisonderwijs is sterk afhankelijk van hun sociale achtergrond. Leerkrachten van vrijwel alle scholen, maar explicieter in achterstandswijken, klagen over het lage taalvaardigheidsniveau van leerlingen, die de - vaak aangepaste-schooltaal niet begrijpen. In de meeste gevallen is de thuissituatie niet bijzonder stimulerend voor de ontwikkeling van communicatieve vaardigheden. Een beperkt vocabulaire en gebrek aan basisvaardig-

heden van de leerlingen maken dat veel uren moeten worden besteed aan het aanleren van die vaardigheden. In die situatie weten meisjes zich sneller te ontwikkelen dan jongens.

Op basis van vele psychologische en onderwijskundige onderzoeken is geconstateerd dat over het algemeen meisjes het primair onderwijs aanvagen met een voorsprong op jongens ten aanzien van fijnmotorische taken en verbale vaardigheden. Dat zijn juist de vaardigheden die het alfabetiseringsproces bevorderen. Meisjes leren dan ook eerder lezen en schrijven dan jongens. Vanuit het onderwijsveld wordt gemeld dat kinderen die moeite hebben met lezen, vaak ook problemen ondervinden met schrijven, maar dat jongens de pogingen om het onder de knie te krijgen sneller opgeven dan meisjes. De meeste leerkrachten vinden het passen bij het gedrag van jongens en accepteren de situatie zoals het is. Differentiatie op basis van tempoverschillen wordt nauwelijks toegepast op basisscholen en leerkrachten geven aan het tempo van de klas niet te kunnen afremmen vanwege tragere leerlingen. Hiermee geven ze aan dat de norm in de klas wordt bepaald door het prestatieniveau van meisjes en dat problemen die jongens over het algemeen ondervinden in de beginfase van de basisschool, weinig extra aandacht krijgen.

Er zijn aanwijzingen dat jongens hierdoor een achterstand oplopen in het technisch lezen en schrijven, terwijl leerkrachten op basisscholen klagen over het ongeduld van jongens tijdens de leesles. Het stil zitten en geconcentreerd lezen of luisteren gaat hen meestal moeilijker af dan meisjes.

Dat de leesvaardigheid grote invloed heeft op alle overige onderwijsprestaties, blijkt wel uit de problematiek van het zittenblijven. Uit het Onderwijsverslag over 2006 van de Inspectie van Onderwijs Nederlandse Antillen blijkt dat in dat jaar veel meer meisjes dan jongens werden bevorderd op de basisschool. Verder wordt gerapporteerd dat in de periode vóór het Funderend Onderwijs jongens veel meer doubleerden dan meisjes en dat bijna twee keer zoveel jongens als meisjes wegens leeftijd moesten worden bevorderd.

Deze verhoudingen zijn ook te vinden in de rest van het Caribisch gebied. In het EFA Monitoring rapport 2007 worden de Antillen genoemd naast Anguilla, Belize en Brazilië, waar het zittenblijven percentage op de basisschool boven de 10 procent stijgt, met jongens in de meerderheid. Een verband wordt verondersteld tussen de hoge percentages zittenblijvers in de Caribische regio en de lage participatie-

graad aan de voorschoolse educatie. Er zijn op de Antillen geen onderzoeksgegevens beschikbaar die deze assumptie kunnen ondersteunen.

Aan basisschoolleerlingen is in het kader van het onderhavige onderzoek gevraagd welk vak op school hen het meeste aanspreekt. Jongens op alle eilanden noemen vrijwel unaniem rekenen als het leukste vak, terwijl meisjes taal prefereren. De motivatie voor die vakken levert de meisjes een voorsprong op vanwege het talige karakter van de meeste schoolvakken. Aan taallessen, maar ook aan redatiesommen, waarbij taalbegrip een belangrijke rol speelt, hebben jongens een hekel. Dat geldt ook voor lezen en schrijven. Op alle basisscholen verspreid over alle eilanden worden vrijwel dezelfde antwoorden gegeven op vragen over leesgedrag. Jongens geven toe een grote hekel te hebben aan lezen. Bij doorvragen bekritisieren jongens de beschikbare leesboeken die ze als saai betitelen. Meisjes vinden lezen juist fijn.

De achterstand die jongens al vroeg op de basisschool oplopen lijkt een blijvende afkeer van lezen (en schrijven) te veroorzaken bij de meeste jongens. Adolescente jongens vertellen in interviews hoe zij vroeger op de basisschool werden uitgelachen door meisjes wanneer zij hikkellend door een leesbeurt (hardop lezen) kwamen.

De afkeer van lezen blijkt door te zetten in het voortgezet onderwijs, waar leesvaardigheid een belangrijke factor is in schoolsucces. Jongens vermijden zoveel mogelijk het gebruik van leerboeken en kiezen vaak ook voor minder talige vakken. Dat zou de voorkeur van jongens kunnen verklaren voor het technisch onderwijs.

Volgens sommige onderzoekers is het ruimtelijk inzicht van jongens beter ontwikkeld dan dat van meisjes. Over de mogelijkheid dat biologisch-genetisch bepaalde capaciteitsverschillen tussen jongens en meisjes een rol spelen, wordt onder wetenschappers nog steeds hevige strijd gevoerd in het voortdurende *nature-nurture* debat: gaat het om aangeboren verschillen in aanleg of is er eerder sprake van een socialisatieproces dat seksespecifiek gedrag bevordert.

Vanuit het onderwijsveld wordt gerapporteerd dat het verschil in gedrag tussen jongens en meisjes al op de basisschool is waar te nemen. Meisjes zijn veel rustiger, hebben geen moeite met zitten luisteren, kunnen zich gemakkelijker concentreren, zijn ijverig en gehoorzaam.

Jongens zijn juist in de basisschoollleeftijd nog zeer beweeglijk, zijn zeer snel afgeleid, willen actief bezig zijn en hebben grote moeite om geconcentreerd te luisteren of te lezen. Omdat de schoolcultuur vaardigheden vereist die grotere overeenkomsten hebben met het gedrag van meisjes, zijn meisjes beter in staat dan jongens de aangeboden leerstof snel op te nemen.

Afwijkend gedrag versterkt de leerproblematiek. Hiernaar gevraagd omschrijven leerkrachten afwijkend gedrag als hyperactief, onbeschoft, respectloos, onhandelbaar, vechtlustig met een ongecontroleerd stemniveau. Omdat het vooral jongens zijn die dergelijk gedrag vertonen op school, worden zij eerder dan meisjes verwezen naar het speciaal onderwijs.

Specialisten in het Speciaal Onderwijs beamen dat de meeste meisjes – in tegenstelling tot de jongens - op de speciale school terecht komen vanwege leerproblemen en vrijwel niet op basis van gedragsproblemen. Het onhandelbaar gedrag van jongens gepaard gaand met leerproblemen is voor de school aanleiding om jongens te verwijzen naar een andere vorm van onderwijs.

5.4 Beleving van de basisschool

Het verplichtend karakter van schoolparticipatie in het primaire onderwijs, leidt over het algemeen niet tot aversie tegen de basisschool op de Nederlandse Antillen.

In het kader van dit onderzoek is aan basisschoolleerlingen en aan jonge volwassenen een aantal vragen voorgelegd over verschillende aspecten van de basisschool. Daarbij is speciaal gelet op gendersverschillen in de beleving van de basisschool.

De meeste kinderen en volwassenen, ook degenen die voortijdig de school hebben verlaten, kijken met groot plezier terug naar de tijd op de basisschool. De verhalen van vrouwen en mannen komen hierin overeen. Die prettige herinneringen betreffen voor alle respondenten vooral de ontmoeting met leeftijdgenootjes, maar ook de nieuwe ervaringen die zij opdeden met uitstapjes, excursies en andere buitenschoolse activiteiten.

De sfeer op de basisschool wordt als zeer positief beoordeeld, zeker in vergelijking met die in het voortgezet onderwijs. Het is er geordend, overzichtelijk en het persoonlijk contact met de leerkracht is in de

meeste gevallen stimulerend. Ex-basisschoolleerlingen noemen de persoonlijke aandacht op de basisschool als een van de grootste verschillen met de situatie in het voortgezet onderwijs. Naar hun mening worden in vergelijking met het voortgezet onderwijs, op de basisschool veel meer prikkels gegeven om beter te presteren. Het uitblijven van deze aandacht of negatieve aandacht heeft vaak blijvende gevolgen voor de leerling.

Leerkrachten dwingen meestal respect af en grof taalgebruik wordt niet getolereerd. Buiten de schoolpoort zijn het vooral de jongens die zich schuldig maken aan stoere taal, rapporteren meisjes en jonge vrouwen.

Huidige basisschoolleerlingen -zowel jongens als meisjes - storen zich het meest aan het gebouw (achterstallig onderhoud, te warme klaslokalen, te weinig speelruimte) en het gebrek aan faciliteiten. Over het schoolmateriaal wordt weinig geklaagd.

Jongens en meisjes op de basisschool ervaren elkaar op die leeftijd nog als irritant. Over het algemeen klagen meisjes op de basisschool over het gedrag van jongens, hun ruw spel en hun grof taalgebruik. Ook in groepsworkshops zouden jongens zich volgens de meisjes misdragen en steeds ruzie maken. Jongens vinden dat de meisjes op school te veel roddelen, hen pesten en hen zelfs uitdagen terwijl zij niet mogen (terug)slaan.

De sociale functie van de school komt vooral tot uitdrukking in sociale achterstandswijken. De schoolleider van een basisschool in een probleemwijk legt uit dat de leerlingen buiten de school zo weinig afleiding hebben dat ze de school als sociale club beschouwen, waar ze vriendjes ontmoeten, kunnen spelen en bovendien ook nog eens nieuwe kennis kunnen opdoen. De school speelt in dit geval hierop in door naschoolse activiteiten aan te bieden, waardoor vooral jongens van de straat kunnen worden gehouden.

Leerkrachten van de basisschool worden over het algemeen goed beoordeeld door huidige en ex-leerlingen voor wat betreft hun didactische kwaliteiten. Ze leggen goed uit, zijn meestal aardig en hebben in de meeste gevallen wel geduld. Dat geldt echter niet voor iedereen. Uitspraken van de basisschoolleerkracht – vooral scheldwoorden- bekijken veel langer dan die in latere jaren wanneer de leerling weerbaarder is geworden.

Al op de basisschool zijn genderverschillen geconstateerd voor wat betreft de leermotivatie. Leerkrachten in het basisonderwijs merken dat

meisjes sneller te enthousiasmeren zijn voor nieuwe kennis, terwijl jongens moeilijk de aandacht bij de les kunnen houden.

Jongeren geven dit zelf ook aan. Aan basisschoolleerlingen is gevraagd wat zij zo leuk vinden aan school. Hoewel alle leerlingen de ontmoeting met leeftijdgenoten het leukste vinden, geven meisjes veel meer dan jongens aan ook het leeraanbod op school interessant te vinden. Jongens genieten het meest van voetballen op die scholen waar dat geoorloofd is.

Dat is niet overal het geval. Op Curaçao zijn er b.v. nog steeds basisscholen waar het de leerlingen is verboden om in de pauzes en na school op het schoolplein te rennen.

Toch lijken jongens niet echt een hekel te hebben aan leren, maar wel aan de wijze waarop de leerstof wordt aangeboden. De meeste lessen vinden ze moeilijk of saai en vinden dat de leerkracht vaak te snel door de stof heengaat. In feite geven de jongens hiermee zelf aan dat zij het tempo van de les niet kunnen bijhouden.

Als zij bovendien lastig zijn in de klas leidt dit vaak tot negatieve reacties van de leerkracht. Niet zelden komt het voor dat jongens te maken krijgen met verbale agressie van de zijde van de leerkracht.

Drop-outs vertellen dat zij in de basisschoolleeftijd vaak met scheldwoorden werden aangesproken door hun leerkrachten.¹⁶ In sommige gevallen wordt hiermee het zelfvertrouwen blijvend beschadigd.

“Nan a bisami ku mi no ta sirbi pa nada i ku nunka mi ta bai yega na nada. Mi tabata sintimi laf. Pesey nunka mi no tabata gusta niun hende na skol básiko. Nunka nan tabata skohemi pa kos leuk”.

Jongen, vsv-er, 18jr

Ze zeiden dat ik nergens voor deugde en dat ik nooit iets zou bereiken. Ik vond dat heel erg. Daarom vond ik niemand aardig op de basisschool. Ik werd ook nooit gekozen om leuke dingen te doen.

Jongen, vsv-er, 18 jaar.

¹⁶ Scheldwoorden als *bestia* (rond), *buriku* (ezel), *idiot*, *domkop* schijnen op de basisschool regelmatig te worden gebezigd, vooral tegen jongens.

Basisschoolleerlingen zijn zoals te verwachten, weinig kritisch over het leeraanbod.

Op de leeftijd van 10 – 12 jaar weten sommige kinderen hun wensen ten aanzien van het onderwijsaanbod op de basisschool beter te verwoorden dan anderen. Opvallend is wel de wens van jongens én meisjes op alle participerende basisscholen op alle eilanden om veel meer computerlessen te krijgen. Daarnaast wensen jongens behalve veel meer sportbeoefening, ook praktijkgerichte lessen zoals het leren wisselen van autobanden en omgaan met allerlei apparatuur in huis. Hiermee illustreren zij de mening van leerkrachten dat jongens beter leren door dingen te doen. Meisjes kunnen daarentegen veel beter abstraheren dan jongens volgens de waarneming van leerkrachten, maar er zijn geen onderzoeksgegevens gevonden die deze assumptie kunnen ondersteunen.

Het verlangen naar meer spanning en avontuur komt tot uiting in de wens van jongens om veel meer te leren over andere landen. De meisjes in dit gedeelte van het onderzoek vinden het huidige onderwijsaanbod prima en beperken hun wensen tot meer computerlessen.

In tegenstelling tot meisjes, zeggen jongens op de basisschool niet door te vragen als zij iets niet hebben begrepen. Volgens hen heeft het geen zin omdat de juffrouw toch niet antwoordt, of omdat vaak geïrriteerd wordt gereageerd op hun vragen. De jongens vragen ook niet aan andere klasgenoten om uitleg en zeker niet aan meisjes, omdat ze bang zijn te worden uitgelachen. Afhankelijk van het onderwijsniveau van de ouders, kan de jongen thuis terecht voor uitleg van de les. Meisjes op de basisschool durven veel meer door te vragen als zij iets niet begrepen hebben. Ook geven zij toe wel aan klasgenootjes om nader uitleg van de les te vragen.

Ex-leerlingen – en dan vooral een groot deel van de oudere mannelijke respondenten - vertellen zich vroeger te schamen om nader uitleg te vragen in de klas, omdat zij volgens hen belachelijk werden gemaakt door de leerkracht, als ze iets niet hadden begrepen. Gezichtsverlies in het gezelschap van meisjes was voor hen erger dan het risico van een onbegrepen les.

Gevoel van veiligheid

Een belangrijke belevingsfactor is het veiligheidsgevoel op school.

Over het algemeen hebben leerlingen wel een veilig gevoel op de basisschool. De vrouwelijke leerkrachten scoren daarbij hoog voor wat betreft het geven van een veiligheidsgevoel aan de leerlingen. Meisjes voelen zich niet bedreigd op school, jongens geven daarentegen aan vooral bang te zijn (geweest) van grotere jongens die hen intimideren en bedreigen. Op een enkele school geven zowel jongens als meisjes aan bang te zijn van het mannelijke schoolhoofd omdat die de leerlingen ook wel eens slaat.

Dat neemt niet weg dat de meeste leerlingen wel vertrouwen hebben in hun schoolhoofd of klassenleerkracht. Persoonlijke problemen worden echter niet op school besproken. Dat wordt jonge kinderen al vroeg van huis uit meegegeven: *"mi mama di problema di kas mester keda kas"* (mijn moeder zegt: huiselijke problemen moeten thuis blijven). Het lijkt daarom moeilijk voor de leerkracht een vertrouwensrelatie op te bouwen. Vele jongeren die terugkijken op hun basisschoolleefijd geven toe hun leerkracht nooit te hebben benaderd met hun persoonlijke problemen, omdat ze bang waren dat de hele school binnen de kortste keren daarvan zouden weten. Een jongen van 21 jaar (vsv-er) die zegt wel behoefte te hebben gehad aan een vertrouwenspersoon toen hij in moeilijkheden raakte op de basisschool, vond het niet voor de hand liggend om die op school te zoeken. De meeste leerlingen denken niet dat vertrouwelijke informatie ook vertrouwelijk blijft bij leerkrachten.

*Maestronan tabata hasi redu
nan ku nan i tambe ku otro
hende. Hopi kos ku
muchanan tabata konfia e
maestronan, sa sali riba
kaya.*

Vrouw, 17 jaar, vsv-er

*De leerkrachten roddelden
onderling maar ook met
anderen. Veel van wat
leerlingen aan leerkrachten
toevertrouwden, kwam op straat
terecht.*

Vrouw, 17 jaar, vsv-er

Daar staat tegenover dat vooral op de basisschool leerkrachten een belangrijke voorbeeldfunctie vervullen en kinderen zelfvertrouwen kunnen geven. Hoe belangrijk die functie wel is, blijkt uit antwoorden op de vraag aan huidige en ex-basisschoolkinderen of ze zichzelf een "goede" leerling vinden. Opvallend veel meisjes maken op die vraag

een verbinding met de acceptatie door de leerkracht (de juffrouw was nooit boos op me).

Beloning en straf

Leerkrachten geven toe dat het strafsysteem op de basisscholen genderspecifiek is: voor meisjes gelden andere straffen dan voor jongens. De indruk bestaat dat op de basisschool harder wordt opgetreden tegen jongens dan tegen meisjes. Verschillende jonge volwassen mannen vertellen dat zij op de basisschool voor straf buiten in de zon moesten zitten of de schooltuin moesten schoonmaken. Vooral dat laatste werd als zeer vernederend ervaren. Meisjes krijgen straffen opgelegd als nablijven en strafwerk schrijven.

Slechts in één geval memoreert een jonge vrouw - die later voortijdig de school verliet - dat zij op de basisschool voor straf vaak op haar knieën in de hoek moest staan.

Verwijdering uit de klas wordt op de basisschool als uitsluiting ervaren door leerlingen. Jongeren in het secundair onderwijs vertellen over die ervaring en noemen dat de zwaarste straf op de lagere school.

Lijfstraffen komen nog steeds voor op bijna alle eilanden. Daarover wordt opvallend veel geklaagd op de Bovenwindse eilanden. Ook ex-leerlingen, vooral jonge mannen, rapporteren dat zij vroeger op de basisschool werden geslagen.

Het beloningssysteem op de basisschool lijkt wel gendervrij te zijn. Bijna alle respondenten, gevraagd naar het beloningssysteem op de basisschool, hebben daar goede herinneringen aan (plakplaatjes, traktaties, uitstapjes, kleine presentjes, en zelfs speciale aandacht tijdens de weekafsluiting). Nog steeds vertellen ouderen met trots over de een of andere bijzondere beloning die zij ooit hadden verdiend op de basisschool.

De keerzijde van het (gendervrije) beloningssysteem is wel de frustratie bij degenen die niet in aanmerking kwamen voor beloning. Vooral in de informantengroep van voortijdige schoolverlaters wordt zowel door mannen als vrouwen geklaagd over de prestatiegerichte aandacht. Omdat zij minder goed presteerden, kregen zij geen of negatieve aandacht. Illusterend is de herinnering van een 17-jarige jongen die van school is gestuurd en toegeeft nu in de drugshandel geld te verdienen. De frustraties op de basisschool ontstaan, is hij nog niet vergeten.

‘Mi a yega di haña straf hopi bia, nan tabata mandami skirbi kos òf limpia skol. E yùfrounan tabata duna regalo na esnan ku ta hasi nan bèst, pero mi mes nunca a yega di haña un kòmpliment den mi vida. E yùfrounan tabata sa di mi solamente ora mi tabata hasi malu, nunca niun a bisami algu bon’.

Jongen, Vsv-er, 17 jaar,
van school verwijderd

Ik kreeg vaak straf, dan moest ik dingen overschrijven of schoonmaken. De onderwijzeressen gaven cadeautjes aan degenen die hun best deden, maar ik heb in mijn hele leven nooit een compliment gehad. De onderwijzeressen merkten me alleen op als ik iets verkeerd deed, nooit zei iemand iets goeds tegen me.

Jongen, Vsv-er, 17 jaar,
van school verwijderd

In bovengenoemd voorbeeld was de jongen wegens gewelddadig gedrag van een VSBO-school verwijderd. Wetenschappelijk onderzoek naar jongerengedrag heeft vastgesteld dat geweld en agressie bij jongeren vaak symptomen zijn van een gefrustreerd kind dat kampt met een gevoel van uitsluiting. Niet alle leerkrachten zijn erop getraind om met dergelijke problemen om te gaan.

Aspiraties

Op een enkele uitzondering na weten basisschoolleerlingen hun aspiraties voor later redelijk goed weer te geven. In de beroepskeuze blijken gendersverschillen reeds op deze vroege leeftijd (10 –12 jaar) evident: de jongens kiezen voor typisch als mannelijk gekwalificeerde beroepen zoals politieagent, brandweerman, architect maar ook vuilnisman en metselaar. Meisjes noemen vooral traditioneel vrouwelijke beroepen als schooljuffrouw, stewardess, verpleegster, kapster. Ook in hun dromen voor later verschillen tussen jongens en meisjes al vroeg van elkaar. Dat kan een reflectie zijn van de van een seksspecifieke opvoeding thuis. Op de vraag wat zij gaan doen als zij later een goede baan hebben, geven alle jongens in de basisschoolleeftijd aan te zullen investeren in materiele zaken (een groot huis met zwembad, een auto, een boot) en denken zij veel meer dan meisjes aan eigen genot (reizen naar verre landen).

De meeste meisjes noemen daarentegen eerst het financieel ondersteunen van anderen (moeder, familie, armen) en pas daarna een

huis voor hun gezin als opties voor later. Over deze toekomstdromen wordt over het algemeen weinig op school gesproken met de leerkracht.

5.5 Beleving Voortgezet Onderwijs

Het instroomniveau is een van de belangrijkste factoren die bijdragen aan het schoolsucces van leerlingen in het secundair onderwijs. Hoewel cognitieve en sociale factoren bepalend zijn voor dat niveau, speelt ook de school zelf een doorslaggevende rol in de onderwijsprestaties van leerlingen. De school kan n.l. de motivatie en inzet van leerlingen op positieve wijze beïnvloeden en daarmee ook hun leerhouding.

De schoolse factoren die in hoge mate de schoolsatisfactie van leerlingen in het voortgezet onderwijs bepalen zijn de sfeer op school, de leerkrachten, de keuzemogelijkheden en het vakkenpakket.

Internationaal vergelijkend onderzoek leert dat gemiddeld 20 tot 25 % van leerlingen die het secundair onderwijs instromen, aangeeft zich niet thuis te voelen op school. Op de Antillen is in 2006 op alle eilanden een peiling gehouden onder een groot aantal jongeren in het voortgezet onderwijs, waarbij onder meer de mening over de school werd bevraagd. Gebleken is dat op alle eilanden jongens over het algemeen negatiever zijn over het onderwijs dan meisjes. Dat geldt niet voor hun opvatting over de school zelf. De Jeugdmonitor van de Nederlandse Antillen (DJJO 2006) meldt dat de meeste jongeren zich wel thuis voelen op school, maar dat meisjes met minder tegenzin naar school gaan. In tegenstelling tot jongens vinden meisjes dat de lessen goed te volgen zijn. Meer meisjes dan jongens vinden de sfeer op school niet aangenaam en menen dat er onvoldoende aandacht wordt gegeven aan leerlingen die problemen hebben op school

Op alle eilanden wordt vanuit het onderwijs geklaagd over het kennis- en vaardigheidsniveau waarmee leerlingen over het algemeen het voortgezet onderwijs instromen. Of er daarin evidente verschillen tussen jongens en meisjes zijn waargenomen, kon niet worden aangegeven. Wel wordt opgemerkt dat meisjes over het algemeen taalvaardiger zijn dan jongens, maar dat de verschillen kleiner zijn in klassen waar het gemiddelde prestatieniveau hoger is.

Docenten in de verschillende vormen van voortgezet onderwijs merken evenals hun collega's in het basisonderwijs een groot verschil in leerhouding tussen jongens en meisjes. Jongens zijn in het begin nogal speels, zijn snel afgeleid en kampen met een gebrek aan concentratie.

Meisjes noemen ze serieuzer en bewuster van hun verantwoordelijkheid. Bij verder doorvragen geven leerkrachten toe die houding ook te verwachten van hun leerlingen, maar zich er niet bewust van te zijn dat zij zelf bijdragen aan de instandhouding van dat gendersverschil in leerhouding.

Gebrek aan leermotivatie vooral bij jongens uit zich onder meer in een beperkte inzet en het onverschillig omgaan met huiswerk en andere schoolse taken.

De meeste scholen besteden te weinig aandacht aan het scheppen van een leerlinggecentreerd schoolklimaat waarbij expliciet aandacht wordt gegeven aan de ontwikkeling en het behoud van de leerling. De meeste scholen in het secundair onderwijs kennen geen leerlingenraad en leerlingen klagen erover dat zij niet gehoord worden.

Aangetoond is dat een grotere betrokkenheid bij de school, ook de leermotivatie ten goede komt. Ook de tevredenheid van leerkrachten, de onderlinge sfeer en de teamgeest zijn medebepalend voor de sfeer die de school uitstraalt op de leerlingen. Ontevreden leerkrachten of conflicten binnen het team worden onmiddellijk opgemerkt door leerlingen.

“Na nos skol tin hopi bringamentu. Tambe tin basta palabra malu ta kai. Dosentenan no ta hasi nada pasobra nan mes ta pleita ku otro. Tin biaha nan ta sali rabiá for di un kombersashon, bin baha nervio riba nos den klas”.

Jongen 16 jaar, VSBO

Er wordt veel gevochten op onze school. Er wordt ook best veel gevloekt. De docenten doen niets omdat ze zelf onderling ruzie hebben. Soms zijn ze boos na een gesprek en reageren dat op ons af in de klas.

Jongen 16 jaar, VSBO

Vrijwel alle huidige en ex-leerlingen in het vervolgonderwijs omschrijven de overgang van het basisonderwijs naar het voortgezet onderwijs als een ware cultuurshock. De meesten van hen vinden dat zij onvoldoende waren voorbereid op de veranderde schoolcultuur. Jongeren, mannen én vrouwen laten in het interview blijken, wel behoefte te hebben (gehad) aan meer begeleiding in de beginfase van het voortgezet onderwijs. Het grootste verschil tussen de basisschool en

het voortgezet onderwijs is voor alle schoolgaande jongeren wel het wegvallen van het persoonlijk contact met de leerkracht.

Sommige leerlingen in het secundair onderwijs blijven in de beginperiode in contact met hun oude basisschoolleerkracht. Uit gesprekken met die docenten blijkt dat de overstap naar het secundair onderwijs leerlingen in het begin onzeker maakt, maar dat ze dat niet willen laten blijken. Jongens camoufleren die onzekerheid met stoer gedrag, meisjes hebben de neiging zich te isoleren van de rest.

“Na skol básiko yùfrou tabata stimulado, yudabo ora mester. Ora m’a bai VSBO t’ami so ku mi so. Niun di mi amigunan no a bai kumi. Anto dosentenan no tin kunes kubo. Ta bo mes mester wak kon bo ta logra. Esei si ta hopi duru’.

Vrouw, 16 jaar, schoolgaand.

Op de basisschool werd je gestimuleerd en geholpen door de juffrouw. Toen ik naar het VSBO kwam stond k er helemaal alleen voor. Geen van mijn vrienden kwam mee. En de docenten geven niets om je. Je moet zelf uitzoeken hoe je het haalt. Dat is wel erg zwaar.

Vrouw, 16 jaar, schoolgaand.

Jongens zijn zich zeer bewust van de leerplicht. Op de vraag waarom zij naar school gaan antwoorden zij doorgaans dat zij dat gewoon doen omdat het moet. Daarnaast geven zij ook toe dat het toch wel noodzakelijk is om een diploma te halen. Meisjes geven onmiddellijk aan dat zij de school willen afmaken om later een goede baan te kunnen krijgen.

De meeste jongens geven ook toe dat zij weinig tot geen aandacht besteden aan huiswerk.

De afkeer van boeken die in het basisonderwijs is ontstaan, heeft een doorwerking in het voortgezet onderwijs. Jongens proberen over het algemeen studieboeken te vermijden en nemen in gezamenlijke werkgroepen liever taken op zich die weinig leesvaardigheid vergen. Het vermoeden bestaat dat de keuze van jongens voor wat betreft studierichting en vakkenpakket in hoge mate wordt beïnvloed door hun leesplezier. Dat zou ook de overrepresentatie kunnen verklaren van jongens in de technische richtingen van het voortgezet onderwijs, maar hiernaar is nog weinig onderzoek verricht.

Terwijl jongens de grotere vrijheid op school noemen als meest opvallende verschil met de basisschool, vinden meisjes de confrontatie met veel oudere jongens bedreigend. Vooral het grof taalgebruik wordt als intimiderend ervaren.

Over dat taalgebruik wordt in alle vormen van voortgezet onderwijs geklaagd door leerlingen, leerkrachten en ouders. In het voortgezet onderwijs wordt op vloeken en schelden niet altijd gereageerd door docenten en er wordt niet altijd corrigerend opgetreden. Toch vinden de meeste leerlingen dat er – op een enkele uitzondering na- wel respect is voor de leerkracht in het voortgezet onderwijs.

'Mayoria biaha tin rèspèt pa e dosentenan pero semper bo ta haña e alumnonan ku ke ta un poko tòf ku ta trata na laga e dosentenan lafi ta hasi manera e dosentenan no tin nada di bisa'.

Jongen Havostudent, 15 jaar.

Meestal is er wel respect voor de docenten, maar er zijn altijd wel van die leerlingen die een beetje stoer willen doen, die proberen de docenten voor schut te zetten en doen alsof de docent niets te zeggen heeft.

Jongen, Havostudent, 15 jaar.

Van docenten wordt verwacht dat zij maatregelen treffen en zelf ook het goede voorbeeld geven. Dat is niet altijd het geval en in sommige gevallen reageert de mannelijke docent zelf ook met verbale agressie en ondermijnt daarmee zijn gezag in de ogen van zijn leerlingen. Leerkrachten op de betreffende school menen dat vloeken nu eenmaal hoort bij het machogedrag en de *slang* van jongens. Over vrouwelijke leerkrachten in het secundair onderwijs wordt vrijwel niet geklaagd.

Op de leeftijd waarop de meest jongeren het secundair onderwijs betreden, gaat in hun identiteitsontwikkeling de invloed van *peers* een grote rol spelen. Vooral jongens zijn dan bijzonder gevoelig voor de mening van leeftijdgenoten en vrezen uitsluiting uit de groep. Zij gaan een 'typisch mannelijk' gedrag vertonen dat onder meer omschreven kan worden als stoer, ordeverstoring, anti-autoriteit, uitdagend machogedrag dat gepaard gaat met grof taalgebruik en vooral een anti-school houding. Alcohol- en drugsgebruik en ook spijbelgedrag horen

in vele gevallen tot het uitdagend en stoer gedrag. Goede schoolresultaten en huiswerk maken passen daar niet bij.

Niet zelden klagen leerkrachten over jongens die onder hun eigen niveau presteren om zich de afkeuring van *peers* niet op de hals te halen. In de meeste gevallen is er een relatie te zien tussen gedrag en prestatie, maar het is niet duidelijk of de geobserveerde anti-school houding een gevolg of juist de oorzaak is van slechte schoolresultaten. Ouders en leerkrachten representeren voor deze opgroeiende jongens het gezag waartegen zij in opstand komen. En het zijn juist deze twee groepen die aangeven niet precies te weten hoe zij met de puberende jongeren moeten omgaan en zoeken de oorzaak van wangedrag bij elkaar. Terwijl leerkrachten vooral wijzen op de opvoeding thuis, waar jongeren naar hun mening te weinig worden gedisciplineerd, menen ouders dat het schoolklimaat zelf bijdraagt aan wat genoemd wordt normoverschrijdend gedrag. Er zou te weinig corrigerend worden opgetreden, terwijl opstandige jongens op school vaak gestraft worden met schorsing of verwijdering van school. Hoewel velen binnen en buiten het onderwijs, toegeven dat verwijdering geen oplossing is voor de leerling in kwestie, zijn er binnen de school meestal weinig mogelijkheden voor gedragscorrigerende begeleiding.

Sociaaleconomische problematiek speelt ook een rol in het gedrag van jongens. In eenoudergezinnen met een werkende moeder, zijn kinderen na school vaak op zichzelf aangewezen. Geïnterviewde jongens vertellen dat zij vroeger na school meestal op straat bleven hangen en bij *peers* onder een boom de gezelligheid en kameraadschap konden vinden die zij thuis misten. De invloed van leeftijdgenoten op hun gedrag was niet altijd even positief.

Probleemgedrag van jongens is volgens vele onderzoeken te relateren aan een laag zelfwaarderingsniveau. Van Geffen & Gumbs (2005) constateerden vooral bij jongens op Curaçao een hoge mate van normoverschrijdende spanningsbehoefte en van wat zij zelfhandhavingagressie noemen. Jongens gebruiken volgens hen verbale en fysieke agressiviteit als verdedigingsmiddel, als ze voor zichzelf willen opkomen. Meisjes zouden daarentegen volgens het onderzoek over het algemeen een hogere mate van zelfwaardering hebben wat weer gerelateerd wordt aan minder probleemgedrag.

5.6 Achtergronden van Voortijdig Schoolverlaten (VSV)

5.6.1 Onderzoek naar VSV

Er is veel onderzoek gedaan naar de oorzaken van voortijdig schoolverlaten¹⁷. Zo spelen persoonlijke factoren (houding t.a.v. school, motivatie, beperkingen om te leren, verwachtingen t.a.v. school en toekomst et cetera), gezin- en thuissituatie (gezinssamenstelling, werkloosheid ouder(s), materiële belemmeringen, opvoedingsstijl, gebrek aan positieve rolvoorbeelden et cetera) en schoolfactoren (schoolklimaat, relatie leraar-leerling, schoolgrootte, schooltype- en niveau et cetera) een rol. Risicofactoren liggen dus voor een deel bij de leerling en zijn sociale omgeving en deels bij het onderwijs.

Bij de beschrijving van kenmerken van de vroege schoolverlater wordt meestal een onderscheid gemaakt tussen de vsv-er die afhaakt omdat hij het onderwijsniveau niet kan bereiken (de z.g. niet-kunners) en de vsv-er die vanwege allerlei problemen zelf beslist te stoppen (de z.g. opstappers) (Herweijer, 2008).

In het onderhavige onderzoek is gebleken dat vele z.g. niet-kunners op een gegeven moment zelf beslissen om op te stappen.

Alle mogelijke oorzaken die in de literatuur worden genoemd ter verklaring van het vsv-verschijnsel zijn evenzeer van toepassing op jongens als op meisjes. Dat geldt voor alle werkgerelateerde, schoolgerelateerde en familiegerelateerde factoren die het voortijdige schoolverlaten beïnvloeden.

Toch is uit talloze onderzoeken komen vast te staan dat in de meeste landen veel meer jongens dan meisjes de school verlaten zonder een diploma te hebben gehaald.

Voor het halen van een diploma in het secundair onderwijs zijn aanleg, kennis en vaardigheden, naast motivatie, beslissende factoren. Vooral op het gebied van motivatie worden grote gendersverschillen gemeld. Over de observatie van leerkrachten dat meisjes met grotere kennis en meer vaardigheden het secundair onderwijs instromen, is nog weinig bekend.

¹⁷ Zie voor een uitgebreid overzicht o.m. T. Eimers, 2006.

Ten aanzien van de kritische periode bij het voortijdige schoolverlaten is het onderwijstraject vóór het moment van afhaken. Volgens vele onderzoekers kan daarin reeds een aanwijzing worden gevonden van het risico dat een leerling loopt om voortijdig op te stappen. Daarbij moet o.m. gedacht worden aan de leeftijd, het niveau en de motivatie op het instroommoment in het voortgezet onderwijs. Leerkrachten menen een interrelationeel verband te zien tussen deze factoren. Hoe langer de leerling in het basisonderwijs heeft gezeten vanwege regelmatig doubleren, hoe lager het niveau en hoe minder gemotiveerd hij/zij zou zijn om verder te leren. Maar ook over de mate van invloed van genoemde factoren bestaat geen consensus onder onderzoekers. Zo meent het SCP (2008) dat het verschil in gedrag de belangrijkste factor is in het vsv-verschijnsel en niet het prestatieniveau bij de instroming in het voortgezet onderwijs.

5.6.2 Overheidsmaatregelen

Het hoge percentage van voortijdige schoolverlaters heeft op de Nederlandse Antillen geleid tot enkele belangrijke maatregelen van overheidswege. Zo is de leerplichtleeftijd van 6- 16 jaar naar beneden en naar boven uitgebreid naar 4-18 jaar. Hiermee wordt voorkomen dat jongeren al rond hun 15de jaar de school beginnen te mijden. Verwacht wordt dat met de nieuwe leerplichtgrens, zij langer in de schoolbanken kunnen worden gehouden en het percentage voortijdige schoolverlaters binnen afzienbare tijd (het Deltaplan noemt het jaar 2011¹⁸) wordt teruggedrongen. De reductie wordt echter niet geëxpliciteerd zoals b.v. in de EU waar volgens de Lissabon-doelstelling¹⁹ een halvering van het totale aantal dropouts per 2010 wordt nagestreefd in alle EU-lidstaten. De haalbaarheid van die doelstelling staat echter ter discussie.

Een tweede maatregel die de Minister van Onderwijs invoerde was de invoering van een sociale vormingsplicht. Deze tijdelijke regeling verplicht jongeren tussen de 16 en 24 jaar die het onderwijs hebben verlaten zonder tenminste een SBO-1 diploma, zich te laten vormen tot minimaal het 1^e kwalificatieniveau van het secundaire beroepsonderwijs.

¹⁸ Deltaplan Samenwerkingsprogramma Onderwijs, 2006.

¹⁹ De EU-Raad besloot in het jaar 2000 te Lissabon dat alle EU-lidstaten zouden toewerken naar een concurrerende Europese kennissamenleving in 2010. Een van de doelstellingen daarvan is het terugdringen van het aantal drop-outs.

Een jongere die het regulier onderwijs verlaat zonder diploma op SBO-1 niveau wordt doorgestuurd naar het 2de kans traject (SVP) waardoor hij of zij niet onmiddellijk in de categorie werkloze vsv-er valt. Het onderwijsbeleid mikt hiermee op het terugdringen van de jeugdwerkloosheid, ervan uitgaande dat een minimaal opleidingsniveau oftewel de startkwalificatie, de kansen op de arbeidsmarkt vergroot.

Uit een evaluatie van de SVP (Regioplan 2008) blijkt dat in 2007 –2 jaar na de officiële start van het programma – het project een bereik had van gemiddeld 25 procent van de totale omvang van de groep voortijdige schoolverlaters die voor SVP in aanmerking komen. In de beginfase is deelname aan het programma nog op vrijwillige basis. Meer dan de helft (57 procent) van de instromers in het kansentrajec is van het vrouwelijk geslacht. Volgens de programmaleiding hebben vrijwel alle instromers sociale problemen (financieel, huisvesting, alleenstaande moederschap) en heeft de vergoeding voor deelname aan het programma een aanzuigeffect. Van alle ingestroomde SVP-deelnemers blijkt echter ruim een kwart voortijdig te zijn gestopt waarvan iets meer dan de helft vrouwen (56 procent). Zwangerschap (vrouwen) en tijdelijke banen (vooral mannen) zijn volgens de cursusleiders de belangrijkste redenen waarom jongeren beslissen te stoppen met de opleiding.

Maar er spelen ook andere factoren een rol bij de beslissing om deelname aan het vormingstraject af te breken. Vooral bij jongens is een gebrek aan belangstelling geconstateerd voor het aanbod aan programmaonderdelen. In een enkel geval wordt de thuissituatie aangevoerd als reden om deelname aan het programma voortijdig af te breken.

In gesprekken met jongeren wordt duidelijk dat er veel kritiek is op het optreden van (sommige) docenten in het 2de kans onderwijs. De docenten zouden in het bijzijn van anderen vernederende opmerkingen maken aan het adres van de vsv-ers. Programmacoördinatoren bepleiten dan ook voor structurele deskundigheidsbevordering van docenten.

5.6.3. Schoolbeleving

De beleving van de basisschool lijkt voor voortijdige schoolverlaters niet veel te verschillen van hun leeftijdgenoten die de school wel hebben afgerond of nog schoolgaand zijn. De meeste mannelijke en

vrouwelijke vsv-ers hebben een positief oordeel over hun vroegere basisschool.

Slechts een gering aantal jonge volwassenen geeft toe al vanaf de basisschool een hekel te hebben gehad aan het gedwongen leerprogramma. Analyse van de schoolloopbaan van deze jongeren (mannen én vrouwen) laat zien dat zij al op de basisschool zeer laag scoorden, veel moeite hadden met het volgen van de meeste vakken in het voortgezet onderwijs en tenslotte zelf besloten hun schoolcarrière voortijdig te beëindigen. Bijna alle vsv-ers die al op de basisschool een hekel hadden aan school, geven aan al heel vroeg een zeer problematische thuissituatie te hebben gehad.

Illustreerend is het verhaal van een wegens wangedrag van school verwijderde drugsdealer van 17 jaar.

'Mi no tin nada den bida ku mi ta mira balor di dje. Mi ta biba pa biba numa. Mi no tin meta, ningun deseo, niun soño pa mi kumpli kuné. Bida di kaya ta mi skol. Mi tata ta den prison i mi mama no ke mi'.

Jongen, vsv-er, 17 jaar.

Ik heb niets in het leven dat ik waardevol vind. Ik leef maar om te leven. Ik heb geen doel, geen wens, geen droom om waar te maken. Het leven op straat is mijn school. Mijn vader is in de gevangenis en mijn moeder wil me niet.

Jongen, vsv-er, 17 jaar.

Emotionele verwaarlozing in de kinderjaren komt herhaaldelijk naar voren in gesprekken met jonge mannen die al vroeg een weerzin opbouwden tegen de school. Zo ook in het interview met een 21-jarige jongen die uiteindelijk een drugsverslaafde is geworden nadat hij op school in contact kwam met drugs. Hij bezocht de basisschool omdat hij daartoe gedwongen werd, maar hij kon het niet bijhouden en raakte steeds verder achter bij de rest van de klas.

'Mi tabata bringa hopi i haña hopi straf. Mi no tabatin yudansa di niun hende i semper m'a bai over pa edat. Na skol sekundario a bira pió. Mi mama no tatin kunes, e no tabata sa mes kua skol mi ta bai. Dia m'a bisé ku mi ta stòp di bai skol, e no a wòri, ni gaña hik, nada'.

Jongen, 21 jaar, ex-gevangene.

Ik vocht veel en werd vaak gestraft. Niemand hielp me en ik ging steeds over wegens leeftijd. In het VO werd het erger. Het kon mijn moeder weinig schelen, ze wist niet eens welke school ik bezocht. Toen ik haar zei dat ik niet meer naar school zou gaan, deed het haar weinig; ze deed niet eens alsof ze het afkeurde.

Jongen, 21 jaar, ex-gevangene.

De verhalen van deze drop-outs geven aan dat een positieve beleving van de basisschool in sterke relatie staat met de situatie thuis. De gevolgen van sociaal-emotionele problemen thuis waar weinig aandacht en ondersteuning wordt gegeven aan het schoolgaande kind, lijken een doorwerking te hebben zelfs tot na de basisschoolperiode.

In dit onderzoek kwamen geen vrouwelijke vsv-ers voor die een hekel hadden aan de basisschool.

Een opvallend genderverschil is te zien in de vroegere onderwijsprestaties van vsv-ers. De meeste mannelijke vsv-ers geven toe al op de basisschool slechte prestaties te hebben geleverd, terwijl de meeste vrouwelijke vsv-ers het redelijk goed deden. De mannen vinden dat zij te weinig werden begeleid en geven aan vaak negatieve aandacht te hebben gekregen vanwege hun (wan)gedrag. De achterstand die zij toen opdeden, hebben zij nooit meer ingehaald waardoor het voortgezet onderwijs een lijdensweg werd.

Ook de beleving van het voortgezet onderwijs in de periode vóór het afhaken, geeft wel een verschil te zien tussen mannelijke en vrouwelijke drop-outs.

Geen van de geïnterviewde vrouwen die voortijdig is gestopt, had in het secundaire onderwijs een aversie tegen de school. Sommige vrouwen kijken nu juist met plezier terug op hun tijd in de schoolbanken. De reden dat zij niet meer naar school gingen had in de meeste gevallen weinig te maken met schoolse factoren. Dat ligt anders bij de mannelijke drop-outs. Die gaven het in de meeste gevallen op vanwege de situatie op school. De meeste mannelijke drop-outs ondervonden veel problemen, vooral met docenten.

De schoolbeleving van vsv-ers werd in belangrijke mate beïnvloed door de docent in het secundaire onderwijs. Hoewel de meeste drop-outs de docenten in het VO professioneel vinden, bekritisieren zij de houding van sommige leerkrachten die zij omschrijven als afstandelijk.

Uit de antwoorden op de vraag welke vakken zij in het voortgezet onderwijs het leukste vonden en welke hen het minste aanspraken, wordt duidelijk dat de voorkeur en motivatie voor de verschillende vakken sterk afhangen van de docent.

5.6.4 Motivering vsv

Mannen en vrouwen verschillen duidelijk in hun motieven om de schoolcarrière vroegtijdig af te breken. Staat zwangerschap op alle eilanden op de eerste plaats bij vrouwen, de meeste mannen geven aan zelf te hebben besloten niet meer naar school te gaan.

Motivering voortijdig school verlaten	
Mannen	Vrouwen
1. Eigen keuze	1. Zwangerschap
2. Verwijdering	2. Eigen keuze
3. Financiële redenen	3. persoonlijke omstandigheden/ financieel/verwijdering

Er zijn diverse omstandigheden die de eigen keuze hebben bepaald om de schoolcarrière af te breken. De meeste mannen stoppen zelf met de opleiding omdat ze het niet aankonden of omdat het vakkenpakket hen niet aansprak. In een aantal gevallen bood militaire dienst een uitweg en een nieuwe carrièremogelijkheid. In de meeste gevallen betreuren de niet-kunners het gebrek aan begeleiding op de basisschool waar het al mis bleek te gaan. Als zwakke leerling kregen zij slechts negatieve aandacht en gedroegen zich daar ook naar, volgens eigen zeggen.

Ook ruzie met een docent is voor jongens een aanleiding om eerst te spijbelen en vervolgens helemaal niet meer naar school te gaan. Terugblikkend vinden zij het spijtig dat de school nauwelijks informeerde naar hun absentie waardoor zij het gevoel kregen dat het niemand iets uitmaakte. Hetzelfde geldt voor jongens die een schorsing kregen en vervolgens niet meer terug wilden naar school. Vanuit school

werd geen contact meer opgenomen, wat de jongens weer zagen als een bewijs dat de school blij was van hen af te zijn.

Het is bekend dat drop-outs een verhoogd risico lopen in het drugs circuit terecht te komen. Toch is er bij die jongens die toegeven in drugs te handelen een voorgeschiedenis die terug te voeren is naar de sociaaleconomische thuissituatie lang voordat zij besloten voortijdig van school te gaan. Huiselijk geweld en drankmisbruik van ouders leidde in een enkel geval tot drugsgebruik en verslaving van een jonge vrouwelijke drop-out.

De eigen keuze van vrouwen om niet meer naar school te gaan is vooral de zwangerschap, maar ook ruzie met een docent. Steeds meer scholen staan zwangere leerlingen toe na de bevalling weer te participeren aan het reguliere onderwijsprogramma, maar in de meeste gevallen kiezen de jonge moeders er zelf voor niet meer terug te keren naar school maar te gaan werken.

Vrouwelijke drop-outs die in het interview zeiden zich niet thuis op school te voelen hadden het vooral over de samenstelling van de schoolpopulatie. In een enkel geval was er kritiek op de beperkte keuze van het vakkenpakket.

Verwijdering van school en schorsing komen nog steeds voor in de dagelijkse praktijk op alle eilanden. Schorsing als straf van jonge volwassenen wordt meestal als reden aangegrepen om definitief weg te blijven van school. Jonge mannen die aangaven uit vrije wil te zijn weggebleven van school, maakten die keuze nadat zij de een of andere straf hadden gekregen vanwege wangedrag of wegens drugsgebruik. In sommige gevallen werden zij verwijderd van school vanwege zittenblijven of omdat zij het examen niet hadden gehaald. Bij gebrek aan een voor hen aanvaardbaar alternatief, besloten ze de school de rug toe te keren. Weinig vrouwen in het onderzoek waren van school gestuurd.

In een aantal gevallen dwingen persoonlijke omstandigheden mannen en vrouwen ertoe de school de rug toe te keren. Vaak hebben die omstandigheden te maken met ziekte of overlijden van een ouder of verzorger.

Mannen voeren vaker dan vrouwen het argument aan dat er geen geld was voor transport naar school en dat zij daarom maar zijn gaan werken. Maar ook in deze gevallen is op te maken dat zij al op de basisschool leerproblemen hadden en met moeite het secundair onderwijs konden volgen.

Aan alle drop-outs is de vraag voorgelegd of zij iemand in vertrouwen hadden genomen op het moment dat zij besloten hun schoolcarrière af te breken. Opmerkelijk genoeg was er in de meeste gevallen geen sprake van een vertrouwenspersoon, maar gaven vrijwel alle respondenten aan wel behoefte te hebben gehad aan iemand die ze om raad konden vragen. De reactie van ouders en verzorgers blijkt in alle gevallen grote invloed te hebben op de verdere ontwikkeling van de drop-out.

De meeste scholen die secundair onderwijs verzorgen, kennen geen specifiek traject voor leerlingen die dreigen voortijdig uit te vallen. In een enkel geval heeft de school een zorgteam aangewezen, dat echter onvoldoende is geëquipeerd om de sociaal-emotionele problemen van leerlingen te behandelen. Op sommige scholen is een psycholoog voor slechts enkele uren per week beschikbaar, maar in de meeste gevallen geven scholen toe onvoldoende tijd te hebben en ook niet deskundig genoeg te zijn om de individuele problemen van leerlingen adequaat aan te pakken.

Met uitzondering van enkele drugsdealers, betreuren vrijwel alle drop-outs het dat ze geen diploma hebben gehaald. Vrouwen geven daarbij scherp aan hoe zij hun leven verder plannen, waarbij steeds het halen van een diploma wordt ingepast. De meeste mannen zeggen wel een diploma nodig te hebben om hun kansen op de arbeidsmarkt te vergroten, maar zien weinig mogelijkheid om die alsnog te halen. Op de vraag over vroegere aspiraties geven de vrouwelijke vsv-ers een realistisch beeld van de situatie waarin ze zich bevinden en zeggen hun aspiraties inmiddels te hebben bijgesteld. .

Mannelijke vsv-ers zijn vager in het aanduiden van aspiraties. In veel gevallen wordt verwezen naar een verkeerde pakketkeuze waardoor zij hun vroegere ambities niet konden waarmaken.

5.7 Conclusies

Er zijn diverse factoren die genderverschillen in het onderwijs beïnvloeden, doch gender kan niet beschouwd worden als voorspeller van schoolsucces. Aangetoond is dat sociale klasse in de meeste gevallen determinerend is voor de schoolcarrière maar ook is gebleken dat binnen dezelfde sociale klasse vrouwen over het algemeen op school beter presteren dan mannen.

De genderverschillen op school in het voordeel van vrouwen worden al vroeg opgebouwd en door opvoeding en schoolcultuur gevoed. Zo is duidelijk geworden dat meisjes al vroeg een voorsprong hebben voor wat betreft de fijnmotorische ontwikkeling en in mondelinge communicatieve vaardigheden. Deze voorsprong helpt hen sneller dan jongens te leren lezen en schrijven. Scholen houden weinig rekening met de tempoverschillen waardoor in vele gevallen leesachterstanden slechts met grote moeite worden ingehaald. Aangenomen wordt dat de meeste jongens om die reden al aan het begin van de basisschoolperiode een hekel krijgen aan lezen. Omdat leesvaardigheid van doorslaggevend belang is voor succes gedurende de hele schoolcarrière, heeft een vroeg opgelopen achterstand op dit gebied ernstige gevolgen voor de verdere ontwikkeling van de leerling.

Verder is gebleken dat de leerhouding en motivatie van meisjes over het algemeen beter zijn afgestemd op het onderwijs dan van jongens waardoor zij ook een grotere kans hebben op schoolsucces. Anderzijds kan gesteld worden dat de school zich veel meer richt op vaardigheden die eerder eigen zijn aan meisjes dan aan jongens. Dat kan te maken hebben met een dominant feminiene schoolcultuur, veroorzaakt door de oververtegenwoordiging van vrouwen in het docentenkorps. Hoewel is aangetoond dat de sekse van de leerkracht weinig invloed heeft op de schoolprestaties van leerlingen, heeft de aanwezigheid van mannelijke docenten een positieve invloed op het gedrag van jongens.

Leerkrachten geven zelf toe te weinig voorbereid te zijn op de omgang met genderverschillen waaronder ook gedragsverschillen tussen leerlingen. Wat als deviant gedrag wordt beschouwd, is vaak een aanleiding tot verwijzing naar een andere school.

Leerlingen die de school vroegtijdig de rug toekeren hebben elk een eigen verhaal, maar de meeste jonge vrouwen doen dat vanwege een zwangerschap, terwijl de meeste jonge mannen zeggen zelf ervoor te hebben gekozen weg te gaan nadat zij problemen kregen op school. Zwangere jonge vrouwen menen dat zij als tienermoeder niet meer naar school kunnen omdat zij geld moeten verdienen om in hun onderhoud te voorzien.

Vrijwel alle geïnterviewde vsv-ers betreuren het dat zij geen diploma hebben, maar de meeste vrouwelijke drop-outs maken alternatieve plannen om via scholing toch een carrière te kunnen opbouwen. De meeste mannen menen daarentegen dat zij naast hun huidige werkzaamheden geen tijd meer hebben voor een studie.

Vele vsv-ers, zowel mannen als vrouwen, geven aan in de periode voor de definitieve beslissing te stoppen toch wel behoefte te hebben gehad aan een vertrouwenspersoon met wie ze konden overleggen over de situatie waarin ze zich bevonden. Maar geen enkele leerling, noch op de basisschool noch in het voortgezet onderwijs, heeft er vertrouwen in dat hun docent de hen toevertrouwde persoonlijke informatie ook vertrouwelijk behandelt.

6. Genderverschillen op de arbeidsmarkt

6.1 Arbeidsmarktparticipatie

Het EFA- monitorrapport 2003/2004 *Gender and Education for All* meldt dat in de Caribische regio vrouwen een grote voorsprong hebben genomen voor wat betreft genoten opleiding, maar dat die voorsprong nog niet heeft geresulteerd in een grotere deelname aan de arbeidsmarkt. Het is wel te verwachten dat de maatschappelijke rol van de mannen op termijn zal afnemen als zij hun onderwijsachterstand niet inhalen. Vooralnog worden aan vrouwen in de Caribische regio volgens het EFA-rapport hogere opleidingseisen gesteld dan aan mannen om in aanmerking te komen voor leidinggevende posities en gelijke betaling.

“ boys ’ educational under-achievement has not yet resulted in their falling behind economically and politically and women may need higher qualifications to compete successfully for jobs, equal pay and managerial positions ”.

Regional Overview EFA Global Monitoring Report 2003/4 p. 2

Andere studies naar de bezetting van de Caribische arbeidsmarkt komen tot vergelijkbare conclusies. Een studie van de CGDS²⁰ naar sekseverschillen in het onderwijs in Engelstalige Caricomlanden, beaamt dat vrouwen in de afgelopen decennia een achterstand hebben ingelopen voor wat betreft het onderwijsniveau en deze hebben omgezet in een voorsprong op mannen. De sociaal-economische en politieke omgeving in het Caribische gebied is echter nog niet overal meeveranderd.

“ in spite of significant gains in education and in spite of improved access to material resources, male control of social, economic and political institutions in Caribbean societies ensure women ’s continued subordination in economic and political spheres ”.

Barbara Bailey, 2007

Ook op de Antillen heeft de geconstateerde voorsprong die vrouwen hebben qua opleidingsniveau, nog niet geresulteerd in een relatief betere positie van vrouwen op de arbeidsmarkt. Zo zijn er op Curaçao weliswaar meer werkende vrouwen dan mannen, ook de groep werkzoekenden bestaat in meerderheid uit vrouwen.

Tabel 6.1

Beroepsbevolking Curaçao 2007		
	Man	Vrouw
Werkenden	26.478	27.301
Werkzoekenden	2.913	4.433
Totaal	29.391	31.737

Bron: CBS AKO 2007

Een demografische meerderheid van vrouwen zou een mogelijke verklaring kunnen zijn. Uit de laatste beschikbare bevolkingscijfers van het CBS (AKO 2007) blijkt dat er op Curaçao weliswaar meer vrouwen (56%) dan mannen (44%) zijn, maar dat dit verschil vooral te wijten is aan de verschillen in de niet-werkende leeftijdsgroep van 55-plussers.

Tabel 6.2

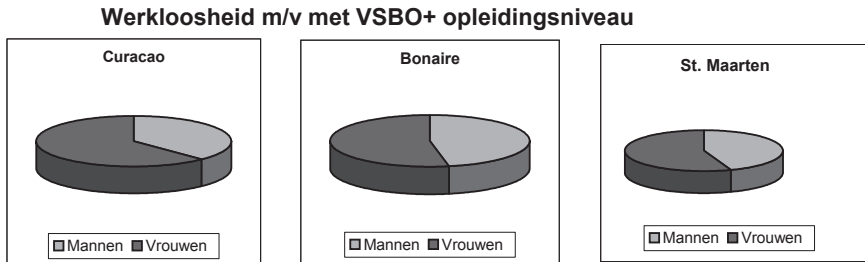
Leeftijdsgroepen bevolking Curaçao 2007			
Leeftijd	Totaal	Man	Vrouw
15-24	17.700	8.664	9.036
25-34	14.838	6.496	8.342
45-54	20.953	9.031	11.921
55+	30.834	12.942	17.892
Totaal	105.519	46.430	59.089

Bron: CBS AKO 2007

Zoals uit de AKO-gegevens blijkt zijn er beduidend meer vrouwen dan mannen op zoek naar werk. De meeste werkzoekende vrouwen zijn tussen de 25 en 44 jaar. Mannen zoeken op jongere leeftijd naar werk, bijna een kwart van de werkzoekende mannen is tussen de 15 en 24 jaar. Een vergelijking met de onderwijsparticipatiecijfers geeft te zien dat de meeste vrouwen in die leeftijdsgroep (15-24 jaar) nog op school zitten en een diploma halen. Met uitzondering van Saba, ligt de onderwijsparticipatiegraad van vrouwen in die leeftijdsgroep aanzienlijk

hoger dan van mannen. Toch lijkt de hogere onderwijsparticipatie vrouwen nog geen betere kansen te geven op de arbeidsmarkt. Mannen blijken op alle eilanden eerder aan een baan te komen dan vrouwen. Uit de voorlopige gegevens van het arbeidsmarkt onderzoek van het CBS blijken op Curaçao veel meer vrouwen (62%) dan mannen (38%) met een VSBO-opleiding of hoger werkloos te zijn. Op Bonaire is dat verschil minder groot (53 % tegen 47% mannen) terwijl op St.Maarten 45% van de mannen en 55% van vrouwen met een VSBO-opleiding en hoger geen werk heeft.

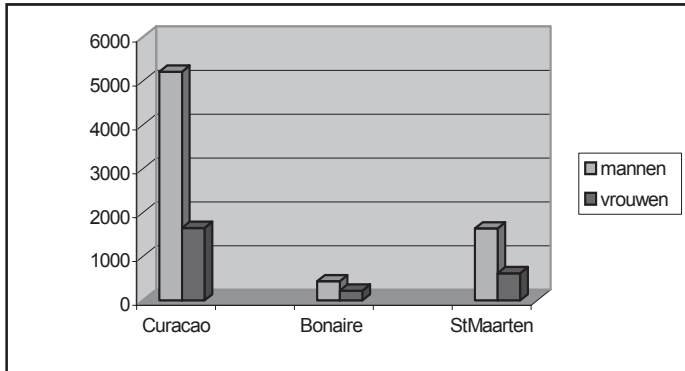
Figuur 6.1

Bron: CBS AKO 2005/2006

Ook in de positie van werkenden zijn er opvallende seksegerelateerde verschillen te zien. Terwijl het relatieve aandeel van vrouwen met een hogere opleiding is toegenomen, is er op de arbeidsmarkt met name in de hoogste beroepen een voorsprong van mannen. Op Curaçao, Bonaire en St.Maarten werken minder vrouwen als werkgever of zelfstandige. Vooral op Curaçao zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen in deze posities bijzonder groot. Kibbelaar (2005) komt in haar analyse van de Curaçoise arbeidsmarkt tot dezelfde conclusie en wijst tevens op de genderkloof inzake beloning op de arbeidsmarkt: in alle beroepen blijken mannen nog steeds meer te verdienen dan hun vrouwelijke collega's.

Tabel 6.3

Arbeidsmarkt Ned. Antillen: Werkgevers en zelfstandigen

Bron: CBS N.A. 2005/2006

Toch komen vrouwen vaker dan mannen terecht in functies die meer zekerheid bieden. Zo zijn in de groep werkenden op Curaçao meer vrouwen (55%) dan mannen (45%) in vaste dienst bij een werkgever. Daar staat tegenover dat in de categorie van onzekere banen als contractant of tijdelijke arbeidskracht, vrouwen en mannen gelijk vertegenwoordigd zijn. De indicator van een tijdelijke vs een vaste baan, zegt weinig van de aard van het werk en de hoogte van de beloning. Op grond van beschikbare data betreffende gendergerelateerde inkomensverschillen wordt in de Caribische regio dan ook bepleit dat in armoedestatistieken niet slechts gekeken wordt naar de factor arbeidsmarktparticipatie van mannen en vrouwen, maar dat eerder het inkomstenniveau als indicator wordt gehanteerd.

6.2 Werkhouding

Terwijl de cijfers een ander beeld verstrekken, geven werkgevers aan niet alleen gediplomeerde werknemers te willen, maar tegenwoordig vooral ook te letten op het gedrag en de werkmotivatie van werknemers, met name een positieve houding, een representatieve opstelling, eerlijkheid en plichtsbef. (Regioplan, 2008). Vertegenwoordigers van de lokale arbeidsmarkten bevestigden in het kader van het onderhavige onderzoek dat men een positieve werkhouding boven werkervaring stelt en dat vrouwelijke werknemers op dit aspect over het algemeen beter

kwalificeren dan mannen. Die voorkeur heeft –zoals uit de cijfers blijkt– nog geen merkbare invloed op de huidige genderverdeling in deelname aan de arbeidsmarkt. In interviews met vertegenwoordigers van de arbeidsmarkt, wordt vooral geklaagd over gebrek aan discipline en verantwoordelijkheidsgevoel van mannen.

Sommige werkgevers hebben de indruk dat vooral bij jonge mannen met een laag onderwijsniveau het bewustzijn van de relatie tussen werk en inkomen onvoldoende is ontwikkeld. Vrouwen zouden bewuster zijn van hun verantwoordelijkheden als werknemer.

Vanuit het werkgeversveld wordt verder veel kritiek geleverd op het onderwijs dat te veraf staat van de arbeidsmarkt en weinig aansluiting heeft bij de behoeften van die markt. Zo vinden werkgevers het niveau van het taalonderwijs van het VSBO en SBO onvoldoende voor het adequaat kunnen functioneren op de arbeidsmarkt.

De kritische opstelling van werkgevers is ook terug te vinden in de interim-rapportage Sociale Vormingsplicht (Regioplan 2008) waarin wordt gemeld dat werkgevers bij het zoeken naar werknemers niet slechts afgaan op een diploma, maar vooral op gedrag. Een positieve houding, een representatieve opstelling, eerlijkheid en plichtsbesef zijn kwaliteiten waaraan belang wordt gehecht op de arbeidsmarkt. Het zou voortijdige schoolverlaters te zeer ontbreken aan deze kwaliteiten en het SVP-programma richt zich volgens het rapport in de voorfase juist op genoemde vormende elementen. Er wordt geen melding gemaakt van de door werkgevers geobserveerde verschillen tussen vrouwen en mannen ten aanzien van de houding op de werkvloer. Over dit aspect zijn echter nog te weinig onderzoeksgegevens bekend.

De voorkeur voor vrouwelijke werknemers zoals werkgevers in interviews uitspreken, blijkt nog niet uit de participatiecijfers van de arbeidsmarkt. Aangenomen mag worden dat dat beeld zal veranderen naarmate een hoger niveau van kennis en vaardigheden wordt vereist in een op kennis gebaseerde economie.

6.3 Conclusie

Participatiecijfers tonen aan dat de deelname van mannen aan de arbeidsmarkten op de eilanden van de Nederlandse Antillen groter is dan die van vrouwen. Dat geldt voor mannen in hoge en lagere functies, met en zonder diploma. Hoewel het VSBO niet wordt beschouwd als eindonderwijs, kunnen mannen die het VSBO al dan niet hebben afgerond, nog steeds terecht op de arbeidsmarkt. Zij komen

waarschijnlijk terecht in lage functies onder meer in de bouw. Voor vrouwen zijn de mogelijkheden beperkter. Terwijl vrouwen over het algemeen beter zijn opgeleid, zijn er nog steeds meer werkzoekende vrouwen dan mannen. Ook in de leeftijd van werkzoekenden is er een opvallend verschil: omdat vrouwen meestal langer op school blijven, zijn werkzoekende vrouwen over het algemeen ouder dan werkzoekende mannen.

Behalve in opleidingsniveau, kwalificeren vrouwen ook beter in arbeidsethos dan mannen. Werkgevers menen dat vrouwelijke werknemers gedisciplineerder zijn dan mannen en beschikken over een groter verantwoordelijkheidsgevoel.

Omdat de aard van de economische activiteiten op de eilanden aan verandering onderhevig is, zal de huidige disbalans op de arbeidsmarkt omslaan wanneer kennis en vaardigheden van hoog niveau worden vereist in een kenniseconomie. Een opleidingsachterstand van mannen kan dan leiden tot een afname van hun maatschappelijke rol en een toename van sociale spanningen.

7. GENDER EN OPVOEDING

7.1 Enkele opvoedingsaspecten

Omdat de opvoeding een van de belangrijkste variabelen wordt genoemd in alle genderdebatten, is een apart hoofdstuk gewijd aan dit onderwerp. De opvattingen over seksspecifieke opvoedingspatronen zijn geïnventariseerd in gesprekken met ouders, schoolgaande en werkende jongeren, drop-outs, basisschoolleerlingen en schoolleiders.

In de literatuur wordt het opvoedingspatroon op de eilanden omschreven als streng en meer gericht op afkeuring en minder op aanmoediging. Een autoritaire opvoeding zou in relatie staan met de toekomstverwachting die ouders hebben ten aanzien van hun kinderen (De Vries, 2003; Ocan, 2006). Uit het onderhavige onderzoek is gebleken dat een nuancering van die beeldvorming ten aanzien van het opvoedingspatroon op zijn plaats is. Zo is sociale klasse een belangrijke onderscheidende factor in bevindingen op opvoedingsgebied. Verder zijn sterke verschillen geconstateerd in de verwachtingspatronen ten aanzien van dochters en zonen. De opvoeding richt zich al heel vroeg naar die verschillende verwachtingen. Meisjes mogen rekenen op bijzondere bescherming terwijl van jongens al vroeg zelfredzaamheid wordt verwacht. In interviews met ouders, schoolleiders en jongeren is o.m. nagegaan de ouderbetrokkenheid bij de schoolcarrière van dochters en zonen, de opvattingen over opvoeding en de rol van de vader.

7.2 Ouders aan het woord

Op alle eilanden zijn ouders geïnterviewd over diverse opvoedingsaspecten, gerelateerd aan het onderwijs van hun kinderen.

In totaal hebben 64 ouders uit verschillende wijken aan het onderzoek deelgenomen. Vanwege de focus op de periode na de basisschool, zijn ouders van jongeren in de tienerleeftijd benaderd. Om informatie te verzamelen over de invloed van de thuissituatie op schoolprestaties, is niet geselecteerd op ouders van voortijdige schoolverlaters. De leeftijd van de ouders die meededen aan het onderzoek varieerde van 30 tot 59 jaar. In de leeftijdscategorie van 40-49 jaar bevond zich de grootste groep ouders. Verder is een indeling gemaakt naar opleidingsniveau, inkomenscategorie en gezinssamenstelling. De meerderheid van de geïnterviewde ouders had een lage opleiding (basisschool tot afgebroken MAVO-opleiding). Een lagere opleiding impliceerde in deze groep respondenten nog geen lagere inkomenscategorie. In de

meeste gevallen bleek een lagere opleiding met een hogere inkomenscategorie samen te vallen met gezinssamenstelling. Een vader in huis betekent meestal een hoger gezinsinkomen, omdat er in de meeste gevallen sprake is van tweeverdieners.

Er zijn zowel eenouder- als tweoudersgezinnen geselecteerd voor het onderzoek, maar de meeste respondenten waren vrouwen, hoewel ook enkele vaders –waarvan een alleenstaande vader - de interviewer te woord stonden. Indien er meerdere kinderen waren, concentreerde het interview zich op de leerling in het secundair onderwijs.

7.2.1. Betrokkenheid bij school

Ouders, en dan vooral moeders, bemoeien zich in de basisschoolleeftijd veel meer met het schoolse leven van hun kinderen dan in de periode daarna. Daarvoor kan een aantal verklaringen worden gegeven. De meeste ouders stellen zich in de basisschoolleeftijd van hun kinderen nog beschermend op ten opzichte van het jonge kind. Jonge kinderen betrekken hun ouders of verzorgers ook veel meer spontaan bij gebeurtenissen op school.

Bovendien wordt vanuit de basisschool veel druk uitgeoefend op ouders om betrokken te blijven bij de vorderingen van het kind. Persoonlijke kennismaking en huisbezoek zijn normale praktijken voor de basisschool leerkracht op de Antillen.

Er is volgens schoolleiders echter sprake van een tendens van afnemende ouderbetrokkenheid bij schoolse activiteiten en voorlichtingssessies. Waren het vroeger vooral alleenstaande werkende moeders uit de lagere sociale klassen die het contact met school verwaarloosden, tegenwoordig laten ook jonge werkende moeders uit de hogere klassen het steeds meer afweten. Vaders verschijnen bij uitzondering op ouder- en voorlichtingsavonden.

Leerlingen ervaren ouderavonden als positief.

Vrijwel alle basisschoolleerlingen vinden ouderavonden juist prettig, omdat zij dan via de ouders te horen krijgen wat de leerkracht van hen vindt. Jongeren die terugkijken op hun basisschooltijd beamen dat over het algemeen het de moeders waren die meestal naar ouderavonden gingen. Afgaande op de uitspraken van jongeren, zijn vaders voor wat betreft de intellectuele en sociale vorming van hun kinderen, over het algemeen niet echt in beeld. Dat geldt ook in de meeste tweouder gezinnen.

Het thuis stimuleren van kinderen door beloning voor goed werk op school, komt vrijwel niet voor in de lagere sociale klassen. Een goed rapport levert wel eens een extra traktatie op- getuige de uitspraken van basisschoolleerlingen- en voor een goed cijfer mogen vooral meisjes ook wel een knuffel verwachten. Jongens beweren dat zij thuis niet worden beloond en zeker niet worden geknuffeld.

7.2.2.Kennis van de school

De meeste ouders kunnen zonder aarzeling aangeven welke schooltype hun zoon of dochter op dat moment bezoekt en in welk leerjaar zij zijn. Daarentegen kunnen de meeste ouders de verschillende leerwegen van het VSBO niet onderscheiden en geven aan niet precies te weten waar de verschillende afkortingen voor staan ((TKL, PKL, PBL), zelfs als hun kind reeds het VSBO bezoekt.

Mi yu ta na VSBO klas 2 TKL. Mi no sa kikoTKL ta nifiká, pero m'a komprondé ku esaki ta e nivel di mas haltu.

Moeder, tweoudergezin, 30-39 jr, middelbaar opleidingsniveau, hoog inkomen.

Mijn kind zit in de 2de klas van het VSBO TKL. Ik weet niet wat TKL betekent maar ik heb begrepen dat dat het hoogste niveau is

Moeder, tweoudergezin, 30-39 jr, middelbaar opleidingsniveau, hoog inkomen.

Afhankelijk van het opleidingsniveau van de ouders zijn zij goed op de hoogte van het leeraanbod van de school. Uit de gesprekken is gebleken dat ouders met een middelbaar tot hoog opleidingsniveau zich meer bezighouden met de schoolactiviteiten van hun kinderen. Door b.v. het huiswerk te controleren kunnen zij ook volgen wat de leerling zoal op school leert. Ouders die zelf een zeer laag onderwijsniveau hebben bereikt, geven grif toe dat ze hun kind niet kunnen helpen omdat ze er zelf weinig van begrijpen. Het zijn vooral deze ouders die menen dat de school het beste kan beoordelen wat goed is voor hun kind en zij vertrouwen daar blindelings op.

De ouders zijn unaniem in hun oordeel dat de school zelf moet weten wat de leerlingen aan kennis moeten meekrijgen; zij vinden niet dat zij als ouders daarover iets te zeggen hebben. Dit komt overeen met de

algemene opvatting van de respondenten over de professionaliteit van de leerkrachten. Men vertrouwt erop dat die het beste weten wat goed is voor hun kind op onderwijsgebied.

Over de onderwijsvernieuwingen zijn de meningen erg verdeeld.

Ouders met een laag opleidingsniveau geven openlijk toe dat zij niets begrijpen van het nieuwe onderwijssysteem. In deze groep laat men het graag aan de overheid over om te beslissen wat er met het onderwijs moet gebeuren. Informatie over de onderwijsinnovatie is niet goed tot hen doorgedrongen. Vele ouders met een laag opleidingsniveau gaan niet naar informatieavonden op school en hebben ook weinig rechtstreeks contact met de school.

Ouders met een middelbaar of hoger opleidingsniveau zijn kritischer over de veranderingen in het onderwijs. Zij blijken ook beter op de hoogte te zijn van de vernieuwingen en geven toe regelmatig naar informatieavonden te zijn geweest. Ook het contact met de school is intensiever en uit de interviews blijkt dat zij er niet voor schromen vragen te stellen aan docenten of het hoofd van de school. Een aantal vindt het allemaal zeer chaotisch en daardoor verwarrend voor de leerlingen. Anderen zijn juist enthousiast en juichen toe dat leerlingen naast kennisuitbreiding, nu ook vormingsaspecten krijgen aangeboden zoals samenwerking en omgangsvormen. Niet alle ouders zijn daar even gelukkig mee.

...Un mucha ku ke bira pilot i ku ta den VSBO awor aki , mester sinta siña kon ta traha kuki, kon ta duna kuido i otro kosnan ku no tin nada di haber ku loke e ke bira. Esaki ta pone ku e muchanan ta pèrdè interes den baimentu di skol.

Moeder, tweoudergezin,
30-39 jaar, middelbare
opleiding, hoog inkomen.

...Een kind dat piloot wil worden en nu het VSBO bezoekt, moet nu leren koekjes bakken, verzorging en nog allerlei andere dingen die niets te maken hebben met z'n aspiraties. Hierdoor verliest het kind de animo om naar school te gaan.

Moeder, tweoudergezin,
30-39 jaar, middelbare opleiding,
hoog inkomen.

Verschillende ouders menen dat het nieuwe onderwijssysteem veel meer vergt van ouders omdat kinderen meer ondersteuning van thuis nodig hebben. Dat heeft te maken met de grootte van de scholen, waar

er volgens hen steeds minder individuele aandacht kan zijn voor de leerling, maar ook met het feit dat leerlingen met veel nieuwe indrukken te maken hebben waarvoor begeleiding nodig is. Als voorbeeld noemt een ouder het verschijnsel van agressie op school en politiebezoek voor de arrestatie van medeleerlingen onder schooltijd.

7.2.3 Mening over de school

Gevraagd naar een mening over de school van hun kind, hebben ouders weinig te zeggen. De indruk van de school, van het schoolgebouw en van het schoolmateriaal is positief. Dit geldt voornamelijk voor die scholen waar leerkrachten goed contact onderhouden met de ouders en er voldoende informatie wordt verstrekt, ook over minder positieve aspecten van de school. Ouders hebben grote behoefte aan een gevoel van veiligheid voor hun kinderen op school. Een grote vechtpartij op school brengt onrust, niet alleen bij medeleerlingen maar ook bij ouders. Een ouder vertelt dat de school hen in kennis had gesteld van geweld onder enkele leerlingen en welke maatregelen zijn genomen. Dat is door de ouders als geruststellend ervaren.

De meeste ouders zijn goed op de hoogte van de schoolregels en ook de sancties die daarop staan. Alle moeders staan volledig achter taakstraffen op school.

Slechts één vader meent dat hij zijn zoon niet naar school stuurt om de schooltuin schoon te maken en allerlei klusjes te doen. Hij pleit voor leeropdrachten als taakstraf.

Aan de ouders is verder de vraag voorgelegd of hun kind ook met plezier naar school gaat. De meeste kinderen vinden school wel plezierig, maar sommige ouders moeten hun kinderen dwingen om naar school te gaan. Het zijn vooral jongens die volgens de ouders wel eens spijbelen omdat ze zeggen de school saai te vinden.

Tijdens het interview wordt er over het algemeen met veel respect over leerkrachten gesproken. Die komen meestal professioneel over en ouders realiseren zich met dankbaarheid dat leerkrachten een deel van de ouderlijke opvoedingstaak invullen.

7.2.4 Contact met school

Op openhartige wijze beantwoorden ouders vragen over hun contacten met school. Ongeacht opleidingsniveau is het duidelijk dat ouders die regelmatig contact hebben met school, ook goed contact hebben met hun kinderen en goed op de hoogte zijn van de schoolvorderingen van

hun kinderen. Onregelmatige werktijden blijkt vooral in de lagere inkomenscategorieën een factor te zijn die vooral moeders belet informatieavonden bij te wonen of persoonlijk contact te hebben met de mentor van hun kind. Het besef dat de sociaal-economische situatie van de ouders regelmatig schoolcontact kan verhinderen, doet sommige scholen besluiten zelf het contact te initiëren en te onderhouden. Dat wordt ook zeer gewaardeerd door de betreffende ouders. Niet alleen tijdgebrek, ook schaamte kan een ouder ervan weerhouden naar school te gaan om over de vorderingen van hun kind te praten. Dit komt vooral voor bij ouders met een zeer laag opleidingsniveau. Zij geven aan weinig te begrijpen van de school van hun kind en voelen zich erg onzeker in een gesprek met de leerkracht of het schoolhoofd. Schaamte voor het gedrag en de tegenvallende prestaties van hun kind leidt in sommige gevallen tot verbreking van het contact met school.

'Skol sa mandé kas hopi biaha pasó e ta komportá malu. Tur biaha ta kos malu nan ta bisa di e yu. Ta pesei mi no ta bai skol. Na skol nan a siña pa traha ku mucha, awèl ta nan mester por atendé ku e mucha'.

Alleenstaande moeder 40-49 jr, zeer laag opleidingsniveau, laag inkomen.

De school stuurt hem vaak naar huis wegens wangedrag. Telkens heeft men alleen maar slechte dingen te melden over het kind. Daarom ga ik niet naar school. Op school hebben ze geleerd om met kinderen om te gaan, dus zij moeten weten hoe ze mijn kind moeten aanpakken.

Alleenstaande moeder 40-49 jr, zeer laag opleidingsniveau, laag inkomen.

Hoe slecht de leerling ook presteert of hoe zeer die zich ook misdraagt, botte opmerkingen van de leerkracht komen hard aan en hebben meestal een averechtse uitwerking. Dat blijkt ook uit de gesprekken met vsv-ers (zie aldaar) die het helemaal opgeven wanneer de leerkracht laat blijken geen vertrouwen te hebben in zijn/ haar kunnen. Tot groot ongenoegen van de ouders.

'Skol ta yamami tur ora pa bisa kosnan negativo so di mi yu. Nan mester ta un tiki mas konsiente i yama tambe ora mi yu hasi algu bon. E yu no ta un burdugu ku no tin nada bon. Nan ta kibra e mucha kada biaha dor di bisé kosnan manera 'bo no ta sirbi' of 'kiko bo a bin hasi skol awe'.

Alleenstaande moeder 50-59 jr,
lage opleiding, laag inkomen.

De school belt iedere keer weer om iets negatiefs te melden over mijn zoon. Ze moeten iets bewuster zijn en ook bellen wanneer hij iets goeds doet. Mijn zoon is geen beul die geen goede kanten heeft. Ze breken de jongen steeds weer met opmerkingen als 'je deugt niet' of 'wat ben je vandaag op school komen doen'.

Alleenstaande moeder 50-59 jr,
lage opleiding, laag inkomen.

Dergelijke opmerkingen worden als zeer vernederend ervaren door de leerlingen zelf die dit thuis vertellen en ook door de ouders die het gebrek aan interesse in school van hun kind hieraan toeschrijven.

"Skol no ta guía i stimulá e muchanan. Nan ta papia kon ku ta ku e muchanan i laganan sinti manera ku nan ta muchanan perdí. Sierto dosentenan ta bisa nan den nan kara ku nan no tin futuro i ku nan lo no keda straño si nan tende ku nan a bai prizón'.

Alleenstaande moeder 40-49 jr,
lage opleiding, geen inkomen.

De school begeleidt en stimuleert de kinderen niet. Ze praten met weinig respect tegen de kinderen en geven hen het gevoel dat ze verloren zijn. Sommige docenten zeggen hun in hun gezicht dat ze geen toekomst hebben en dat het hun niet zal verbazen als ze horen dat ze in de gevangenis terecht zijn gekomen.

Alleenstaande moeder 40-49 jr,
lage opleiding, geen inkomen.

Van de school wordt verwacht dat die het kind voorbereidt op een goede toekomst. Daar zijn de ouders heel duidelijk in. Voor hen betekent een goede toekomst een goede baan met een goed inkomen. Om dat te bereiken moet het kind wel een diploma halen en zij hopen dat de school hun kind aanmoedigt om dat ook te halen. Het halen van een diploma, wat voor diploma dan ook, is cruciaal voor alle ouders. Dat is ook de mening van leerlingen en van drop-outs (zie aldaar).

Toch lijkt het vaker voor te komen dat ouders de greep op hun kinderen, met name op jongens, kwijt zijn en ervan uitgaan dat de school voldoende invloed heeft om hen op het rechte pad te houden. Dit geldt met name alleenstaande moeders met meerdere kinderen, een laag opleidingsniveau en een zeer laag inkomen. In de meeste gevallen geven zij zelf aan dat zij te weinig tijd hebben om het kind voldoende te begeleiden en verwachten dat de school dat kan compenseren.

Hoeveel kinderen er ook in het gezin zijn, de verzorger, in de meeste gevallen de alleenstaande moeder, is zich zeer bewust van de verantwoordelijkheid ten aanzien van de verzorging van de kinderen. Zij zeggen ook met zoveel woorden dat 'brood op de plank' hun primaire zorg is. Afhankelijk van de sociaal-economische situatie van het gezin, gaat die zorg soms zelfs ten koste van andere opvoedingsaspecten.

'Mi sa ku mi yu ta floho i no ta bai skol ku smak, pero ta mucha e ta. Mi mes ta mama mi mes ta tata den kas; esei ta hopi pisá. Skol no ta komprondé tur biaha. Ta ami a haña e yunan i ta mi mes mester duna nan di kome. Mi no ke pa nan pidi niun hende nada i ta pesei mi ta traha pa kuida mi yunan'.

Alleenstaande moeder 40-49 jr,
lage opleiding, laag inkomen.

Ik weet dat mijn zoon lui is en niet graag naar school gaat, maar het is een kind. Thuis ben ik moeder en vader tegelijk; dat is heel zwaar. De school begrijpt dat niet altijd. Ik heb die kinderen gekregen en ik moet ze zelf te eten geven. Ik wil niet dat ze iemand iets vragen en daarom werk ik om ze te kunnen verzorgen.

Alleenstaande moeder 40-49jr,
lage opleiding, laag inkomen.

De beroepskeuze is iets wat de ouders overlaten aan de kinderen. De hoger opgeleide ouders geven wel aan dat ze zelf hun kinderen daarin begeleiden met informatie, maar dat de uiteindelijke keuze voor de toekomst toch bij het kind ligt.

Ook de lager opgeleide ouders willen dat het kind zelf beslist wat hij/zij later gaat doen, maar steunen op informatie en begeleiding van de school in de uiteindelijke beroepskeuze.

7.3 Opvattingen over Opvoeding

De opvattingen over opvoeding verschillen per leeftijdsgroep en per generatie. In alle leeftijdsgroepen en in alle typen gezinnen is de invloed van de moeder op de kinderen het grootst. In de context van omgevingsinvloeden konden jongeren hun grootste held noemen. Op een enkele uitzondering na (Oprah Winfrey, Andrew Jones) noemen opvallend veel oudere respondenten (14 – 24 jaar) hun moeder als hun held en grote voorbeeld. Dat geldt voor mannelijke én vrouwelijke respondenten.

In verschillende bewoordingen en in diverse vragen is bij jongens en meisjes in de leeftijdsgroep 10-12 jaar nagegaan hoe zij het verschil in opvoeding tussen jongens en meisjes ervaren. Dat er verschil in opvoeding zou zijn wordt ontkend door de meeste basisschoolleerlingen. Naar hun eigen mening hebben ze beiden vaste taken thuis, maar er is duidelijk een verschil in de veelal door de moeder opgelegde taken. Jongens moeten in de meeste gevallen de tuin schoonmaken en de honden verzorgen. Meisjes krijgen huishoudelijke taken als afwassen en schoonmaken. De kinderen geven aan die taakverdeling normaal te vinden, alleen reclameren meisjes dat jongens zich soms ongestraft onttrekken aan hun taken.

Voor wat betreft de vrijheid die aan jongens wordt gegeven om b.v. op straat te spelen, is er een duidelijk onderscheid geconstateerd naar wijk. Waar het meisjes op alle eilanden is verboden om op straat te spelen, geldt dit verbod ook voor jongens in de ‘betere’ wijken.

Die jongens geven aan in hun vrije tijd computerspelletjes te doen of naar de televisie te kijken.

Oudere jongeren geven niet zonder meer toe dat er een verschil in opvoeding is, maar vinden over het algemeen dat dat verschil er wel moet zijn.

Meisjes willen over het algemeen wel trouwen en een gezin stichten, maar opvallend veel

Curaçaose jonge mannen die nog geen vader zijn, geven -gevraagd naar hun toekomstverwachting - aan wel kinderen te willen maar niet te willen trouwen.

Ouders antwoorden behoedzamer op vragen over de opvoeding.

Zonder uitzondering antwoorden alle ouders dat de beste manier om kinderen verantwoordelijkheid te leren dragen is om hen van kleins af aan bepaalde taken op te leggen. Later in het gesprek blijkt dat die taken zeer verschillend zijn voor jongens en meisjes en ook dat men

milder is ten opzichte van zonen dan van dochters. In veel gevallen merken moeders op dat jongens de taken toch niet naar behoren uitvoeren en dat ze het daarom liever zelf doen. De gevolgen daarvan voor het kweken van verantwoordelijkheidsgevoel is niet ter sprake gekomen in de interviews.

Goede communicatie is volgens vrijwel alle ouders de sleutel tot een goede opvoeding. Kinderen moeten zich vrij kunnen voelen al hun vragen en problemen voor te leggen aan de ouders. Dit geldt vooral voor gezinnen waarin een goede verstandverhouding bestaat tussen ouder(s) en kinderen. In de (wellicht sociaal aanvaardbare) antwoorden op vragen over de opvoeding, geven moeders aan wel te streven naar een goed contact met dochters én zonen. Ook oudere jongeren vinden over het algemeen dat zij terecht kunnen bij hun moeder die zij noemen als hun vertrouwenspersoon. Uitzondering daarop zijn jongeren die thuis in een bijzondere probleemsituatie verkeren.

De antwoorden van deze respondenten over opvoeding komen niet overeen met de vaak gehoorde opvatting dat het Curaçaose gezinsleven wordt gekarakteriseerd door autoritaire verhoudingen en bovendien weinig verbaal contact tussen ouders en kinderen.²¹

In gezinnen waarin sprake is van een probleemsituatie met de tienerzoon, geven ouders toe dat zij niet meer weten hoe te communiceren met de jongen, omdat die al lang niet meer naar hen luistert.

Over de opvoeding van jongens en meisjes vindt de overgrote meerderheid van de ouders dat er verschillen behoren te zijn. Dat heeft volgens hen te maken met de verschillende rollen die zij later zullen vervullen. Meisjes moeten al vroeg huishoudelijke taken leren omdat ze later hun gezin moeten verzorgen. Leren schoonmaken en koken vinden de meeste moeders belangrijke opvoedingsaspecten voor meisjes. Jongens moeten daarentegen worden voorbereid op werk om later te kunnen zorgen voor het gezinsinkomen. Deze stereotype rolverdeling komt steeds naar voren wanneer vragen worden gesteld over de opvoeding van jongens en meisjes in het algemeen. Wanneer echter specifieke vragen worden gesteld over de opvoeding van de eigen

²¹ 'Onze kinderen worden met strikte discipline opgevoed, die gepaard gaat met het inboezemen van angst, met ontzag voor het ouderlijke gezag, afhankelijkheid wordt gestimuleerd, minderwaardigheidsgevoelens worden gevoed en de ander doet het beter'. OcaN-adviesrapport Change the mind-set (2006) p. 35

specifieke vragen worden gesteld over de opvoeding van de eigen dochters en zonen, blijkt vooral in de lagere sociale klassen die rolverdeling niet te gelden. Verwacht wordt dat dochters zowel de verzorgende rol op zich nemen als zorgen voor het gezinsinkomen. Zoons moeten op de eerste plaats zorgen voor een inkomen.

'E yu muhé mester haña un diploma. Mi ke pa e haña un bon trabou den futuro. E mester bira un muhé pará riba su mes pia i e no mester stêns riba ningun hende hòmber. E yu hòmber por bebe un tiki alcohol pasó hòmber mester bira hòmber si. Si e logra haña un diploma ta bon, pero si e no logra e lo por bai traha kuminsá abou pa despues subi den e trabou. Si e ke e ta siña, si e no ke, t'e mes mester sa. No ta pami e ta siña. Mi ta spera ku e yu hòmber ta topa un bon muhé, haña yu i traha un famia'.

Alleenstaande moeder 40-49 jaar, lage opleiding, laag inkomen.

Mijn dochter moet een diploma halen. Ik wil dat ze later een goede baan heeft. Ze moet een zelfstandige vrouw worden die op eigen benen kan staan en niet hoeft te steunen op een man. Mijn zoon mag een beetje alcohol drinken, want een man moet wel een man worden. Als het hem lukt een diploma te halen, is dat goed; als het hem niet lukt, kan hij gaan werken en onder aan de ladder beginnen om zich later op te werken. Als hij wil leert hij verder, als hij niet wil moet hij dat zelf weten. Hij doet dat niet voor mij. Ik hoop dat mijn zoon een goede vrouw ontmoet, kinderen krijgt en een gezin vormt.

Alleenstaande moeder 40-49 jaar, lage opleiding, laag inkomen.

Moeders gaan er over het algemeen van uit dat mannen zich niet zullen ontfemen over hun gezin. Hoewel de meeste vrouwen openlijk hun misnoegen laten blijken over de afwezigheid van vaders in de opvoeding van hun kinderen, is er weinig verandering te zien in het opvoedingspatroon van hun eigen kinderen.

Terwijl dochters worden gestimuleerd de rol van gezinshoofd zo zelfstandig mogelijk te vervullen, worden zonen niet expliciet voorbereid op het vaderschap en de (materiële en immateriële) verantwoordelijkheid voor hun kinderen. Dit geldt voor bijna alle ouders, zowel in de lagere als in de hogere inkomenscategorieën.

Moeders zijn veel toegeeflijker als het de opvoeding van jongens betreft en verwachten dat zij wel goed terecht komen. Toch wordt een discrepantie duidelijk in het denken over de toekomst van hun eigen kinderen. Terwijl van hun eigen zoons wordt verwacht dat die later een gezin vormen, en een vrouw en kinderen ondersteunen, worden dochters in bescherming genomen tegen mannen en worden zij voorbereid op het alleenstaande moederschap.

'...mester kria mucha hòmber i mucha muhé diferente. E mucha muhé ta eksigí mas atenshon di un mayor, komo ku nan por sali na estado. Un mucha hòmber no tin e problema ei. Mayoría biaha ta mucha muhé nan ta keda sinta ku e problema di yu. E hende hòmbernan ta kore limpi bai. Si mira rònt den nos pueblo, ta hende muhé nan mayoría biaha ta keda den e lucha ku e yunan. Mester prepará e yu muhé nan bon pa nan kuida nan kurpa for di hende hòmbe 'r.

Alleenstaande moeder, 30-39 jaar, lage opleiding, laag inkomen.

... Jongens en meisjes moeten verschillend worden opgevoed. Meisjes vereisen meer ouderlijke aandacht omdat ze zwanger kunnen raken. Een jongen heeft dat probleem niet. Meestal zijn het de meisjes die achterblijven met het probleem van een kind. De jongens lopen hard weg. Kijk maar om je heen in onze gemeenschap, het zijn meestal vrouwen die achterblijven met de kinderen. Dochters moeten goed worden voorbereid om zich te beschermen tegen jongens.

Alleenstaande moeder, 30-39 jaar, lage opleiding, laag inkomen.

Ook schoolleiders wijzen op een naar hun mening overdreven bescherming van meisjes terwijl van jongens wordt verwacht dat zij zich wel kunnen redden. Meisjes mogen daarom meestal niet alleen de straat op en worden begeleid, desnoods door een jongere broer. Op een Curaçaose basisschool met kinderen uit hogere sociale milieus, constateerde het onderwijzend personeel dat ouders er altijd voor zorgen dat de meisjes keurig op tijd worden opgehaald, terwijl jongens soms zelf voor vervoer moeten zorgen.

De bescherming van de dochters houdt vooral in dat zij zoveel mogelijk thuis worden gehouden, omdat zij zich –anders dan een jongen- niet kunnen verweren tegen alle gevaren van de straat. De meisjes hebben ook weinig behoefte aan rondhangen op straat, menen de ouders. Zij

zijn liever thuis, lezen, kijken naar televisieprogramma's of kletsen met vriendinnen. Jongens hebben juist wel de behoefte aan vrijheid om vrienden te kunnen ontmoeten op straat, samen te voetballen of ergens onder een boom te zitten. Veel ouders hebben daar geen moeite mee en laten dat toe, hoewel de vrees wordt geuit dat ze op straat in contact kunnen komen met 'slechte vrienden'. Over openbare feesten (disco's) zijn de meeste ouders zeer negatief, vanwege het vermoeden dat hun kinderen (zowel dochters als zonen) daar in aanraking komen met drugs en alcohol. In alle sociale klassen proberen ouders te voorkomen dat hun dochters dergelijke feesten bezoeken. Tegenover jongens zijn ze wat dat betreft toleranter.

De opvoeding van jongens gericht op zelfredzaamheid zou de verklaring zijn van de vrijheid die jongens wordt gegeven om op straat te spelen, te werken na school en naar feestjes te gaan.

In de lagere sociale klassen wordt aan jongens over het algemeen zelfs de keuzevrijheid gelaten om de school al dan niet af te maken, maar de consequenties moet hij wel zelf dragen. Meisjes worden meestal opgevoed met het idee de school af te maken en te zorgen voor een goed inkomen later, om niet afhankelijk te hoeven zijn van een man. Scholen zien een duidelijke tendens van ouders om meisjes veel meer te stimuleren in hun onderwijsprestaties dan jongens. Ouders laten het toe dat jongens na school op het voetbalveld spelen en vervolgens geen huiswerk maken, of controleren dat niet. Meisjes, die meestal na school binnen blijven, zijn daarentegen wel controleerbaar en leren op jonge leeftijd al huiswerk in de middaguren te maken.

Uit het scholierenonderzoek van het DJJO²² blijkt dat ouders veel meer bij meisjes dan bij jongens informeren naar schoolresultaten en dochters ook eerder complimenteren dan zonen. Veel meer meisjes dan jongens denken dat hun ouders trots zijn op hen, terwijl meisjes aangeven dat de ouders dat ook laten merken. Jongens zijn zich minder bewust van de mening van hun ouders ten aanzien van hun schoolprestaties.

7.4 De factor Sociaal Milieu

Het sociaal milieu vormt een extra dimensie in de seksspecifieke opvoedingspraktijk. Vooral in marginale wijken klagen scholen dat

²² In het kader van de Jeugdmonitor 2006 heeft de Dienst Jeugd en Jongeren Ontwikkeling een enquête gehouden onder scholieren op alle eilanden van de Ned. Antillen. Voor het onderhavige onderzoek heeft drs. J. Hasselmeyer van DJJO de genderpariteit nagetrokken in de beschikbare enquêtegegevens.

kinderen op jonge leeftijd zware verantwoordelijkheden moeten dragen. Meisjes krijgen soms de zorg voor kleinere broertjes of zusjes omdat moeder moet gaan werken. Toch slagen zij er meestal in om naast de huishoudelijke taken, ook hun huiswerk te maken. Jongens in eenoudergezinnen worden vaak behandeld als de man in huis en moeten na school ook zorgen voor extra-inkomsten voor het gezin. Leerkrachten komen op straat schooljongens tegen die tot laat in de supermarkt werken of auto's wassen en daarom niet toekomen aan hun huiswerk.

Een ander sociaal probleem is de krappe woonruimte. Bij gebrek aan voldoende afgezonderde slaappleaatsen in huis, moeten kinderen soms in de woonkamer slapen waar b.v. de televisie tot laat nog aanstaat. Vaak komen deze kinderen 's morgens nog slaperig naar school.

Kinderen die al vroeg zulke zware verantwoordelijkheden moeten dragen, hebben ook een andere attitude op school. Meisjes krijgen een grote mond en behandelen de leerkracht als hun gelijke, menen leerkrachten van de basisschool. Waarschijnlijk is die houding een reflectie van de omgangsvormen thuis, waar het jonge meisje gedeeltelijk een moederrol moet vervullen.

Schoolleiders merken dat jongens die 'de man in huis' zijn, zich op de basisschool veel meer als stoere macho's gaan gedragen conform het stereotype beeld van mannelijkheid op de eilanden. Deze houding brengt hen vaak in de problemen op school.

Er is een groeiend aantal buitenlandse kinderen op de basisscholen, met name Spaanstaligen (latino's), Jamaicanen, Haitianen en Chinezen. Binnen het kader van dit onderzoek is het niet mogelijk gebleken om opvoedingsaspecten binnen die culturen in een comparatieve studie mee te nemen.

7.5 Rol van de vader

Over de betrokkenheid van de vader in de opvoeding, zijn moeders heel vaag. In de geïnterviewde tweeoudergezinnen blijkt vaak, maar niet in alle gevallen, de moeder de opvoedende taak op zich te nemen, zelfs als de moeder ook een baan buitenshuis heeft.

Slechts in een enkel geval bemoeit de vader zich ook met de schoolvorderingen van de kinderen en bezoekt ouderavonden als de moeder verhinderd is. Hoe lager het inkomensniveau, hoe moeilijker dit wordt omdat beide ouders vaak onregelmatige werktijden hebben. De

moeder vindt het vanzelfsprekend dat de vader zich verder afzijdig houdt van opvoedingsvraagstukken, zoals seksuele opvoeding.

'Edukashon seksual e yu tin ku haña promé na skol i tambe algun kos na kas. Skol por splika e muchanan mas mihó di tur e kambionan ku ta tuma lugá den su kurpa. Mayoría kosnan ku e yu ke papia, e ta hasi serka su mama. E tata su ròl ta mínimo den e situashonnan aki. E tata su ròl ta di traha i trese sèn kas. E no ta papia mashá ku e yu'.

Moeder, tweeoudergezin, 40-49 jaar, middelbare opleiding, hoog inkomen.

Seksuele opvoeding moet het kind primair op school krijgen en sommige dingen thuis. De school kan het kind beter uitleggen over alle veranderingen in zijn/haar lichaam. Als het kind wil praten, praat het meestal met de moeder. De rol van de vader is minimaal in dit soort zaken. De vader moet werken en geld thuisbrengen. Hij praat niet veel met de kinderen.

Moeder, tweeoudergezin, 40-49 jaar, middelbare opleiding, hoog inkomen.

Vooraf de jongere moeders willen zelf seksuele voorlichting geven aan hun kinderen en dan vooral aan hun dochters. Dit zou geen problemen opleveren in de moeder-dochter relatie. Onderzoek onder Antilliaanse jonge vrouwen in Nederland geeft echter aan dat moeders wel zeggen dat ze hun kinderen een betere voorlichting willen geven dan ze zelf hebben gehad, maar dat vervolgens in de praktijk niet doen. Ze zouden niet precies weten hoe ze dat moeten aanpakken en vrezen dat een gesprek hierover gelijk staat aan toestemming verlenen tot seksuele relaties (Frouws & Hollander, 2009).

Alleenstaande moeders beseffen heel goed dat ze een dubbele taak hebben (van moeder én vader), maar laten in de meeste gevallen blijken de vader(s) van hun kinderen niet nodig te hebben. Op de vraag hoe ze denken dat hun kinderen de afwezige vader ervaren, geven alle alleenstaande moeders resoluut aan dat hun kinderen hun vader niet kennen en die dan ook niet missen. Dit geldt ook voor de hoger opgeleide alleenstaande moeder met een goed inkomen. Vragen over de beleving van de (vaak afwezige) vader zijn tevens voorgelegd aan jongeren die nog op school zijn en aan alle drop-outs. Zij nemen hun moeder in bescherming en geven te kennen hun vader niet te missen en

weinig van hem te verwachten. Dat geldt zelfs in een enkele geval waarbij de vader wel aanwezig is.

‘Mi tata tambe ta biba na kas. Mi relashon kuné no tabata masha bon, dor ku e tabata manera un hòmber di kaya mi a haña un sierto mal heful pa kuné. Mi no tabata gusta e manera ku e ta trata mi mama i ademas e tin diferente yu afö. Mi nunca a verwagt nada di dje, mi no ta interesá’.

Werkende vrouw, 21 jaar,
Afgeronde MAVO.

Mijn vader woont ook thuis. Ik had niet zo'n goede relatie met hem omdat hij veel op straat was en ik er een slecht gevoel bij had. Ik keurde de manier waarop hij mijn moeder behandelt af en bovendien heeft hij verschillende buitenechtelijke kinderen. Ik heb nooit iets van hem verwacht, ik ben niet geïnteresseerd.

Werkende vrouw, 21 jaar,
Afgeronde MAVO.

Het is moeilijk een verklaring te geven voor de reactie van de respondenten op vragen over de afwezige vaders. Verschillende onderzoekers menen dat er diepliggende frustraties bestaan zowel bij jongens als bij meisjes over de fysiek en emotioneel afwezige (biologische) vader, maar dat dit door betrokkenen naar buiten toe wordt ontkend. Agressief gedrag en gebrek aan zelfwaardering zouden onder meer symptomen zijn van deze frustratie. Specifiek onderzoek naar dit fenomeen heeft echter nog niet plaatsgevonden en het is nog niet duidelijk in welke mate het westerse normbeeld ten aanzien van de gezinssamenstelling sommige onderzoeksresultaten kan beïnvloeden. Henriquez (2006) wijst er b.v. op dat er verschillende composities bestaan van Afro-Curacaose gezinnen en dat elk onderzoek rekening moet houden met onderscheid tussen die verschillende gezinsvormen.

7.6 Normen en waarden

Normen en waarden moeten kinderen van huis uit meekrijgen, vinden de ouders. Respect staat prominent op de eerste plaats van alle waarden die men zegt te willen doorgeven aan de zonen en dochters en ook als belangrijkste waarde die men heeft meegekregen in de eigen opvoeding. Opvallend genoeg is dat hetzelfde antwoord van de meeste jongeren op de vraag wat voor hen de belangrijkste waarde is die zij thuis hebben

geleerd en wat zij later aan hun kinderen willen meegeven. Het is echter niet duidelijk geworden wat de verschillende generaties verstaan onder 'respect'.

Ouders laten zich zeer negatief uit over het gedrag van jongeren in het algemeen. De jongeren hebben geen respect voor ouderen, luisteren niet, zijn brutaal, zijn zeer materialistisch ingesteld, meisjes hebben geen respect (meer) voor hun lichaam. De meeste ouders menen dat dit ligt aan de opvoeding, maar ook aan invloeden van buitenaf. In een enkel geval betrekken de ouders het gedrag van hun kinderen op zichzelf.

'Nos ta kulpa hobennan ku nan tin malkomportashon, pero ta nos mes a faya un kaminda. Paso ta nos a eduká e muchanan ei, pues si nos bisa ku hobennan no ta sirbi esei ta nifika ku ta nos mes a hasi un mal trabou'.

Moeder 40-49 jr, 2ouder gezin, lage opleiding, modaal inkomen.

We beschuldigen jongeren van wangedrag, maar we hebben zelf ergens gefaald. Want wij hebben die jongeren opgevoed, dus als we zeggen dat jongeren niet deugen, betekent het dat we het zelf slecht hebben gedaan.

Moeder 40-49 jr, 2ouder gezin, lage opleiding, modaal inkomen.

7.7. Conclusie

Seksespecifieke opvoedingspatronen spelen een belangrijke rol in de gevonden genderverschillen in schoolcarrières op de eilanden. Dochters mogen al heel vroeg op bijzondere bescherming rekenen van huis uit, terwijl van jongens een zelfstandigheid wordt verwacht waar zij meestal nog niet aan toe zijn. Ouders blijken meisjes heel bewust te sturen en te stimuleren in het halen van een diploma, terwijl jongens worden vrijgelaten om zelf te beslissen over hun toekomst. In vele gevallen komt het erop neer dat jongens aan hun lot worden overgelaten. Meisjes worden voorbereid op het alleenstaande moederschap en de zorg voor de kinderen. Jongens worden daarentegen in de opvoeding niet expliciet begeleid in de rol van de (toekomstige) vader. Toch wordt in vele eenouder gezinnen verwacht dat de zoon al op jonge leeftijd financieel bijdraagt aan het gezinsinkomen. Die bijdrage is vaak in de vorm van het ontlasten van de moeder door in eigen persoonlijk onderhoud te

voorzien en niet door medeverantwoordelijkheid te dragen voor de overige gezinsleden. Nader onderzoek is nodig naar de relatie van opvoeding en passagerende vaders en het effect van de afwezige vader. Het belang van de vader voor het gezin wordt met klem ontkend zowel door de alleenstaande moeder als door de kinderen die zonder vader zijn opgegroeid.

Er zijn aanwijzingen, dat onduidelijkheid in het verwachtingspatroon ten aanzien van hun toekomstige maatschappelijke rol, jongens onzeker maakt. Die onzekerheid uit zich vervolgens in onverschilligheid ten opzichte van de schoolcarrière.

Door thuis weinig aandacht te schenken aan zijn ontwikkeling op school, wordt die onverschilligheid bij de jongen nog verder versterkt.

Bij die ouders die zich wel (kunnen) bezig houden met de schoolloopbaan van hun kinderen, blijkt de bemoeienis met het schoolse gebeuren het sterkst te zijn in de basisschoolperiode. De mate van betrokkenheid bij de ontwikkelingen op school is sterk afhankelijk van het sociale milieu van het gezin. Hoe lager de sociaal-economische status hoe moeilijker het voor de ouders is het kind te begeleiden en te ondersteunen in zijn/haar schoolcarrière. Ouders geven meestal ook aan dat zij ervan uitgaan dat de school het beste weet wat goed is voor hun kinderen. Het uitblijven van ouderlijke betrokkenheid kan verder ontstaan uit schaamte voor de slechte onderwijsprestaties van hun kinderen.

Gebrek aan begrip bij ouders (en ook bij sommige leerkrachten) voor de ontwikkelingsfase waarin het kind zich bevindt, brengt vooral puberende jongeren vaak in de problemen. In alle gevallen is gebleken dat veel meer opvoedingsondersteuning en –voorlichting is gewenst met aandacht voor elke fase van ontwikkeling. Bovendien is een noodzaak gebleken voor training van leerkrachten in het omgaan met genderverschillen in verschillende leeftijdscategorieën.

CONCLUSIES

Wereldwijd wordt inmiddels erkend dat genderongelijkheid bedreigend kan zijn voor een gezonde economische ontwikkeling, de armoedebestrijding en het welzijn in het algemeen van de bevolking. Van overheidswege is een beleidsstrategie, bekend als *gendermainstreaming*, noodzakelijk die gericht is op het scheppen van gelijke mogelijkheden voor mannen en vrouwen voor deelname aan het politiek, sociaal, cultureel en economisch leven.

In een moderne economie is het van bijzonder groot belang dat mannen en vrouwen met voldoende kennis en vaardigheden kunnen worden ingezet om nieuwe ontwikkelingen te kunnen bijhouden en te sturen. Een onevenwichtige ontwikkeling vereist bijsturing door middel van maatregelen en voorzieningen op diverse terreinen en op verschillend niveau.

Op het gebied van onderwijs is op de Nederlandse Antillen zo'n onevenwichtigheid geconstateerd in het voordeel van vrouwen. Maatregelen op onderwijsgebied kunnen dan ook niet uitblijven om jongens beter in staat te stellen optimaal deel te nemen aan het onderwijsproces.

Onderwijsloopbaan

Gendersverschillen in de onderwijsloopbaan op de eilanden van de Nederlandse Antillen beginnen zich al af te tekenen in het basisonderwijs en worden zichtbaarder in het voortgezet onderwijs. Hoe hoger het onderwijsniveau, hoe groter de gendersverschillen in onderwijsparticipatie, in het voordeel van vrouwen.

Naar sekseverschillen in de voorschoolse periode is in de Nederlandse Antillen nog weinig onderzoek gedaan. Hoewel het belang ervan wordt onderkend, ligt de participatiegraad aan geïnstitutionaliseerde voorschoolse educatie op alle eilanden onder de 50 procent van alle 0 – 4 jarigen.

Vanwege de nieuwe leerplichtwet nemen alle jongens en meisjes vanaf het 4de jaar deel aan het formeel onderwijs op de eilanden. Er zijn sterke aanwijzingen dat rond het 6de jaar, wanneer het aanvankelijk lees- en schrijfonderwijs begint, meisjes een voorsprong hebben op jongens voor wat betreft fijnmotorische vaardigheden en mondelinge communicatieve vaardigheden. Meisjes leren daardoor veel eerder lezen en schrijven dan jongens. Door gebrek aan specifieke aandacht voor het

trager tempo van jongens, wordt de achterstand die veel jongens aan het begin van het basisonderwijs oplopen, moeilijk ingehaald. Er zijn ook aanwijzingen dat de aversie die de meeste jongens hebben tegen lezen, is opgebouwd in deze basisschoolperiode.

Een oververtegenwoordiging van jongens in het speciaal onderwijs is ook op de eilanden van de Nederlandse Antillen geconstateerd. De meeste jongens worden verwezen wegens gedragsproblemen gerelateerd aan leerachterstanden. Meisjes die het speciaal onderwijs instromen, hebben voornamelijk leermoeilijkheden.

De meeste leerlingen stromen na de basisschool door naar het VSBO. Daar zijn jongens in de meerderheid. Doorstroming naar het HAVO is een theoretische mogelijkheid die in de praktijk moeilijk is te realiseren. Meer dan de helft van de VSBO-leerlingen die de schoolcarrière wil voortzetten in het HAVO, haalt het niet. Het alternatief is doorstroming naar het SBO waar zoals uit de statistieken blijkt, de meerderheid van de studenten uit vrouwen bestaat. Ook in het HAVO en VWO zijn vrouwen in de meerderheid, terwijl het hoger onderwijs voornamelijk wordt bezocht door vrouwen.

Bij gebrek aan registratiegegevens van scholen kan slechts vermoed worden dat een aanzienlijk aantal mannelijke VSBO-leerlingen niet veel verder komt en de arbeidsmarkt instroomt met of zonder een VSBO-diploma.

Factoren die genderongelijkheid op school beïnvloeden

Sociaal milieu

Het sociaal milieu beïnvloedt in hoge mate het startniveau en het verloop van het onderwijstraject van leerlingen. Dit hangt nauw samen met de materiële en inhoudelijke ondersteuning die thuis kan worden geboden aan het ontwikkelingsproces van jongens en meisjes.

Toch weten meisjes die zich in een moeilijke sociaal-economische thuissituatie bevinden, zich beter te redden in het onderwijs dan jongens in dezelfde situatie.

Leerlingkenmerken

Naast sociale omgeving, zijn verder leerlingkenmerken maar ook het onderwijsinstituut zelf bepalend voor het schoolsucces van mannen en vrouwen.

Seksegebonden intelligentieverschillen zijn niet gevonden in de vele onderzoeken naar biologische en cognitieve ontwikkelingsaspecten van vrouwen en mannen.

Attitudekenmerken zoals belangstelling, motivatie en ambities worden vaak gevoed door maatschappelijke verwachtingen, opvoeding en de schoolcultuur en kunnen op zich niet genderspecifiek worden genoemd. Gedragsverschillen worden over het algemeen wel beschouwd als een gendergebonden factor.

Meisjes zijn over het algemeen rustig, volgzaam, kunnen zich beter concentreren en zijn communicatief vaardiger dan jongens. Jongens zijn over het algemeen beweeglijker, impulsief, snel afgeleid, zoeken de spanning op en zijn visueler ingesteld dan meisjes.

Omdat de schoolcultuur vaardigheden vereist die grotere overeenkomsten hebben met het gedrag van meisjes, zijn meisjes beter in staat dan jongens de aangeboden leerstof snel op te nemen. Het onderwijs houdt weinig rekening met deze gendergebonden gedragsverschillen en plaatst jongens daarmee in een nadelige positie ten opzichte van meisjes.

De school

Er is een duidelijk tempoverschil geconstateerd tussen jongens en meisjes in de ontwikkeling op school. Meisjes verwerken de leerstof sneller dan jongens en bepalen vaak ook het leertempo van de klas. De school houdt weinig rekening met deze tempoverschillen waardoor jongens vaak op eigen kracht eventuele achterstanden moeten inhalen. Die achterstand is vooral merkbaar in talige vakken en niet zelden laat de jongen zich in het voortgezet onderwijs, leiden door zijn aversie tegen taal wanneer hij een keuze moet maken uit het programma-aanbod.

Het is niet aangetoond dat jongens en meisjes verschillen in leermotivatie. Het geconstateerde groter enthousiasme van meisjes voor nieuwe kennisverwerving kan ook een effect zijn van de schoolcultuur die overwegend feminien is, met andere woorden veel meer gericht op het ontwikkelingstempo en de leerstijl van meisjes.

Het numeriek overwicht van vrouwen in het docentenkorps heeft geen invloed op de leerprestaties van leerlingen en onderzoek heeft geen wezenlijk verschil kunnen ontdekken in de didactische aanpak van mannelijke en vrouwelijke leerkrachten. Wel is in ander onderzoek komen vast te staan dat in het pedagogisch-didactische handelen de

school te weinig rekening houdt met het gedrag van jongens, b.v. het feit dat jongens niet gemakkelijk vragen stellen. Leerkrachten gaan er onterecht van uit dat zij de leerstof hebben begrepen, temeer daar jongens in hun gedrag niet laten merken dat zij behoefte hebben aan nadere uitleg. Een vaak gehoorde klacht van jongens is dat leerkrachten bestraffend reageren op hun vragen, ervan uitgaande dat de jongen eenvoudigweg niet heeft opgelet. Een terechtwijzing in een gemengde klas, ervaren jongens over het algemeen als een grote vernedering.

De overrepresentatie van vrouwelijke leerkrachten in het docentenkorps heeft verder ook gevolgen voor de schoolcultuur waarin weinig rekening wordt gehouden met de specifieke leer- en ontwikkelingsbehoeften van jongens. Vrouwelijke leerkrachten zouden zich weinig tolerant opstellen ten opzichte van het gedrag van jongens. Verder kunnen zij voor een bias zorgen in de keuze van schoolmateriaal: vrijwel alle jongens in het basisonderwijs kwalificeren b.v. de leesboeken op school als saai.

Ook is aangetoond dat de aanwezigheid van mannen in het basisonderwijs een positieve invloed heeft op de houding van jongens ten opzichte van de school en daarmee van het leren.

Die positieve invloed van de aanwezigheid van mannelijke docenten geldt niet in het voortgezet onderwijs. In de puberteit gaat de invloed van peers een belangrijker rol spelen voor jongens die in groepsverband machogedrag vertonen, waaronder ook een antischool houding. Docenten (en ouders) weten meestal niet om te gaan met dit gedrag wat in vele gevallen leidt tot conflictsituaties in het nadeel van de leerling.

Behalve de socio-economische samenstelling van de schoolpopulatie is ook het schoolklimaat zelf van invloed op de leerprestaties van leerlingen. Op scholen met een groot aantal leerlingen uit lagere sociale klassen, blijkt de verwachting van leerkrachten ten aanzien van de schoolprestaties van hun leerlingen niet bijzonder hoog te zijn. Vooral tegenover jongens laten sommige leerkrachten openlijk merken niet veel te verwachten, zonder er erg in te hebben dat hun uitlatingen soms een blijvend negatief effect hebben. Vooral op grote scholen waar docenten weinig doen aan ruw taalgebruik en agressie van jongens, is aandacht voor het veiligheidsgevoel van leerlingen gewenst. Dat veiligheidsgevoel wordt ook negatief beïnvloed op scholen waar sprake is van een ontbrekende teamgeest.

Opvoeding

De schoolcultuur gaat uit van vaardigheden en gedrag die veel meer eigen zijn aan meisjes dan aan jongens. Meisjes leren al vroeg oplettend en volgzzaam te zijn, worden thuis zeer strak aangestuurd en krijgen al vroeg taken en verantwoordelijkheden opgelegd. Hierdoor worden zij in staat gesteld eigenschappen te ontwikkelen als discipline en doorzettingsvermogen die hen van pas komen in hun schoolcarrière.

Jongens worden over het algemeen vrijer gelaten en minder aangemoedigd, in de hoop dat zij daardoor tot grotere zelfstandigheid worden aangezet.

Ouders zijn veel meer betrokken bij de ontwikkelingen van hun kinderen op de basisschool, dan bij de ontwikkelingen na de basisschoolperiode. Dat geldt in hogere mate voor zonen dan voor dochters.

Onbewust worden meisjes al vanaf de basisschool door ouders en verzorgers veel meer beschermd en gestimuleerd dan jongens. Uit interviews met ouders uit verschillende sociale klassen is duidelijk geworden dat moeders het zeer belangrijk vinden dat hun dochters een diploma halen zodat zij later voor het gezinsinkomen niet afhankelijk hoeven te zijn van een man. Zonen worden over het algemeen niet expliciet opgevoed om later de materiële en immateriële verantwoordelijkheden van het vaderschap te dragen.

Het is moeilijk een inschatting te maken van de beleving van de fysiek en emotioneel afwezige vader in het leven van jonge mannen en vrouwen. In vrijwel alle gevallen wordt het belang van de vader ontkend door geïnterviewde jongeren, maar sommige onderzoekers zoeken de oorzaak van agressie en gebrek aan zelfwaardering, in een diepliggende frustratie over het gemis van een vaderfiguur. Nader onderzoek naar de vaderfiguur zou hierover meer duidelijkheid kunnen verschaffen op grond waarvan programma's kunnen worden ontwikkeld ter stimulering van een grotere betrokkenheid van vaders bij de ontwikkeling van zijn kinderen.

Voortijdig schoolverlaten

Het vsv-verschijnsel (drop out) is het grootst in het VSBO, waar ook de meeste leerlingen terecht komen na de basisschool. De meeste mannelijke deelnemers aan dit onderzoek haakten af in het 3de of 4de leerjaar van het VSBO. Dat is ook de periode waarin de meeste vrouwelijke vsv-ers stoppen, maar er zijn meer vrouwen dan mannen

die reeds in het 1ste en 2de leerjaar na de basisschool hun schoolcarrière afbreken.

De motieven om de school de rug toe te keren zijn divers, hoewel bij de vrouwelijke drop outs zwangerschap redelijk consistent als reden wordt aangegeven voor het voortijdige schoolverlaten. In de meeste gevallen willen ze zelf niet terug naar school na de bevalling.

Mannelijke drop outs besluiten om verschillende redenen zelf te stoppen. Niet zelden waren er problemen op school waarvoor zij geen andere oplossing zagen dan weg te blijven. Ook financiële redenen waren voor vele jonge mannen een reden om niet langer naar school te gaan. Die redenen lopen uiteen van ‘geen geld voor transport’ tot ‘het moeten zorgen voor financiële ondersteuning van het gezin’. Straf wegens wangedrag, b.v. een schorsing, werd ook aangegrepen om helemaal weg te blijven.

In een enkel geval is er sprake van een bewuste keuze om te stoppen met school en zich aan te sluiten bij een drugsbende, maar drugsgebruik en -handel werden in de meeste gevallen gecombineerd met schoolbezoek, totdat zij betrappt werden en van school werden verwijderd.

Alle geïnterviewde dropouts hadden aspiraties en de meesten betreuren het dat zij de school niet hebben afgemaakt. Vrouwen proberen veel meer dan mannen alsnog een carrière op te bouwen door een cursus of opleiding te volgen. Als mannelijke vsv-ers eenmaal werk hebben gevonden met een redelijk vast inkomen, investeren zij niet langer in een opleiding.

De meeste dropouts, mannen en vrouwen, misten in de periode voordat zij de school verlieten, een vertrouwenspersoon waarmee ze hun probleemsituatie konden bespreken. Docenten komen per definitie niet in aanmerking, omdat vrijwel alle jonge informanten –schoolgaand en niet-schoolgaand- vrezen dat vertrouwelijke informatie door docenten verder wordt verspreid.

Arbeidsmarkt

De kwaliteiten die werkgevers noemen waaraan de hedendaagse werknemer moet voldoen zijn naast diplomabezit en goede communicatieve vaardigheden, een sterke werkmotivatie, plichtsbesef en discipline. Een positieve werkhouding wordt zelfs boven werkervaring gesteld en werkgevers menen dat vrouwen over het

algemeen niet alleen communicatief betere maar ook betrouwbaardere werknemers zijn dan mannen.

Deze positieve beoordeling en de betere papieren van vrouwen, hebben echter nog niet geleid tot een betere positie van vrouwen op de arbeidsmarkt. Niet alleen blijken meer vrouwen dan mannen werkzoekend te zijn, de beloning van vrouwen is in de meeste beroepen ook minder dan van mannen. In de leeftijd van 15-24 jaar gaan jonge mannen al op zoek naar werk en worden meestal ook aangenomen zonder te beschikken over een startkwalificatie, terwijl vrouwen in genoemde leeftijdscategorie meestal nog schoolgaand zijn.

Geconstateerd is dat in het onderwijs seksestereotype beroepskeuzes worden gemaakt, wat de genderverdeling op de arbeidsmarkt sterk beïnvloedt.

De ontwikkelingen in de richting van een kenniseconomie zullen ook verschuivingen op de arbeidsmarkt teweeg brengen wanneer kennis een grotere rol gaat spelen. De voorsprong die vrouwen hebben op dit gebied, zal waarschijnlijk een omslag betekenen in de arbeidsmarktparticipatie op de eilanden van de Nederlandse Antillen.

9. Aanbevelingen

Hoewel de positie van de vrouw in de Nederlandse Antillen op diverse gebieden nog aanzienlijke verbetering behoeft, zal binnen het streven naar gendergelijkheid ook nadrukkelijke aandacht moeten worden geschonken aan de positie van de man. Het betreft met name de gebieden opvoeding en onderwijs.

Overheid

Overheden zullen genderongelijkheid in het onderwijs moeten erkennen als probleem dat bijzondere aandacht behoeft in een genderbeleid dat gelijke kansen wil bieden voor mannen en vrouwen op economisch, sociaal, cultureel en politiek gebied.

Aandachtspunt zou kunnen zijn de stimulering van genderbewustzijn bij allen die direct en indirect zijn betrokken bij de opvoeding en educatie van jongens en meisjes.

Ondersteuning van overheidswege van een onderzoeksagenda is noodzakelijk voor het monitoren van vorderingen op het gebied van gendergelijkheid.

Onderzoek zou de wenselijkheid moeten nagaan van seksegescheiden vakken. Verder is het raadzaam plannen uit te werken voor een groter aandeel van mannen in het onderwijs, b.v. in diverse functies op school.

Ouders

Omdat is aangetoond dat de huidige opvoeding thuis jongens in een nadelige positie plaatst ten opzichte van meisjes, waar het de voorbereiding en begeleiding betreft van de schoolcarrière, is een herziening van de benadering van jongens gewenst. Via permanente voorlichting aan ouders en verzorgers kan bewustzijn worden gecreëerd ten aanzien van opvoeding en stereotype rolpatronen die een negatief effect hebben op de toekomst van mannen en vrouwen.

In dat kader is nader onderzoek noodzakelijk met name naar het macho gedrag van jongens en de rol van de vader in gezinnen. Op grond daarvan kan een programma worden ontwikkeld gericht op de aanmoediging van mannen tot grotere gezinsparticipatie.

School

De school kan een belangrijke bijdrage leveren aan de positieverbetering van jongens in het onderwijs, op de eerste plaats door genderbewustzijn te creëren bij leerkrachten die getraind kunnen

worden in het herkennen van en omgaan met sekseverschillen in de klas. Zo kan een betere begeleiding van gemengde groepen op school, ervoor zorgen dat leerlingen zich betrokkener gaan voelen en daardoor een grotere bijdrage kunnen leveren aan het groepswerk.

Op de basisschool zou extra aandacht besteed kunnen worden aan taalvaardigheidstraining van jongens, waarbij lering getrokken kan worden uit experimenten in andere landen.

Omdat is aangetoond dat het huidige leesonderwijs jongens onvoldoende boeit, is een nieuwe aanpak geboden in de leesbevordering speciaal gericht op jongens. Ook op dit gebied worden elders diverse experimenten uitgevoerd, die wellicht als voorbeeld kunnen dienen voor leesbevorderingsprogramma's op de Antillen.

Ten aanzien van de gedragsproblemen die vooral puberende jongens in de problemen brengen op school, zou overwogen kunnen worden gebruik te maken van programma's die jongeren bewust maken van hun eigen identiteitsontwikkeling, hun weerbaarder maken en hun leren omgaan met *peer pressure*.

De anti-school houding van jongens in het voortgezet onderwijs zou kunnen worden tegengegaan door het aanbod op school uitdagender te maken. Onderzoek heeft aangetoond dat sociale en culturele activiteiten buiten het lesrooster, het onderwijs aantrekkelijker maakt voor jongeren en een positieve invloed heeft op de schoolresultaten.

Ook een grotere betrokkenheid bij het schoolse gebeuren heeft een positieve invloed op de inzet van mannelijke én vrouwelijke studenten. Die betrokkenheid kan worden gestimuleerd met de instelling van leerlingenraden.

Gescheiden scholen

In een debat met lokale deskundigen is de mogelijkheid van seksegescheiden scholen vanwege de maatschappelijke realiteit, als onwenselijke van de hand gewezen. Differentiatie naar sekse binnen gemengde klassen werkt gender stereotypering in de hand, is daarom onwenselijk en bovendien organisatorisch en financieel niet haalbaar.

Wel is de mogelijkheid geopperd van hybride scholen: binnen een systeem van co-educatie worden bij bepaalde vakken voor een afgebakende periode jongens en meisjes gescheiden geïnstrueerd.

Geraadpleegde Literatuur

B. Bailey & M. Brown, Schooling and masculinity: boy's perception of the school experience. In: Journal of Education, vol 21, 1-2, 1999, p. 42-57.

Barbara Bailey 2007 : Gender and Education in the Anglophone Caribbean: Who gets the Golden Eggs, the Goose or the Gander?

Bailey, Barbara, 2009, Caribbean Boys' Education: problems, prognosis and prospects. Paper presented at the Boy Problem conference organized by the Netherlands Antilles National Commission for Unesco in Curacao, November 2009.

Caricom : Framework for Mainstreaming Gender into key Caricom programmes. Guyana, 2003

Cecile.L.W. van Geffen & Tamara.T. Gumbs,
Relatie tussen persoonlijkheidseigenschappen en risicogedrag bij Antilliaanse jongeren op Curaçao. Afstudeerscriptie Kinder- en Jeugdpsychologie, Universiteit van Tilburg 2005

Deltaplan Samenwerkingsprogramma Onderwijs, Minister van Onderwijs van de Nederlandse Antillen, november 2006

Department of Education and Skills, Gender and Education: the evidence on pupils in England, 2007 (www.dfes.gov.uk/research).

ECLAC 2009, Gender equality, poverty and achievement of the millennium development goals (MDGS) in the Caribbean subregion. .

Eimers, Tom, Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt, Vroeg is nog niet voortijdig. Nijmegen, 2006.

Emancipatiemonitor 2008, SCP/CBS

Evans, H., Gender Differences in Education in Jamaica. In: Education for All in the Caribbean: Assessment 2000 Monograph Series, Unesco, 1999.

Frouws, B. & M.L. Hollander, Doel(groep) bereikt:Bevordering van de seksuele gezondheid tegen een culturele achtergrond. Een onderzoek in opdracht van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Zoetermeer, 2009

Jeanne Henriquez 2006 Forsa di un nashon ta dependé di forsa di su Famianan. In : René Römer als inspirator. UNA, 2006.

L. Herweijer, Gestruikeld voor de start, CPB, 2008

J. v.d. Hoeven, Voorspellers van normoverschrijdend gedrag bij jongeren op Curaçao. Afstudeerscriptie Utrecht, 2002.

Inventarisatierapport kwantiteit, kwaliteit en gebruik van crèches en speelscholen op Curaçao. Dienst Cultuur & Educatie, Curaçao, maart 2006.

Jeske Jacobs & Kim van Beerendonk, Wat zal de toekomst brengen? Een onderzoek naar de toekomstoriëntatie van jongeren op Curaçao, Bonaire, St. Maarten, St. Eustatius en Saba. Afstudeerscriptie Kinder- en Jeugdpsychologie, Universiteit van Tilburg 2006.

Unesco EFA Monitoring Report 2008: EFA by 2015. Will we make it?

Unesco EFA Monitoring Report 2003/2004: Gender and Education for All.

Kibbelaar, Paula, Barsten in het glazen plafond. 2005.

Langen, A.van/ Geert Driessen, Sekseverschillen in onderwijsloopbanen. Een internationaal comparatieve trendstudie. ITS-Nijmegen, 2006.

OCAN 2006, Change the Mindset.

Onderwijsverslag 2007/2008. De Staat van het Onderwijs. Inspectie van het Onderwijs Nederland.

Onderwijsverslag Nederlandse Antillen 2008, Ministerie van Onderwijs en Cultuur N.A. Inspectierapport 2006

A. de Vries Mala mucha bou di palu. De belevingswereld en het normen- en waardenstelsel van jongeren op Curaçao en Bonaire. Federatie Antilliaanse Jeugdzorg 2003

F.M. Weerman & P.H. van der Laan , Het verband tussen spijbelen, voortijdig schoolverlaten en criminaliteit. In: WODC, Justitiële Verkenningen, jrg 32, nr. 6, 2006 p. 39-54.

World Bank Report Integrating Gender into the World Bank's work: a strategy for action. World Bank 2002.

Geraadpleegde websites:

www.minoc.an

www.cbs.an

www.pisa.oecd.org

www.dfes.gov.uk/research

www.staatvanhetonderwijs.nl

www.voortijdigschoolverlaten.nl

www.cbs.nl

<http://jeugdmonitor.cbs.nl>

www.un.org

www.unesco.org

www.childtrendsdatbank.org

www.worldbank.org/wbsite/external/topics/extgender

www.hrsdc.gc.ca

BIJLAGEN

Thema's basisschoolleerlingen	Subthema's
Beleving van de school	Plezier in school Noodzakelijke veranderingen
Sfeer op school	Houding leerkrachten Voorkeur voor m/v leerkracht Voortrekkerij door leerkracht
Leeromgeving	Klaslokaal Speelruimte Huiswerk Leeraanbod Straf
Veiligheid	Vrees voor leerkrachten/hoofd Bang voor andere leerlingen Vechten op school Diefstal
Aspiraties	Beroep Eigen inkomen
Buitenschoolse invloed	Vrijtijdsbesteding Taken thuis Ouderbetrokkenheid bij school Communicatie met ouders Voortrekkerij door ouders

Thema's leerlingen voortgezet onderwijs	Subthema's
Beleving van de schooltijd	Plezier in school Verschil met de basisschool Prestatiegerichtheid Spijbelgedrag
Sfeer op school	Docenten Medeleerlingen Veiligheid Schoolregels Vechten/vloeken
Aspiraties	Schoolkeuze Beroepskeuze Evaluatie opleiding Verwachtingen Zelfbeeld
Thuisituatie	Huisregels Relaties binnen het gezin Vaderrol Bemoeienis met school Normen en waarden Genderverschil in opvoeding
Omgeving	Vrijtijdsbesteding Vrienden Voorbeeldfunctie

Thema's werkende jongeren (geen dropout)	Subthema's
Beleving van de basisschool	Sfeer prestaties Schoolvakken Leerkrachten
Beleving voortgezet onderwijs	Verskil met basisschool Sfeer Prestaties Programma-aanbod Docenten
Aspiraties	Vroegere aspiraties Huidige aspiraties Toekomstverwachting Gezinsplanning
Thuisituatie	Huisregels Relaties binnen het gezin Vaderrol Betrokkenheid bij school Normen en waarden Genderverschil in opvoeding
Omgeving	Vrijtijdsbesteding Vrienden Role model

Thema's voortijdige schoolverlaters	Subthema's
Beleving van de basisschool	Sfeer prestaties Schoolvakken Leerkrachten
Beleving voortgezet onderwijs	Verskil met basisschool Sfeer Prestaties Programma-aanbod Docenten
Beslissing om te stoppen	Periode vóór de beslissing Directe aanleiding Hoe verder
Aspiraties	Vroegere aspiraties Huidige aspiraties Zelfbeeld Toekomstverwachting Gezinsplanning
Thuisituatie	Huisregels Relaties binnen het gezin Vaderrol Betrokkenheid bij school Normen en waarden Genderverschil in opvoeding
Omgeving	Vrijtijdsbesteding Vrienden Role model

Themalijst schoolleiders basisonderwijs	Thema's schoolleiders voortgezet onderwijs
Leerhouding j/m Tempoverschillen in leerproces Gedrag op school j/m Stimulering/straf (verschil j/m) Contact ouders (j/m) Spijbelgedrag j/m Verwijzingscriteria Sp. Onderwijs Genderverschillen in opvoeding thuis Schoolbeleid risicoleerlingen Schoolbeleid om VSV tegen te gaan	Leerhouding j/m Tempoverschillen in leerproces Gedrag op school j/m Stimulering/straf (verschil j/m) Contact ouders (j/m) Spijbelgedrag j/m Seksegescheiden scholen Genderverschillen in opvoeding thuis Schoolbeleid risicoleerlingen Schoolbeleid om VSV tegen te gaan

Thema's ouders	Subthema's
Kennis van de school	Kennis van het type onderwijs Leeraanbod Onderwijsvernieuwingen
Mening over de school	Algemene indruk Plezier in school Schoolgebouw Verwachtingen t.a.v. de school Onderwijskwaliteit Docenten Activiteiten na school Schoolregels Leerlingen
Contact met school	Deelname aan informatie avonden Contact van ouder met school Contact van school met ouder Ondersteuning van leerling
Verantwoordelijkheid	Voor normen en waarden Gedrag, schoolprestaties, beroepskeuze. Verantwoordelijkheidsgevoel leren
Opvoeding	Vershil tussen jongens en meisjes Verwachtingen van zoon/dochter Relatie met zoon/dochter Seksuele opvoeding Communicatie met j/m Rol van de vader
Normen en waarden	Belangrijkste waarden voor j/m Welke waarden meegekregen in eigen opvoeding Veranderingen in normen en waarden Huidige gedrag van jongeren

Themalijst vertegenwoordigers arbeidsmarkt
Startkwalificatie (kennis van en toepassing bij invulling vacatures) Vereiste vaardigheden werknemers Werkhouding personeel (m/v) Voorkeur voor m/v personeel Relatie onderwijs – arbeidsmarkt Genderverschil in kennis en vaardigheden Verschil in communicatieve vaardigheden

**The Boy Problem:
Gendersverschillen in onderwijsloopbaan op de eilanden
van de Nederlandse Antillen.**

Een uitgave van de
Nationale Unesco Commissie Nederlandse Antillen

Secretariaat:

Schouwburgweg, APNA-building
Curaçao, Nederlandse Antillen
Tel. 5999-4343712
E-mail: marvabrowne@yahoo.com

Samensteller en onderzoekskoördinator:

Dr. Goretti Narain
E-mail: goretti_narain@yahoo.com

Klankbordgroep:

RoseMary Allen
Jeannette Juliet-Pablo
Jeanne de Bruijn
Mike Jacobs
Rodney Stewart
Yadira Bakhuis

Eilandelijke coördinatoren:

Curaçao
Irmgard Swakhoven
Mila Palm
Ruthlin Martha

Bonaire

Jeanine Wong Loi Sing

Saba

Sharon Oleana

St. Eustatius

Cecilia Gittens

Curaçao, December 2009

THE BOY PROBLEM

Genderverchillen in onderwijsloopbaan
op de eilanden van de Nederlandse Antillen

dr. Goretti Narain is raadsadviseur voor de Regering van de Nederlandse Antillen. Op verzoek van de Nationale Unesco Commissie van de Nederlandse Antillen leidde zij het onderzoek naar het verschijnsel van de achterblijvende resultaten van jongens in het onderwijs op de eilanden. Dit onderzoek naar genderongelijkheid werd gefinancierd vanuit het Participation Program van Unesco en het Ministerie van Onderwijs van de Nederlandse Antillen. De uitvoering van het onderzoek vond plaats met inzet van een groot aantal onderzoeksassistenten op de verschillende eilanden, sleutelinformanten, eilandelijke coördinatoren en een klankbordgroep.